

Hildegard – et litterært portrett

En nærlesing av romanverket «Hildegard»
av Anne Lise Marstrand-Jørgensen

Grete Ohma

Veileder:

Førsteamanuensis Jan Schumacher

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Det teologiske Menighetsfakultetet og er godkjent som en del av denne utdanningen.

Det teologiske Menighetsfakultetet 2014, vårsemesteret
AVH505: Masteravhandling (30 ECTS)
Erfaringsbasert master i RLE/Religion og etikk

Innhold

1	Forord	4
1.1	Mitt møte med Hildegard av Bingen.....	4
2	Innledning.....	7
2.1	Prosjektet «Hildegard», min tilnærming.....	7
2.2	En motivasjonsreise til Eibingen kloster og Bingen	10
3	Metodevalg.....	13
3.1	Nærlesing som en tilnærming til romanverket «Hildegard».....	13
3.2	En narratologisk tilnærming til en tekst.....	15
3.3	Hildegard-et feministisk utblikk	16
3.4	Litteratur som kunstnerisk uttrykksform.....	18
3.5	Litteraturkritikk og vurderingskriterier	19
4	Hildegards samtid.....	22
5	Handlingssammendrag, en redegjørelse	25
6	Handlingssammendrag av romanen «Hildegard» av Anne Lise Marstrand-Jørgensen	26
6.1	Barndom i Bermersheim	26
6.2	Klosterliv på Disibodenberg	28
6.3	Voksne år på Disibodenberg - mot forløsning	31
7	Handlingssammendrag av «Natten og lyset»	34
7.1	Disibodenberg 1148-1150.....	34
7.2	Rupertsberg 1150-1158.....	38
7.3	Del 3: 1160-1179.....	43
8	Hildegard-en stemme fra middelalderen	46
9	Natur og menneske-et guddommelig samspill	50
9.1	Guds nærvær i naturen	50
9.2	Viriditas - skaperverkets livskraft	52
9.3	Natur og menneske-et speil på det guddommelige	54
9.4	Guds kjærlighet uttrykkes i det skapte	56
10	Den sosiale orden som norm i romanverket «Hildegard»	59
10.1	Middelalderens patriarkalske maktstruktur og dens innvirkning på kvinners liv. 59	
10.2	Patriarkalsk hierarki som normativ ramme for Hildegards liv og virke	62
11	Hildegard og Den ildfylte kraft.....	70
12	Oppsummering.....	81

12.1	Hildegard, et litterært portrett	81
13	Avslutning.....	87
13.1	Land der Hildegard	87
14	Etterord	88
14.1	En samtale med forfatter Anna Lise Marstrand-Jørgensen.....	88
15	Litteratur	90

1 Forord

1.1 Mitt møte med Hildegard av Bingen

Mitt første møte med Hildegard av Bingen fant sted i 1982. Da hadde jeg akkurat fullført Nordisk Mellomfag ved Universitetet i Trondheim. Med «kvinnelitteratur» som fordypningsemne, var jeg var glødende opptatt av feminisme og kvinners blikk på verden. Jeg abonnerte på det feministiske tidsskriftet «Sirene». I utgave nummer fem det året, stod det en artikkel som umiddelbart fanget min interesse:

Hildegard von Bingen-et navn som gav gjenklang i middelalderen.

«For en kvinne», tenkte jeg. Det var nettopp slike «glemte» forbilder vi trengte i arbeidet med å få fram kvinnene i historien. Det som fascinerte var hennes brede kunnskapsfelt, hennes virkelighetsforståelse, hennes femininitet og hennes genuine interesse og omsorg for skaperverket. Jeg oppfattet henne som en estetiker, en som søkte det skjønne og vakre i mennesket og naturen. Hun ble til og med oppfordret av paven til å skrive. Hun tegnet og bygget sitt eget kloster; med hengende hager og innlagt vann. Hun innførte hygieniske forskrifter for sine medsøstre:

Kroppsvask under rennende vann, daglig neglestell med oljepolering, daglig tannpleie og forvask med såpe og velluktende urter¹.

Det var kjærligheten til Gud og mennesket som var hennes drivkraft. Hun skrev biologiske, teologiske, filosofiske, naturmedisinske og litterære verk-, i tillegg til musikk, dikt og hymner. Hun fremhevet kroppens skjønnhet, menns maskulinitet og kvinners feminine trekk.

Jomfru Marias kyskheter, skjønnhet og kjærlighet var forbilledlig. Det var gjennom Den hellige jomfru den guddommelige verdensorden kunne gjenopprettes. Dette uttrykkes i Hildegards vakre liturgiske dikt².

O du skönaste och ljuvaste
så stort var Guds behag i dig,
att han fyllde dig
med sin omfavnings hetta,
så att Hans Son
fick mjölk av dig.³

Kvinnene skulle pynte seg med blomsterkranser i håret og bruke velduftende kremer og oljer til kroppens pleie. Seksualiteten var også Guds verk og seksuell aktivitet var viktig

¹ „Sirene“ nr.5 (1982), Engelsen: Hildegard von Bingen, s.13.

² Härdelin: «Den himmelska harmonin» (1995): Responsorium til den Heliga Jungfrum s.19, «Svensk gudstjänstliv» (1988) s. 14

³ «Ave generosa» (hymne til Jomfru Maria), Symphonia 17. Iversen (1997) s.131

for helsen. Hildegards verdensanskuelse var kosmisk og etisk, og hennes visjoner viste sammenhengen i alt det skapte.

Jeg underviste i faget Kristendom på denne tiden, og Hildegard var akkurat den personen jeg «trengte» for å få inn et kvinneperspektiv, en kvinnestemme i min undervisning. Siden har Hildegard fått plass i skolebøkene, i samfunnsfag under temaet «Europa i middelalderen». RLE-bøkene nevner henne fortsatt ikke.

Året etter mitt første møte med Hildegard, dro jeg til Rhindalen og Bingen for å oppleve stedet, fornemme stemningen og betrakte utsikten der Hildegard hadde grunnlagt sitt eget kloster. Klosteret ble bygget ved den hellige Rupertus' grav, etter en visjon hun hadde. Det rennende vannet kom fra en selvtegnat akvedukt. Rupertsberg må ha vært datidens mest moderne kloster.

Jeg ville se hennes verden, fornemme den åndeligheten som hadde preget livet innenfor klostermurene. Jeg ville for mitt indre blikk forestille meg alt det vakre og skjønne Hildegard erfarte med skaperverket. Jeg ville reflektere over Hildegards mangfoldighet. Hun hadde levd et innholdsrikt liv, selv med mine øyne. Hun var en voksen kvinne da hennes litterære produksjon begynte. Det var først som 50-åring hun fikk pavens godkjenning, og kunne begynne å offentliggjøre sine visjoner.

Så stod jeg der klosteret en gang hadde ruvet i landskapet, betraktet Rhinens bredd, hånd i hånd med min nå avdøde mann. Det var sommeren 1983.

Jeg gjengir her et dikt oversatt fra tysk av Grete Børsand Heyerdahl⁴, et dikt som gir et øyeblikks stemningsbeskrivelse fra en lekter som kommer glidende på Rhinen. Diktet er skrevet av Leo Sternberg, og bygger på sitat fra Hildegards skrifter. Diktet beskriver morgenbønnen (matutin) som nonnene gjerne holdt ute i friluft:

Lasteprammer, tunge jekter
glir på Rhinens stille vann,
søvnig skipper på en lekter
ser mot breddens liljestrand.

Er med ett blitt såre våken:
-kan han sine øyne tro?
Hyldet ut av morgentåken
liljene har hvite sko!

Lette slør om pannens bue,
blomsterkrans om hals og hånd.
Skjønne søstre kan han skue
vandre der, hva vil de monn?

⁴«Idea» Heyerdahl (1984): «Det kosmiske menneske» s. 114

Deres priorinne kommer,
løser hvite sko fra fot,
kneler i den store sommer,
synger stilt ved liljers rot.

Skyggene i vannet dveler,
all naturen bøyer kne.
Liljer ned blant liljer kneler,
deres skygger kneler med.

«Søstre, la oss stille be,
prise Liljen, hun vår kjære.
For hver sjel i livets fjære
finnes anker, havn og fred.
Be for sjel i tidens våver,
for dens hjemkomst, Gud vi lover!»

Høsten 2013 var jeg igjen tilbake, men med et litt annet motiv denne gangen. Fortsatt drevet av interesse og nysgjerrighet, skulle jeg nå til audiens hos søster Veronica på Eibingen kloster. Min Masteravhandling skulle få et aktuelt utblikk; på hvilken måte ivaretas Hildegards tradisjoner i dag? Min 6-års lange periode ved Menighetsfakultetet nærmer seg slutten.

Det har vært en spennende tid sammen med lærere og studenter. Jeg har blitt svært godt ivaretatt, spesielt av Sverre Dag Mogstad, som innlemmet meg i fellesskapet igjen etter barnefødsel og dødsfall.

Studieturen til Roma er fortsatt et uforlikkelig høydepunkt. Takk til sønnene mine Eirik og Håkon, som gjorde det mulig for meg å reise ved å ta fri fra studier for å passe lillesøsteren.

Takk også til min veileder Jan Schumacher, som tålmodig har loset meg i havn.

Kjære Anna Orene!

Oppgaven dedikerer jeg til deg. Du har vist en beundringsverdig utholdenhet i mitt arbeid. Du stod trofast ved min side da vi i høst besøkte Bingen og Eibingen kloster. Jeg håper du også vil få glede av «Hildegard».

Sagt med Hildegards ord, ønsker jeg deg et liv der:

Visdom skal komme inn i ditt hjerte, kunnskap skal gi deg glede, omtanke skal vokte deg, forstand bevare deg» («Natten og lyset» s. 211)

Kjærlig hilsen mamma

2 Innledning

2.1 Prosjektet «Hildegard», min tilnærming

I 2011 ble jeg nok en gang gjort oppmerksom på Hildegard av Bingen. Min interesse for denne usedvanlige kvinnen, ble atter vekket. Denne gang som en romanfigur, hovedpersonen i et skjønnlitterært verk skrevet av Anne Lise Marstrand-Jørgensen (født 1971). Hun har tegnet et litterært portrett av Hildegard av Bingen; hennes liv og virke. Romanverket består av to selvstendige bind: «Hildegard»(2009)⁵, og «Hildegard 2» (2010)⁶. Tilsammen utgjør bøkene en kronologisk⁷ skildring av Hildegards liv. Det innebærer at tidsrekkefølgen i den narrative teksten er sammenfallende med rekkefølgen på begivenhetene både i fortellingen⁸ og i historien⁹.

Den første romanen er først og fremst en oppvekst- og dannelsesroman; en «litterær fantasi»¹⁰ om Hildegard fra barn til selvstendig voksen. Det fins ingen dokumentasjon eller kilder fra Hildegards oppvekst. Det vi vet med stor sikkerhet, er at hun vokste opp på Bermersheim mellom Nahe og Rhinen. Vi vet hun ble døpt i kirken der. Den står fortsatt som et minnesmerke og befester hennes posisjon i historien. Over døpefonten fins et portrett av Hildegard; en påminnelse om hennes uforglemmelige storhet.

Vi vet at Hildegard hadde ni søsken. Slekten døde trolig ut. Den ene søsteren til Hildegard avla klosterløftet i Hildegards kloster på Rupertsberg. To brødre ble prester og den tredje deltok antageligvis i det andre korstoget. Farsarven gikk til Hildegards kloster.

Det eneste vi i dag kan vite om Hildegards oppvekst, er det hun selv husket da presten Gottfried¹¹ fra Disibodenberg påtok seg oppgaven å skrive Hildegards biografi¹². Det som da ble nedtegnet fra barndommen, er det Hildegard selv erindret. Imidlertid døde Gottfried etter kort tid, kun halvannet år etter ankomsten¹³. Han etterlot seg en ufullendt levnetsbeskrivelse. Hildegards bror Drutwin, ankom så klosteret¹⁴ for å fortsette på Hildegards biografi, men Hildegard var misfornøyd med det han skrev. Det ble for detaljert. Hun ville i større grad fortelle om sine visjonsgaver og forkynnelseskall. Broren døde på

⁵ Norsk utgave i 2011

⁶ Norsk utgave i 2012: «Natten og lyset»

⁷ «Kronologisk gjengjeving vil seia at forteljehandlingane ordnar stoffet slik at det følgjer utviklinga i fabelen, frå byrjing til slutt», en enkel definisjon av Eiliv Vinje. Aasleland (1999) s.34

⁸ Det vil si «det fortalte»: begivenhetene slik de fremkommer i teksten. Ibid s. 23

⁹ Historien definert som det teksten referer til, selve det narrative innholdet. Ibid s.27, i min analyse: historien om Hildegard

¹⁰ Som forfatteren selv karakteriserte verket sitt i en samtale med undertegnede.

¹¹ Han ble innsatt som prest i 1173, etter munken Volmars død (prest og skriver på Rupertsberg). «Vita sanctae Hildegardis»(1998) s.27

¹² «Natten og lyset» s.486

¹³ «Natten og lyset» s. 486

¹⁴ Ibid.s.487

Rupertsberg. Han kunne nok ha kommet med en del autentiske hendelser fra barndommen, men Hildegard utviste liten interesse for dette.

Den som fullførte og avsluttet Hildegards Vita, var Guibert av Gembloux¹⁵. Han og Hildegard hadde korrespondert i flere år. Han beundret og respekterte henne, og var ofte innom Rupertsberg for å besøke Hildegard. Han flyttet inn i klosteret i 1177, som prest og sekretær¹⁶. Guibert gjorde det han kunne, for å bli ferdig med Hildegards livshistorie før det var for sent. Han fullførte hennes «Vita sanctae Hildegardis»¹⁷. Denne prosessen er vel dokumentert med historiske faktisiteter i siste delen av romanen «Natten og lyset».

Klosteret på Disibodenberg ble innviet allerede i tidlig middelalder¹⁸. Hit kom altså Hildegard som barn under Juttas¹⁹ forvaring²⁰. Skildringen av Hildegards inntreden i klosteret, er en beskrivelse av et barn som blir frarøvet det mest fundamentale i livet; behovet for trygghet og forutsigbarhet. Her er det fortelleren i Marstrand-Jørgensen sin roman som skaper sin narrasjon²¹ med bruk av sansebeskrivelser og tankereferat, og ofte i poetiske vendinger:

Og vognen setter seg buldrende i bevegelse, som et mørkt og svangert dyr som nesten velter under sin levende byrde....Rosenkransen mellom Juttas hender har samme farge som den bunnfrosne graven, en nyanse mellom grønt og svart, som mudder om høsten, som himmel før tordenvær.

Det kverner og surrer som hjul gjennom Hildegards tanker: høst, mudder, tordenhimmel, vollgrav, rosenkrans. Rundt og rundt, rundt mudder, rundt himmel, rundt grav. Høst, sommer, vinter, sommer, høst. Hvor er våren blitt av? Hvor er den lyse tiden? Hvor er lerkene, duftfolene, blomstersnøen fra frukttrærne?.....Hildegard lukker øynene, hun holder fast i det snurrende hjulet²².

Dette er en vakker og stemningsfull litterær passasje der forfatteren etablerer en forbindelse mellom vognhjulene (som også kan forbindes med Hildegards Kosmoshjul i

¹⁵ «Vita sanctae Hildegardis» (1998) s. 27

¹⁶ «Natten og lyset» s. 495

¹⁷ Han hadde korrespondert med Hildegard siden 1175, og ankom Rupertsberg som sjelesørger og sekretær i 1177. Han dro tilbake til sitt eget kloster først i 1180, etter å ha fullført Hildegards vita. Han samlet også korrespondansen mellom dem, og samlingen fins i dag som «Der Rupertsberger Riesenkode» på 15 kg håndskrevne sider. «Vita sanctae Hildegardis» (1998) s. 27-28

¹⁸ Sagnet forteller at dette vakre stedet mellom elva Nahe og Glan, alt fra antikken hadde vært et keltisk kultsted. Da munken Disibod sammen med tre brødre slo seg ned for å leve en eremittilværelse, fortelles det at stedet hadde en liten vannkilde. Disibod satte vandringsstaven sin ned i denne, og staven begynte å blomstre. Her slo Disibod ned, og drev misjonsvirksomhet og utførte undre. I 690 ble en av Tysklands første klostre grunnlagt her. Kirken på Disibodenberg ble innviet i 745. I 1108 stod det nye benediktinerklosteret ferdig. Etter reformasjonen forfalt klosteret. I dag er det kun ruiner igjen. Kilde: Hildegard Museum am Strom, Bingen (1998).

¹⁹ Jutta av Sponheim, Hildegards lærer og mentor. Jutta ble frivillig plassert i klausur (d.v.s i et lukket tilbygg i en avstengt del av klosteret og uten fysisk kontakt med omverdenen). Hildegard bodde i en celle ved siden av Jutta. Juttas historie er utførlig beskrevet i en analepse, i et reflekterende tilbakeblikk under reisen til Disibodenberg («Hildegard» s.185-195)

²⁰ «Vita sanctae Hildegardis» (1998) s.87

²¹ Narrasjon definert som «den produserende fortellehandling og den reelle eller fiktive situasjonen som fortellehandlingen finner sted i. Aasleland (1999) s. 27

²² «Hildegard» s. 196-197

visjon nr. 2 «Mennesket i Kosmos» i LDO²³), rosenkransen²⁴ og årstidenes kretsløp. Forfatteren uttrykker seg her med stor poetisk kraft og språklig bevissthet²⁵. Slik fremstår personene med egenskaper som passer inn i middelaldermiljøet som beskrives. Vi får tilgang til både Juttas og Hildegards tanker, som når de sammenklemt sitter i vognen i iskald novemberkulde for å la seg innvie i klosteret.

Å skape denne litterære fortellingen om Hildegard, blir forfatterens kunstneriske prosjekt. Fortelleren må beherske tid og rom, slik at vi som leser vet hva vi kan forvente oss. Romanpersonene må ha de egenskapene som fordres utfra konteksten. Dette mener jeg forfatteren gjør mesterlig. Man blir grepet av dette barnets møte med klosterlivets emosjonelle kulde og hjerteskjærende strenghet, som da Jutta kaster Hildegards «steinhest», en gave fra moren-, en jordisk ting hun knuget seg til. Klosterlivet innvies med en dødsmesse:

Det er Allehelgensdag, de døde skal minnes, og Jutta og Hildegard skal dø for denne tragiske verden. I dødens tause kammer, i en monoton ensomhet kan Gud stråle klarere enn her,....²⁶

I ettertankens lys, tok Hildegard selv avstand fra å sende barn i kloster uten dets eget samtykke. Dette uttrykker hun i Scivias:

Om jag genom mitt under vill ge barnet styrka att leva sitt liv i klostret, är detta inte någonting som skall avgöras av människor. Ty jag vill inte att ett barns föräldrar skall begå en synd genom att överlemna sitt barn som offer till mig mot dess egen vilja²⁷.

Hildegards samtidige, Bernard av Clairvaux og cistercienserordenen²⁸ som han tilhørte, forbød barn i klosteret. Denne ordenen la stor vekt på det personlige valg, noe som innebar en årelang prøvetid (novisiat) før endelig inntreden. Den nedre aldersgrensen for rekruttering ble satt til 15 år²⁹.

²³ «Liber Divinorum Operum» (LDO): Boken om Guds verk, det tredje og siste visjonære verk av Hildegard (1163-73/4), Iversen (1997) s.29.

²⁴ Bruk av rosenkrans er nok an litterær fantasi fordi denne er av senere dato.

²⁵ Slik utviser forfatteren «kommunikativ kompetanse» gjennom å anvende en språklig adferd som passer inni konteksten. Idehistorisk tidsskrift, volum 1 (1989) Pettersen: «Kjønn og språk» s.26

²⁶ «Hildegard», s.182

²⁷ Iversen (1997) s.89

²⁸ Robert av Molesme (ca 1028-1111) forlot i 1098 Cluny for å opprette en ny og strammere orden,- men med utgangspunkt i Benedikts regel (fattigdom, kyskhed og lydighet). 21 munkers slo seg sammen i Citeaux (derav navnet på ordenen) i Burgund. Hit kom Bernard i 1113. Ordenen ekspanderte raskt.

Årsaksforklaringen er først og fremst den populariteten man fant i klosteridealenes faste og stramme struktur. Man skulle leve i apostolisk fattigdom og enkelhet, basert på benediktinsk motto: «ora et labora». Ordenen rekrutterte munkers fra alle sosiale lag av folket, ikke bare fra aristokratiet.

²⁹ «Middelalderens verden» (2010) Else Marie Wiberg Pedersen: « Bernard av Clairvaux og cistercienserens hverdagsteologi-Bernard av Clairvaux og cistercienserens hverdagsteologi» s.271

Jeg anser romanverket for å være historisk-biografisk og begrunner dette med forfatterens bevisste bruk av autentisk kildemateriale gjennom hele romanverket³⁰. Jeg benytter også henvisninger til kildemateriale³¹ i min redegjørelse av romanverket.

I min fagoppgave er jeg interessert i å bli kjent med Hildegard av Bingen, hennes liv, hennes samtid, middelalderens kvinneliv og kvinners livsbetingelser og-muligheter slik forfatter Anne Lise Marstrand-Jørgensen fremstiller Hildegard i sitt romanverk.

Mine kjernesporsmål blir så: Hva er Anne Lise Marstrand-Jørgensens litterære prosjekt? Hvilket portrett tegner hun av Hildegard av Bingen? Hvordan gjør hun det? Hva ønsker hun å formidle/fortelle dagens lesere? På hvilken måte har Hildegard interesse for oss?

Dette er mitt utgangspunkt for min studie, min nærlesing av romanverket. Jeg setter Hildegard inn i sin samtid, og bruker derfor biografiske data komparativt med det narrative i romanverket. Dette fordi rammen rundt tittelpersonen er sterkt biografisk og historisk. Middelalderens samfunnsstruktur, religiøsitet og kvinneliv blir dermed perspektivet jeg velger for å kunne komme bak selve teksten og inn i det som formidles om personen Hildegard. Slik vil jeg kunne finne ut av de underliggende sosiale og religiøse strukturene som hun var en del av. Jeg anser romanverket som et litterært biografisk portrett satt inn i en troverdig middelalderkontekst. Min nysgjerrighet og mine spørsmål vil være motivet for min tilnærming til romanverket.

2.2 En motivasjonsreise til Eibingen kloster og Bingen

Jeg var kjent med at forfatter Anne Lise Marstrand-Jørgensen hadde vært på besøk i Eibingen kloster. Hun dro dit for å kjenne på atmosfæren rundt «Land der Hildegard».

Hildegard kjøpte dette augustinske dobbeltklosteret 1165. Det var da et kloster i forfall både materielt og åndelig. Mitt motiv for å gjøre denne studiereisen, var nettopp å føle og å kjenne på stemningen rundt Hildegard og hennes liv. Mitt forrige besøk i Bingen, var av ren nysgjerrighet. Denne gang skulle jeg knytte opplevelsene og erfaringene til Masteroppgaven. Uavhengig av faglig innhold, ville besøket uansett være til inspirasjon, glede og oppmuntring. Jeg skrev mail til klosteret, og fikk umiddelbart respons: jeg var hjertelig velkommen. Tredje oktober stod jeg og min datter klare til avgang på Gardermoen. Jeg skulle være på klosteret dagen etter kl.10.00.

Med stor glede og forventning, ble jeg hjertelig mottatt av søster Veronica. Hun hadde bodd på klosteret i 53 år og var opprinnelig fra Danmark, noe som språklig var til min fordel. Jeg fikk delta i en «Hildegard-gruppe» fra Sverige. De var på rundreise i «Land der

³⁰ «Performativ biografisme»: biografiske elementer brukes på lik linje som andre litterære virkemidler. «Litterær analyse» (2012) Andersen, Mose, Norheim: «Litteratur og litteraturvitenskap» s. 21

³¹ Blant annet til Hildegards Vita. Den er autentisk og nedskrevet av og med Hildegard.

Hildegard». De var nok forbauset over min tilstedeværelse, men sr. Veronica forklarte rolig at jeg var spesielt invitert av henne. Jeg følte meg privilegert³².

Jeg visste i grunnen ikke hva jeg hadde i vente. Vi (jeg og 14 Hildegard-interesserte svenske damer) ble ærbødig geleidet til en forelesningssal der nonne Veronica rolig befestet talerstolen. Rommet var dekorert med Hildegards visjonære bilder. Jeg satt andaktsfullt spent.

Vi fikk et biografisk foredrag om Hildegard, og med stor vekt på hennes liv som mystiker³³. Søster Veronica la vekt på Hildegards teologiske verdensbilde der lyset fremstår som kosmologisk helhet. Alt i naturen og skapelsen henger sammen. Mennesket er skapt i Guds bilde, og at dette visualiseres i Hildegards visjoner. Søster Veronica presiserte at den mystiske teologien er en forutsetning for å forstå Hildegard og hennes tanker. Hildegard så bilder, og visjonene kom alltid i våken tilstand. De var av profetisk art, som profetene i Det gamle testamentet og apokalyptisk som i «Johannes' åpenbaring». Hildegards visjoner var fylt av brennende kraft og lys som gjennomstrømmer skaperverket, universet. Bak visjonene ligger Hildegards teologi: mystikken og veien til Gud. Gud er verdens hersker som omfavner alt, og kirken som kvinne³⁴, er fundamental. Mystikerens forståelse av det fysiske menneske er at det er guddommelig og skapt ut fra Guds kjærlighet. Kristus er det materialiserte midtpunktet: Gud ble menneske. Gjennom Kristus ble menneske syndfritt. Kosmos, mennesket og naturen er bilder på Guds herlighet. Sentralt i Hildegards verk er nettopp innsikt i og forståelse av inkarnasjonens mysterium. Krystalliseringspunktet er at Kristus ble menneske. Dermed ble mennesket reddet og slik plassert i sentrum av skaperverket. Mennesket er skapelsens midtpunkt. Klosterlivet innbyr i ydmykhet til å få del i Kristus og bli kallet til et liv med ham. Hildegards visjoner, en stemme fra Det levende lys, Den hellige ånd, er umiddelbare, og derfor vanskelige å forstå. For Hildegard var det fysiske og det åndelige en substans, en helhet. En omvendelse er i ydmykhet å få del i Kristus' liv og å oppleve å være kallet til et liv med ham. Alt i skaperverket avspeiler Guds kjærlighet. Denne teologiske forståelsen ligger bak alle Hildegards verk, enten det nå

³² Klosteret er økonomisk selvstendig og en uavhengig «bedrift». Den yngste nonnen oppholder seg for tiden i Frankfurt for å avslutte sine økonomi-studier, til nytte for klosteret. Alle nonnene deltar i arbeidet for fellesskapet. Den kontemplative tiden er 19.30-6.30. Dagene går med til hardt arbeid. Den største inntektskilden til klosteret, er nettopp turisme. «Hildegard-gruppen» måtte i så måte betale for det foredraget de var kommet for å høre.

³³ Gjennom «Den mystiske vei» forenes man med den transcendent Gud, ofte gjennom ekstase/henrykkelse (jfr. Berninis skulptur: «Den hellige Teresas henrykkelse»). Slik var det ikke med Hildegard. Hun erfarte Gud, og opplevde Guds nærvær gjennom visjoner og kallsopplevelser. Hildegard hadde kosmologiske syner. Hun så hvordan alt i verden hang sammen, og hvordan menneskene inngikk som en ansvarliggjort del av denne helheten. Det er denne religiøse lengselen som ligger til grunn for klosterlivet også i dag. (notert etter sr. Veronicas foredrag)

³⁴ Metaforen er ikke typisk for Hildegard. den er en monastisk tradisjonell bibeltolkning. Kirken er symbolet for det kristne fellesskapet. De troende er i Kristus og deler hans mysterium. Han er gjennom ånden født av Jomfuens skjød. De kristne er født i samme skjød, og blir dermed innlemmet i et broderlig fellesskap. Kristus og kirken utgjør «una mystica persona», og er bilde på en tropologisk bibeltolkning. «Tanke och tro» (1987) Härdelin: Bibelbruk og bibelsyn» s. 41

er dikt, musikk, legekunst³⁵, kosmologi, teologi, etikk eller visjoner: alt hun skriver, omhandler hennes Gudsforståelse³⁶.

Søster Veronica snakket med innlevelse og et sterkt personlig engasjement. Det var vanskelig å skille hva som var Hildegards teologi, og hva som var søstrenes teologiske fundament³⁷. Men at klosteret følger en Hildegards tradisjon, er hevet over enhver tvil.

Etter foredraget, var sr. Veronika åpen for spørsmål. Hun kunne da fortelle om turisme³⁸, om Hildegard-feiringer³⁹, om klosterdrift, om nonnene⁴⁰, om jordbruket, om vindyrking, om urtehagen, spelt dyrking, om snaps og likørproduksjon, og alt annet klosteret gjør som «helsefremmende» produsent.

Hildegards aktivitetsnivå var svært høyt. Hildegard så etter klosteret fast to ganger i uken. Etter reformasjonen forfalt klosterbygningen, og ble til slutt ødelagt av sekularisering og tidens tann. «Scivias»-kopien⁴¹, som er helt identisk med originalen, befinner seg på klosterets bibliotek. Hvert år kommer pilegrimer for å se denne, samt for å gå i prosesjonen den 17.9⁴² med påfølgende Hildegard-fest. Da leses Hildegards liturgiske tekster og det synges hennes salmer og korverk.

Det nye Eibingen kloster var innflytningsklart i 17.9 1904 og ligger lenger opp i åsen enn det opprinnelige klosteret; med utsikt til Bingen og Rhindalen. Slik gjenoppstod Hildegards tradisjon⁴³. Det opprinnelige klosteret forfalt og ble stengt i 1802⁴⁴.

Etter foredraget, fikk jeg litt tid for meg selv, før audiensen med sr. Veronica. Dette var en strålende dag. Klosteret ruvet i det vakre landskapet og var innhyllet i sol mot en høstblå himmel. Utsikten var euforisk. Rhinen bølget seg vestover i rolige krusninger, og

³⁵ Søster Veronica kunne fortelle at klosteret hadde i sin tid fulgt den vanlige klostermedisinske tradisjonen fra middelalderen, og kunne vise til ny forskning, at Hildegards medisinske verk ikke var autentiske.

³⁶ Et kort resyme med utgangspunkt i mine notater.

³⁷ Jeg stilte, et for meg, teologisk avklarende spørsmål på hvilken måte de praktiserte Hildegards teologi. Sr. Veronica presiserte det var kallet til et liv i kjærlighet med Gud gjennom evangeliene.

³⁸ Klosteret har i snitt 150000 besøkende hvert år.

³⁹ Som 17.9-hennes dødsdag, hvor relikvieskrinet til Hildegard er først i den årlige prosesjonen.

⁴⁰ Pr. dags dato er de 50 (som på Rupertsberg) og fra alle verdens hjørner. Den eldste er 98 år og den yngste er 33 år, og hun holder på med en doktoravhandling ved universitet i Frankfurt).

⁴¹ En troverdig kopi utført på klosteret mellom 1927-1933, og en utgave oversatt på tysk fra 1928.

⁴² Hildegards relikvieskrin står ved høyalteret i pilegrimskirken Eibingen St. Hildegard, restaurert etter brann i 1935. Den står på samme sted som den opprinnelige klosterkirken. Relikviene (rester etter St. Rupert og noen andre helgener Hildegard selv hadde samlet, samt Hildegards knokler) var opprinnelig bevart på høyden over Rupertsberg kloster, på Bingen-siden av Rhinen. Kirken der heter St. Rochus, og har sin egen spennende historie. Denne kirken som stod ferdig i 1814, og fikk alteret fra klosterkirken i Eibingen. Slik ble også St. Rochus kirken en minnekirke for Hildegard. Til gjengjeld ble relikviene tilbakeført til Eibingen, og skulle oppbevares der. Denne tilbakeføringen forgikk 17.9 1857, og historien sier at prosesjonen som da vandret, bestod av 5000 pilegrimer. Dette er den første prosesjonen. Dagens forgyldte relikvieskrin er fra 1929. Hildegards rester: hodeskalle, hår, hjerte og tunge, er i en grav i alterrommet.

⁴³ Klosteret har i dag overtatt rettighetene etter Hildegard, og er dermed Hildegards offisielle etterfølgere.

⁴⁴ Jeg oppdaget imidlertid at en fløy av den gamle klosterbygningen fortsatt er bevart. Der var det nå vinproduksjon og utsalg. Kanskje de store vintønnene i kjelleren i denne fløyen var fra Hildegards tid?

vinmarkene bugnet av umodne druer. Kyrne beitet fredfylt i skråningen utenfor klostermuren. Det var tid for litt smaking av klosterets produksjoner⁴⁵.

Audiensen med sr. Veronica var rolig og ettertenksom. Jeg stilte spørsmål. Mitt utgangspunkt var på hvilken måte klosteret ivaretok Hildegards tradisjon. Dette kommer jeg tilbake til, når jeg avslutningsvis skal si noe om Hildegard i dag.

3 Metodevalg

3.1 Nærlesing som en tilnærming til romanverket «Hildegard»

Skjønnlitteratur er et kunstverk. Det er et estetisk objekt, og handler om det sanselige, det vakre og det skjønne. Litteratur er ikke en kopi av virkeligheten. Den er en forfatters fantasi eller fortolkning over en skapt virkelighet, altså et litterært univers. Dette gjelder også for romanverket «Hildegard». Anne Lise Marstrand-Jørgensen kalte sin roman først for «en litterær fantasi». Dette begrepet har hun imidlertid modifisert, og kaller nå hele romanverket «et litterært portrett». Jeg vil postulere verkets tidsriktige middelalderramme. Imidlertid har forfatteren tatt seg kunstneriske friheter slik en forfatter kan i utformingen av sitt verk. Spesielt gjelder dette for Hildegards barndom, indre monologer og i de poetiske naturbeskrivelsene. Fiksjon og virkelighet blir her tilsammen et kunstverk om Hildegard av Bingen. Jeg behandler romanene som et litterært verk med biografisk dokumentasjon.

Gjennom kunsten kan man erfare en «sansemessig erkjennelse», og slik oppnå forståelse, kunnskap, viten og innsikt⁴⁶. Et litterært verk kan trene opp innlevelsessevne og empati hos en leser. Jeg mener Anne Lise Marstrand-Jørgensen har imøtekommet de estetiske kravene som fremkaller slik medfølelse⁴⁷. Vi blir beveget i og av verket. Vi føler Mechthilds smerte og savn, vi føler Hildegards indre kamper, vi kjenner på Juttas asketiske strenghet og vi føler med Volmars uforløste kjærlighet til Hildegard. Som en litteraturkritiker uttrykte det i den danske avisen «Information»:

Anne Lise Marstrand-Jørgensen har funnet en fabelaktig historie. Og hun forteller den med stor tetthet, språklig nærvær og dyp innlevelse⁴⁸.

De fleste litteraturteoretikere er enige om at litteratur er kunst definert gjennom det litterære språket, tekstens litteraritet, det vil si selve den språklige meddelelsen⁴⁹. En

⁴⁵ Sr. Veronica var svært nøye med rekkefølgen dette skulle gjøres i. Alle produktene skulle være helsebringende, og etter Hildegards oppskrifter. Anbefalt var klosterlikøren, som skulle være veldig bra for kretsløpet, samt forbygge influensa. Den beste drikken var den helsebringende «Klosterbitter» som skulle stimulere blodomløpet og som lattermildt ble sagt: Drikken skulle hjelpe med en gang, hvis ikke, fikk vi pengene tilbake.

⁴⁶ Ordet estetikk kommer fra det greske adjektivet «aisthetikos» som betyr: det som kan fornemmes, føles og sanses. «Litterær analyse» Andersen, Mose, Norheim (2012): «Litteratur og litteraturvitenskap» s.11

⁴⁷ Filosofen Martha Nassbaum mener at det er en grunnleggende ferdighet i alle typer mellommenneskelige relasjoner, å kunne føle andres følelser. Ibid.s.13

⁴⁸ Fra omslagssiden på «Hildegard».

litterær analyse er nettopp å gå inn i teksten på tekstens premisser, og ta i bruk litteraturteoretiske metoder for å tilnærme seg den hensiktsmessig. En litteraturvitenskapelig metode er en systematisk undersøkning av det litterære objektet gjennom å stille spørsmål til teksten, for slik å oppnå viten. Valg av metode, er avhengig av analysens formål. Jeg har tilnærmet meg romanverket med en «autonom betraktningssmåte» som innebærer at jeg ser på teksten som et selvstendig objekt løsrevet fra forfatters eventuelle intensjoner. Jeg visste ikke noe om forfatters motiver, og disse fremkommer heller ikke eksplisitt i teksten. Men som leser, følger man forfatterens engasjement og innlevelse i Hildegard gjennom forfatters troverdige beskrivelse av henne. Litteraturteori er forstått som en «systematisk redegjørelse for litteraturens natur og for metoder som kan brukes for å analysere den»⁵⁰. Denne måten å betrakte et litterært verk på, kalles også «nykritikk» eller «close reading» (nærlesing) av en tekst: teksten blir sett på som et «estetisk objekt». Dette er en tekstekstern analysemetode som jeg tar i bruk.

Parallelt med dette vil jeg også anvende en historisk forståelsesform fordi den litterære teksten er plassert inn i en middelalderkontekst. Det har betydning for selve verket, både med hensyn til språk, form og innhold. Datidens kultur og samfunnsstruktur er aktivt til stede som bakgrunnsteppe. Dette legger jeg også til grunn i analysen. Det eksterne miljøet er med på å forme Hildegard liv og hennes eksistensbetingelser.

Romanverket er sterkt kronologisk, men jeg bruker ikke en kronologisk tilnærming. Jeg gjør en tematisk analyse. I den forbindelse ønsker jeg å ta i bruk noen nyttige elementer fra Liv Bliksruds doktoravhandling «Natur og normer hos Sigrid Undset». Denne analysen viser hvordan Undsets holdninger kommer til uttrykk i hennes romanverk. Slik blir «Jenny» og «Kristin Lavransdatter» som speil på Undsets egen eksistensielle søken fram mot konvertering til den katolske Kirke i 1924⁵¹. Bliksruds doktoravhandling kan brukes som et litterært verktøy i en redegjørelse av normative nivåer i romanverket «Hildegard». Liv Bliksrud tar utgangspunkt i hele Undsets forfatterskap og forteller hvordan ulike normer styrer hovedpersonenes liv og veivalg. Noe av avhandlingen som omhandler Kristin Lavransdatter, er interessant og relevant for mitt perspektiv. Kristin handler og tenker i en tid preget av oppløsningstendenser både politisk, religiøst og sosialt. Svartedauden inntreffer som tidens «nemesiis divina»⁵². Selv den patriarkalske autoritetstroen innad i familien sto i fare, og kirkens verdslige makt forfalt. Imidlertid er det et annet virkelighetsbilde som tegnes i «Hildegard». Der er det oppblomstringstid sosialt, kulturelt, religiøst og økonomisk⁵³. Dette gir jeg en redegjørelse for i min oppgave.

Å utarbeide slike normative nivåer, er en måte å strukturere analysen på. De vil være tematisk bærende, altså ikke kronologiske. Disse normative nivåene vil si noe om hvordan virkeligheten oppfattes og fortøner seg for Hildegard. Hildegard har et kosmologisk

⁴⁹ Strukturalisten Roman Jakobsen. «Litterær analyse» (2012) Andersen, Mose, Norheim: «Litteratur og litteraturvitenskap» s.12

⁵⁰ Roman Jakobsen. «Litterær analyse» (2012) Andersen, Mose, Norheim: «Litteratur og litteraturvitenskap» s.19

⁵¹ Bliksrud (1988) Innledning s. 9

⁵² Ibid s. 261

⁵³ «Natten og lyset» s.501

helhetssyn, og dette preger hele hennes livsoppfattelse, menneskesyn og religiøse tenkning. Denne virkelighetsforståelsen kan altså struktureres i ulike nivåer for å finne en dypere mening og forståelse av Hildegarths teologi, liv og virke. Det er Hildegarths egne erfaringer og slik de fremstår i romanverket, jeg vil si noe om. De tre nivåene jeg bruker som tematisk struktur, svarer til de nivåene Blikrud bruker i sin analyse av «Kristin Lavransdatter»:

- 1) Forholdet til naturen og sansenes erfaring med skaperverket gjennom en ontologisk naturforståelse⁵⁴.
- 2) Forholdet til middelaldersamfunnets normer og kultur.
- 3) Forholdet til Gud, den transcendenten virkeligheten, og veien til frelse.

Jeg velger derfor ut de elementene jeg mener er relevante i henhold til mine motiver. Siden det er selve teksten som er min analyseenhet, finner jeg adekvate passasjer i romanverket for å forsterke, understreke eller få bekreftet mine utlegninger. Slik vil en påstand tekstbelegges.

Dernest vil jeg la selve analysen av tekstelementene være gjenstand for min fortolkning. Avslutningsvis vil jeg gi en helhetlig vurdering, der enkeltelementene ut fra sin kontekst, fungerer som tekstbinding til oppsummering av hele verket. Dette fordi jeg ønsker å knytte enkeltelementene inn i den historiske rammen jeg mener de er et produkt av. Det innebærer at jeg også studerer teksten «teksteksternt»⁵⁵.

3.2 En narratologisk tilnærming til en tekst

«Narratologi» er det samme som fortelle-teori og innebærer «læren om fortellende teksters struktur».⁵⁶ Dette er også en metode til bruk i analyse av en fortellende tekst der selve fortellingen står i fokus, og er selve objektet som skal analyseres. Det handler om hvordan denne fortellingen struktureres i forhold til det som fortelles. Men i likhet med den hermeneutiske metoden, handler også narratologien om å forstå en tekst, om å se det underliggende i «det fortalte». Tekstanalysen skal kunne si noe om:

- a) tekstens kompleksitet
- b) det potensielle meningsmangfoldet, - for slik å komme «bak» teksten.

Det er selve teksten som er analyseenheten, og den er autonom. Den eksisterer i kraft av sitt vesen uten å ta hensyn til virkeligheten utenfor teksten. I motsetning til hermeneutisk

⁵⁴ Blikrud (1988) Innledning s.10

⁵⁵ «Litterær analyse» (2012) Andersen, Mose, Norheim: «Litteratur og litteraturvitenskap» s.19

⁵⁶ Terminologien er basert på Genettes verk « Discours du recit» (Fortellingens diskurs), «diskurs» forstått som samtale/ tekst,/utlegning. Aasleland (1999) s. 7

metode, interesserer narratologien seg ikke for konteksten⁵⁷. Kontekstnivået ligger implisitt i den fortellende teksten.

En slik tilnærming til en tekst, krever et systematisk studium (nærlesing). Det er nettopp begivenhetene i «det fortalte» (selve fortellingen) og den litterære virkeligheten personene opptrer i, jeg vektlegger i min diskurs. Hildegard-verket er skjønnlitteratur, det er fiksjon fortalt med biografiske trekk og historiske hendelser. Det litterære universet er satt inn i en historisk ramme. Den fortellende teksten ser jeg på som en språklig konstruksjon, og er følgelig underlagt forfatterens strukturering og organisering. Narratologien sier altså noe om fortellingens struktur og oppbygning. Det som fortelles må ha en relasjon til den verden handlingen foregår i. I min analyse er det tidsrommet mellom 1098-1179. Hildegard må derfor opptre i det universet hun hører til i. Det er språket og dets formidlingsevne som føyer dette sammen til en enhetlig og troverdig helhet. Slik må vi respektere fiksjonens egenart, og de litterære personene som inngår i fortellingen. Med en slik innstilling, er det jeg nærmer meg romanverket «Hildegard».

3.3 Hildegard-et feministisk utblikk

Da feministbevegelsen gjorde sitt inntog på 1970-tallet, ble Hildegard av Bingen igjen gjenstand for historisk interesse og forskning. Til tross av en formidabel produksjon innenfor mange ulike sjanger, hadde hun ikke havnet innenfor den kanoniserte tradisjonen. Verken teologer, musikere, kulturhistorikere eller filosofer hadde utvist noen spesiell interesse for Hildegards liv og virke⁵⁸. Kun medisinalhistorikere hadde undersøkt hennes medisinske og kliniske kunnskaper⁵⁹. Historien hadde blitt bestemt og definert av menn. Dette ville feministbevegelsen gjøre noe med. Feministisk vitenskapsteori, og blant annet Hildegard av Bingen, ble satt på dagsorden. Kvinneforskning skulle frem i lyset, kvinner skulle komme fram fra historiens mørke. Det kvinnelige perspektivet på verden skulle dokumenteres gjennom systematisk kvinneforskning. Kvinners erfaringer skulle stå fram som kvinnelig perspektiv på verden og disse skulle bidra til et annet syn på den virkeligheten menn hadde beskrevet. En kvinne ville stille en annen type spørsmål enn mannen, fordi kvinners og menns sosialisering har vært ulik gjennom historien⁶⁰. Gjennom kvinneperspektivet: feministisk forskning og feministisk vitenskapsteori skulle kvinners liv og erfaringer bli en del av den etablerte kunnskapen. Utgangspunktet for feministisk teori, er nettopp at kjønn har en signifikant effekt på kunnskapsproduksjonen. Den feministiske forskningen satte et kritisk blikk på de etablerte sannhetene, og mente det var umulig å kunne hevde verdinøytral forskning. Feministisk vitenskapsteori omfattet også kjønn som en kontekst vitenskapen måtte ses ut fra. Flere av de eksisterende vitenskapelige metodene og begrepene fanget ikke inn kvinners liv og erfaringer. Feministiske forskere mente den

⁵⁷ Jfr. strukturalistene i begynnelsen av forrige århundre med Roman Jakobsen som formgiver. Ibid s.11

⁵⁸ Et unntak her er et essay av M.-D. Chenu: «Nature and Man The Renaissance of the Twelfth Century» (1957) s. 31, som nevner Hildegards symbolbruk som representant for middelalderens verdensanskuelse: makro-og mikrokosmos som visualisering av det guddommelige i skaperverket.

⁵⁹ «Vestens tenkere» (1993) Heyerdahl: «Hildegard av Bingens Liv og Verk» s. 265

⁶⁰ . «Tekst, tegn og tolk»(1994) Ulstein: «Feministisk hermeneutikk» s.249

vitenskapelige tenkemåten var kvinneundertrykkende. Kvinneforskningen ble derfor «empirisk orientert»⁶¹, og var opptatt av å synliggjøre kvinners erfaringer og kvinners situasjon. Feministisk forskning tok utgangspunkt i at kunnskap etableres i møte med historiefortellingene og i kommunikasjon med andre. Det innebærer også at kultur, tidsepoke, miljø, tradisjon former forskningens språklige uttryksform. Det er gjennom språket vi plasserer mennesket og dets historie inn i en kontekst. Gjennom feministisk vitenskapsteori ville man vise at den forskningen som fremstilles som objektiv og nøytral, ikke nødvendigvis er det. Vitenskapelig kunnskap avspeiler også en kulturs forståelse av kjønn. Biologen Donna Haraway⁶² kaller dette «situert kunnskap» og innebærer en kritikk av troen på en universell og allmenngyldig kunnskap. For å kunne «situere kunnskap» må man klargjøre forskerens ståsted og politiske preferanser fordi forskeren opptrer i et miljø, i en kultur og i en tradisjon som inngår i den tiden han selv opererer i. Forskeren er en aktiv aktør i sitt arbeid, og objektene som det forskes på, må inngå en dialog med forskeren. Når dette klargjøres, blir forskningen mer objektiv. Også objektet som skal undersøkes, inngår i en relasjon med forskeren. Vitenskapen er kontekstuell og retningsbærende, og kan slik også bli gjenstand for politiske mål. Kvinneforskningen ville etablere ny kunnskap om kvinner.

Kunnskap blir definert gjennom kulturelle og historiske kriterier. Disse var definert av menn. Målet for kvinneforskningen var nettopp å etablere ny kunnskap om kvinner. Kvinners stemme skulle fram i lyset. En kvinnes stemme er et feministisk blikk på virkeligheten. Slik ble Hildegard av Bingen gjenstand for fornyet interesse, en interesse som tiltok i form og innhold etter 800-årsjubileet for Hildegards død i 1979. Da kom hennes teologiske og naturvitenskapelige verk i samlet utgave på tysk. Nå er disse også oversatt til engelsk, og tilgjengelige i dag. Musikken hennes ble gitt ut og vakte stor begeistring, og fikk interesse langt utenfor Tysklands grenser. Forskning av- og allmenn interesse for Hildegard økte i omfang. I Zürich åpnet sågar et apotek som bare selger medisinske produkter etter Hildegards oppskrifter. Imidlertid har Hildegard vært feiret som en stor helgen i Rhinland siden hun døde 17. september 1179. Kanoniseringsprosessen begynte allerede på 1300-tallet. Det arbeides med Hildegardforskning den dag i dag.

Selv om Hildegard underkastet seg autoritetene og så på kvinnen som et skrøpelig vesen, representerte hun datidens selvstendige kvinnerolle. Hennes stemme; uttrykt i tallrike brev, i naturvitenskap, i religion, i kunst og i visjonslitteratur, er fortsatt interessant for oss. Hun levde i en tid da dette var mulig. Hun viste en uredd stemme og hun var opptatt av rettferdighet. Hennes medisinske kunnskaper, hennes mellommenneskelige forståelse⁶³ og hennes teologiske innsikt ble sett på med ærbødig beundring i alle lag av folket. Hun var etiker og estetiker, hun fremhevet det feminine i ord og bilder. Hun har gitt sine erfaringer et språk, en kvinnestemme. Hun skildret sin monastiske virkelighet med et oppmerksomt blikk. Hildegards språk og formuleringer var religiøst, moralsk og politisk motivert. For Hildegard var språk og handling, ord og gjerning vevet sammen. Gjennom et

⁶¹ Bondevig og Bostad (2003) s. 30

⁶² Født 1944, feministisk vitenskapsforsker, professor på Universitet i California, Santa Cruz

⁶³ Hun ble blant annet innviet i kvinnelivets mysterier gjennom sitt arbeid i infirmeriet. «Hildegard» s. 311

feminint blikk, har Hildegard formidlet sine erfaringer, sitt kall, sin forståelse av Bibelen og sin feminine kunnskap. Hennes teologi er bygget på erfaring og erkjennelse av det hellige. Gud er til stede i verdensaltet. Med en utrettelig pågåenhet ville hun forandre holdninger og praksis. Hun sa selv at hun ville være nyttig. Gjennom sine språklige bilder og affektive uttrykk, snakket hun med autoritet i sin samtid. Denne kunnskapen og innsikten kan vi i dag fortsatt oppleve, og forundre oss over denne kvinnestemmen fra middelalderen. Hildegard av Bingen har tilført kvinnehistorien en ny dimensjon. Jeg møter Hildegard også med et feministisk utblikk.

3.4 Litteratur som kunstnerisk uttrykksform

Selv om romanverket til Anne Lise Marstrand-Jørgensen er en historisk roman med biografiske trekk, er det en litterær fiksjon og et diktet kunstverk. Jeg betrakter romanen som ordkunst, som en konsistent fortelling om Hildegard, der kunstneren selv bestemmer hva som skal skrives og hvordan. Kunstneren tar sine kreative valg, og de må vi som leser, godta. Forfatteren forteller ikke om virkeligheten, men skaper sin fiktive virkelighet. «Uttrykksteorien» hevder at kunstverket er et individuelt produkt som er uttrykk for kunstnerens tanker og følelser⁶⁴. Ektheten i kunstverket, ligger i forholdet mellom kunstverket og kunstneren. Denne ektheten mener jeg kommer til uttrykk gjennom den historien som fortelles og gjennom de språklige bildene som brukes for å uttrykke stemninger, erfaringer, tanker og følelser⁶⁵. En god kunstner klarer nettopp det kunststykke å overføre dette til mottaker så eksakt og troverdig som mulig. En kunstner klarer å artikulere sine følelser gjennom sitt kunstverk.

Dette innebærer at den emosjonelle tilstanden må konverteres til en estetisk ide⁶⁶.

Kunst og litteratur appellerer til oss nettopp gjennom innlevelse i kunstverket og gjennom de følelsene, tankene, opplevelsene som formidles. Slik kan en forfatter vekke engasjement, interesse og solidaritet med sine romanfigurer. Filosofen Martha Nussbaum hevder sansenes og følelsenes plass i kunsten:

..litteraturopplevelsen peker mot at den sanselige verden ikke skiller estetisk opplevelse fra den etiske⁶⁷.

Hun mener kunst, og da spesielt litteratur, også har en moralsk side. Gjennom litteratur kan man kultivere en persons karakter⁶⁸ og leseren kan komme til ny kunnskap og erkjennelse, nye «moralske innsikter og sannheter»⁶⁹. Dermed er det vanskelig å skille mellom det estetiske og det etiske. Denne påstanden skal ikke jeg diskutere her, men den er interessant å ha i tankene når jeg metodisk og tematisk skal analysere Anne Lise Marstrand-

⁶⁴ Svendsen og Säätelä (2007) s. 217

⁶⁵ Som bruk av indre monologer

⁶⁶ Ibid.s.220

⁶⁷ «Litterær analyse» (2012) Engelstad: «Litteraturkritikk" s. 284

⁶⁸ Jfr. dydsetikk. Svendsen og Säätelä (2007) s.130 og 146

⁶⁹ Ibid s.246

Jørgensens romanverk «Hildegard». Jeg mener disse elementene kommer tydelig fram i verket: Hildegards vei til frelse og det vakre i Guds skaperverk. Elementene er av og til i harmoni, andre ganger i konflikt. Dette vil jeg også belyse i min tilnærming til og analyse av romanverket.

3.5 Litteraturkritikk og vurderingskriterier

Litteraturkritikk er en subjektiv vurdering av en tekst/roman/romanverk⁷⁰. Anne Lise Marstrand-Jørgensen har stort sett fått ovasjoner og superlativer for sitt romanverk om Hildegard av Bingen. Det er først og fremst forfatterens språklige uttrykksmåte som har beveget litteraturkritikerne. Forfatteren synes inspirert av Hildegards formuleringsform; beskrivelser av natur og mennesker med en poetisk kraftfullhet i en feminin språkdrakt med et affektivt ordvalg⁷¹. Forfatteren utnytter en «kommunikativ kompetanse»⁷² i sin formidling av Hildegard. Med det mener jeg at forfatter tar i bruk samme språkform som Hildegard, for troverdig å formidle Hildegards stemme i romanverket. Det er også forfatters prosjekt, å gi oss et bilde, et portrett av Hildegard⁷³.

De feminine bildene⁷⁴ er gjennomgående i Hildegards teologiske verk⁷⁵, slik også hos Anne Lise Marstrand-Jørgensen. Spesielt kommer dette til uttrykk i «Ordo Virtutum»⁷⁶ og i Hildegards musikalske komposisjoner. For Hildegard var musikken en gave fra Gud, den åpenbarte seg for henne i visjoner⁷⁷.

Hildegard sammenliknet en gang kvinnenes sang med duften som vinden bærer med seg like før gresset begynner å spire om våren, en annen gang med følelsen av årets første snø mot ansiktet. Volmar forstår ikke helt det merkelige og inderlige forholdet Hildegard har til musikk.....Ingen annen musikk lyder som Hildegards, hun trekker tonene ut av landskapet, av forrevne steinblokker, furunåler, breking av geitene. Ut av fjellsiden, av elven og raslingen i bladene, av jordens varme kropp. Tonene er edelstener som hun trer på en snor, de stråler i sin skjønnhet så alle må stoppe opp og bli fylt av takknemlighet når hun gavmildt lar perlekjede glitre i solen, og sangen stiger rett opp i himmelrommet⁷⁸.

⁷⁰ «Litterær analyse» (2012) Engelstad: «Litteraturkritikk» s. 273

⁷¹ Sosiolingvistisk forskning viser at kvinner og menn bruker forskjellig språk. Kvinnens måte å konversere/formidle et budskap på, har som regel til hensikt å diskutere et problem eller utveksle erfaringer. Slik får vi en sosialisering gjennom språket basert på kjønn. Idehistorisk tidsskrift (1989) Pettersen: «Kjønn og språk» s.28

⁷² Språklig adferd som passer seg i fellesskapet. «Idehistorisk tidsskrift» (1989) Pettersen: «Kjønn og språk» s. 26

⁷³ Uttalt av forfatter i samtale 15.11-13

⁷⁴ Jomfrubildet som symboliserer troens renhet og kyskhets og Gud som en omsorgsfull mor som omfavner sitt skaperverk med moderlig kjærlighet. Kjærulff (2007) «Den ildfylte kraft» s. 68. Kvinnelige bilder ble også brukt av mannlige samtidige teologer som Anselm av Canterbury og Bernard av Clairvaux.

⁷⁵ Kirken fremstilt som jomfru Maria, som de troenes mor, Kristi brud, se visjon 3. Kjærulff og Fredriksen (2011) s. 44

⁷⁶ Der dydene representerer feminine sjelskrefter billedlig fremstilt i sine fargerike kjoler og glitrende kroner(jfr. filmatisering ev syngespillet)

⁷⁷ Kjærulff (2007) s. 155

⁷⁸ «Natten og lyset» s. 90

I denne passasjen er det fortelleren som gir et referat. Han/hun beskriver sine tanker om, og sin opplevelse av Hildegards musikk. Gjennom sammenlikninger, metaforer og allegorisk tale har Hildegard beskrevet sin musikk som en del av Guds kjærlighet og Guds skaperkraft «Viriditas»⁷⁹. Det er nettopp denne typen formuleringer som har fascinert kritikerne i sin vurdering av Hildegard-verket:

Hildegards er blevet til fornem portrætkunst. Anne Lise Marstrand-Jørgensen har fundet et levende sprog i sin roman om Hildegard av Bingen⁸⁰.

Middelaldersk comeback

Den danske poeten Anna Lise Marstrand-Jørgensen har fått sitt litterære gjennombrudd med en roman om middelalderens store universalgeni, Hildegard av Bingen⁸¹.

En kvalitetsdom eller en verdivurdering, er altså en subjektiv evaluering av et verk. En litteraturkritikk er også en tilbakemelding til forfatteren hvordan han/hun har forstått verket. En slik vurdering kan være spontant personlig eller analytisk resonnerende. Et litterært verk blir i så måte betraktet som et kunstverk, og blir derfor også vurdert ut fra de estetiske kriteriene som er normative innenfor en gitt periode. Som litteraturkritiker, skal man vurdere og kommentere på et akademisk nivå. En litteraturkritiker søker støtte for sin analyse i litteraturvitenskapelige teorier. En anmeldelse er derimot gjerne kort, og av nyhetens interesse:

Helt vidunderlig, dragende og eksplosivt visjonært. Romanens store kunststykke er den komplekse psykologiske skildringen av Hildegard, og dens lyriske manende språk⁸².

Dette er alle eksempler på spontane og personlige anmeldelser skrevet umiddelbart etter romanutgivelsen.

Litteraturkritikk retter seg etter estetiske normer og kriterier. Disse er foranderlige fordi et verk blir til i samspill med samfunnets strømninger for øvrig. Det gjelder så vel sosiologisk, ideologisk og politisk. En kritiker stiller altså forventninger til det verket som skal analyseres, og da er den «kommunikative kompetansen»⁸³ en viktig forutsetning for at leser skal kunne møte verket. Det vil igjen si at en kritiker vil se på sammenhengen mellom diktverk og kontekst. Dette mener jeg forfatteren gjør i Hildegard-verket, blant annet gjennom sin språkføring og formuleringsevne (se note 23), som da Hildegard for første gang møter Kristus på «Cordius' dag i mars, i timen før maututin, kommer han til henne». Bakgrunnen er klosterlivet i middelalderen, men språkføringen og dynamikken i skildringen, er allmenn og gjenkjennbar. Fortelleren beskriver møtet som sterkt erotisk:

⁷⁹ Kjærulff (2007) s.84, samt Iversen (1997) s. 47

⁸⁰ Anmeldelse av «Hildegard 2» i «Politiken», 12.10-2010

⁸¹ Anmeldelse av «Hildegard» i «Klassekampen» 28.11-2011

⁸² Anmeldelse av «Natten og lyset» i «Weekendavisen», se bokomslag

⁸³ Se note 72

En sterk varme strømmer fra hjernen til skjødet, et lystfylt sug, en svimlende høyde⁸⁴.....en søt, mørk vin strømmer fra hans munn til hennes, over tenner og lepper. Han holder fast i henne, fingrene hans når hele veien rundt håndleddet hennes, og en ranke uten torner slår ut i skjødet hennes⁸⁵

Dette skaper dynamikk i fortellingen. I tillegg skaper det spenning og driv at forteller bruker en blanding av scene og referat, av fakta og fiksjon, såkalt «kognitive kriterier»⁸⁶. Romanen «Natten og lyset» er holdt sammen med historiske opplysninger. Hildegard er et portrett i et tidsriktig landskap. Den historiske konteksten gjennomsyrrer romanverket. Samtiden hun er plassert i, påvirker hennes liv.

Et annet litteraturkritisk kriterium er «intensitet». Det handler om tekstens evne til å opprettholde leserens interesse og engasjement:

Hildegard fenger fra første side⁸⁷.

Innenfor dette kriteriet, vurderes både verkets originalitet og tekstens kvalitet. Det gjøres gjennom:

- a) språklige virkemidler
- b) selve komposisjonen
- c) virkemidlene som skaper spenning og engasjement⁸⁸

Denne form for kritisk analyse vektlegger verkets litteraritet, det vil si at vi må lese verket på verkets premisser, som et autonomt kunstverk⁸⁹.

Jeg vil avslutningvis kun nevne at det er påvist kjønnsforskjeller innenfor litteraturkritikk og litteraturforskning⁹⁰.

Kvinnelige litteraturforskere har påvist at mannlige kritikere lar seg påvirke av at forfatteren er en kvinne⁹¹.

Om dette er tilfelle med romanverket «Hildegard» vet jeg ikke. Men mitt postulat er at romanverket til Anne Lise Marstrand-Jørgensen nok finner flertallet av sine lesere blant kvinnene.

⁸⁴ «Hildegard» s. 255

⁸⁵ Ibid s. 256

⁸⁶ Hvilket kunnskapsnivå eller intellektuelle klarhet kommer til uttrykk i et verk? I hvor stor grad utviser forfatteren faglig innsikt og kognitive kunnskaper i det han skriver om. Har kognitive kriterier verdi i litteraturkritikk? Dette er spørsmål Per Thomas Andersen diskuterer i «Kritikk og kriterier». «Vinduet» (1987)

⁸⁷ Anmeldelse fra «Kristeligt Dagblad», se bokomslag på «Hildegard»

⁸⁸ Andersen, Mose, Norheim (2012): Engelstad: «Litteraturkritikk» s.283

⁸⁹ Jfr. «nykritikk» som terminologi hos Svendsen og Säätelä (2007) s. 225

⁹⁰ Da viser jeg til antall kvinner som litteraturprisvinnere opp gjennom historien. De er i fåtall. At novellisten Alice Munro fikk Nobelprisen i litteratur i år, var kjærkomment fra et kvinneperspektiv.

⁹¹ Andersen, Mose, Norheim (2012):Engelstad: «Litteraturkritikk» s. 286

4 Hildegards samtid

...middelalderen udgjør en af de mest dynamiske og blomstrende perioder i filosofiens historie, og at det er i denne periode, størstedelen af vort moderne filosofiske (og psykologiske) vokabular bliver grundlagt.....Man kan sige, at middelalderens prosjekt var intet mindre end opbygningen af et kontinent- skabelsen av stabilitet og tradisjon ud af kaos og opløsning⁹².

Dette er en tid for adelige og geistlige, for teologer og diktere. Det er en patriarkalsk samfunnsstruktur; et autokrati på alle nivåer. Middelalderen på 1100-tallet er en brytningstid. Samfunnet er hierarkisk strukturert i føydalsamfunnets lagdelte organisasjon. Dette paradigme ble av menneskene oppfattet som Guds påbud, som en guddommelig ordning. Denne ble allmenn akseptert: det var Guds måte å innordne samfunnet på. Også kirken var en del av dette samfunnssystemet. De geistlige fikk (kjøpte⁹³) seg titler og jordeiendommer.

Tiden fremmet flere markante teologer, deriblant Anselm av Canterbury⁹⁴ (1033-1109), Pierre Abelard⁹⁵ (1079-1142) og Bernard av Clairvaux⁹⁶ (1090-1153). Bernard av Clairvaux og Pierre Abelard stod på hver på sin side i datidens teologiske debatt om forholdet fornuft og tro⁹⁷.

Det er en blomstringstid for den føydale ridderkulturen med sine høye moralske idealer for både kvinner⁹⁸ og menn. Idealet om høvisk framferd, kristen livsførsel og det å kunne utvise «courtoise»⁹⁹, var for mannen et høyt aktet aristokratisk ridderideal. Ridderen skulle opptre edelt, og beskytte kvinnen. Hun ble betraktet som fullkommen i Guds skaperverk, og ble sett på som bærer av Guds skjønnhet¹⁰⁰.

Dette er en tid for teologi og filosofi. Presteskapet forsøker å forene disse to dimensjonene i en syntese; en vei fra Bibelens skrifter til praktisk handling i hverdagslivet. Hvordan tolke og forstå bibelens innhold slik at denne kunne anvendes i det praktiske livet? Hvordan finne den rette veien til Guds frelse?

⁹² «Middelalderens verden» (2010). Laursen:

«Middelalderens filosofiske antropologi - bøn og lærdom» s. 105

⁹³ Simoni fra Ap.gj.8, 18-24

⁹⁴ Anselm utformet et kjent «gudsbevis»: «Gud må være noe som ikke kan tenkes høyere». «Middelalderens verden (2010). Schanz: «Middelalderen» s.131, og videreførte Augustins teologi om Guds sannhet, ved å postulere: «jeg tror for å kunne forstå» (ibid.s.135).

⁹⁵ Skolastiker, og representerte den intellektuelle kretsen av teologer som stod i opposisjon til klostertradisjonen. Chenu (1957) s.16

⁹⁶ Både Anselm av Canterbury og Bernard av Clairvaux var inspirert av Augustin. Disse representerte monastisk tradisjon.

⁹⁷ 1100-tallet innebar en fornying av den tradisjonelle teologien, og vi kan skille mellom klosterteologi og skolastisk teologi. «Middelalderens verden» (2010) Pedersen: «Teologi mellom reformation og modereformation-Bernard av Clairvaux og cisterciensernes hverdagsteologi» s.268

⁹⁸ Kyskhets- og jomfruidealet og idealet om «patriarkalsk lydighet og underkastelse» Blikrud (1988) s. 275

⁹⁹ «belevenhet», Grimberg (1985) : «Korstogstiden», bind 8, s.119

¹⁰⁰ Blikrud (1988). s.311

Det utviklet seg en kristen enhetskultur der Bibelen, det latinske språket og utbredelsen av kristendommen hang nøye sammen¹⁰¹. Bibelen var grunnlaget for middelalderens verdensbilde: Gud er Skaperen, mennesket er skapt i hans bilde og jorden er verden sentrum. Det er en helhetlig og monistisk livsanskuelse med et eskatologisk perspektiv. Det er med kristendommens utbredelse at Europa skapes. Kirken blir en sammenbindende institusjon, og et maktsentrum. Det latinske språket gjør at geistlige kan kommunisere på tvers av landegrensene. Med Roma som det religiøse sentrum, skapes et sterkt og ekspansivt Europa der den kristne verdensanskuelse er fellesskapets utgangspunkt. Slik blir både pilegrimsvandring og korstogene realiserbare¹⁰².

Klostrene er stedet for lærdom og studier, men løpet av 1100-tallet er det katedralskolene som overtar rollen som autonome læresteder. I tillegg til teologiske studier, ble det også undervist i dialektikk og logikk, hvilket åpnet opp for sekulære studenter¹⁰³. Inspirert av arabisk kultur og kunnskap, ble blant annet ti-tallsystemet innført i Europa på 1000 tallet.

Bernhard av Clairvaux som «monastisk og kontemplativ teolog»¹⁰⁴ viderefører arven til Benedikt av Nursia (død 548). Bernard lever i og av troen ved å anvende Bibelen som «troens fundament», og tilpasser denne til hverdagslivet. Dette var arven etter Augustin (354-430): å finne nøkkelen til å forstå Den Hellige Skrift: lete etter meningen bak ordene i Bibelen. Bibelen skulle fungere teologisk og praktisk-funksjonelt til bruk i det kirkelige fellesskapet. Den skulle være en rettesnor for troen¹⁰⁵. Bibelen var fundamentet i den kirkelige konteksten, og knyttet til tro og livsførsel. Tolkingsnøkler ble utformet allerede i oldkirken. Disse ble videreført i middelalderen, og ble brukt for å klargjøre tekstene som «noe som peker utover seg selv»¹⁰⁶. Guds inngripen i historien måtte forstås både som et før, et nå og et komme. For middelalderens folk var det vanskelig å skille mellom historiesyn og virkelighetsoppfatning¹⁰⁷. Det var to måter å forstå bibelen på:

- a) Den historiske dimensjonen, tekstens bokstavelige mening (sensus litteralis): Bibelen er guddommelig inspirert, og forteller om Guds gjerninger fra Skapelse til Dommen dag. Typologisk oppfylles profetiene fra GT i NT. Det gamle testamentet fullbyrdes i Kristus. «Kristus er den hermeneutiske nøkkelen til skriftene»¹⁰⁸.
- b) Den åndelige dimensjonen (sensus spiritualis), det åndelige nærværet i det kirkelige fellesskapet og som virker parallelt med den historiske forståelsen av Bibelen. Denne åndelige betydningsdimensjonen fikk allerede i

¹⁰¹ «Tegn, tekst og tolk» (1994) Ulstein: «Frå allegori til quadriga: hermeneutikk i mellomalderen» s. 84

¹⁰² «Middelalderens verden» (2010) Høiris og Ingesman: «Indledning» s.11-17).

¹⁰³ Katedralskolen ved Notre Dame i Paris «Middelalderens verden» (2010) Laursen: «Middelalderens filosofiske antropologi» s. 114

¹⁰⁴ Ibid. Pedersen: «Teologi mellom reformation og modreformation» s.276

¹⁰⁵ Den hermeneutiske utlegningen er utformet etter Härdelins: «Bibelbruk og bibelsyn» s.30-37, essay i «Tanke ock tro» (1987)

¹⁰⁶ Ibid. Härdelin .s.33

¹⁰⁷ Ibid. s.32

¹⁰⁸ Ibid.s.36

oldkirken tre underpunkter som nøkler til forståelse. Tilsammen utgjorde disse «skriftens firfoldige mening»¹⁰⁹

Bernhard og cistercienserne ville reformere kirken slik at den ble sann apostolisk med vekt på forkynning av Ordet. Kjærligheten (Caritas) er kjernepunktet og menneskenes orienteringspunkt: Gud og mennesket står i et kjærlighetsforhold til hverandre¹¹⁰.

I klostrene fikk også kvinner utfolde seg, både litterært og musikalsk, gjennom bibeltolkninger og liturgier¹¹¹. I dette landskapet er det Hildegard får anledning til å vokse fram. Gjennom kunnskap, overbevisning, religiøs bevissthet og spirituell erfaring utvikles hun til en samfunnskritisk taler og religiøs agitator. Hun vil bruke sine visjoner for å vise folk den rette vei gjennom kristen livsførsel. Hun vil lede menneskene på Guds vei til nåde og frelse. Hennes overordnede misjon er uselvisk og utelukkende religiøst betinget. Guds straff ville komme om ikke menneskene endret livsførsel. Hildegard var oppriktig bekymret for det forfallet hun så rundt seg, hos verdslige og geistlige. Menneskenes gudløshet og ulydighet ville føre til forfall og «evig fortapelse». Hun ser en åndelig slapphet overalt. Selv kirken blir styrt av «fete biskoper»:

Hildegard så kirkens forfall i et syn og ble ulykkelig¹¹².

Hildegard diskuterer gjennom indre monologer «det ondes problem»¹¹³. Hun hadde hatt en eskatologisk visjon om all den elendighet som ville komme¹¹⁴. Dette uttalte hun med profetisk kraft i ord og bilder.

Dette var også hennes utgangspunkt for misjonsreisene hun gjennomførte. Alt dreier seg om menneskenes vandring til Gud. Den allmenngyldige lov er Guds ord, og veien til Guds rike er lik for alle, da mennesket er skapt i Guds bilde. Slik ble alle menneskeskjebnene likestilt overfor Gud, og de hadde samme muligheter for syndsforlatelse og frelse. Historien er lineær fram til Dommens dag.

I senantikken ble «artes liberales» sett på som et redskap for å forstå Bibelen¹¹⁵. Slik ble også kunnskapen om de «frie kunster» brukt som en forberedelse til skrifttolkning i middelalderen. Det ble med andre ord utviklet en metode for tolkning. Denne metoden ble brukt til å analysere litteratur, retorikk, mystikk og brukt som redskap for teologiske utlegninger.

¹⁰⁹ «Tanke ock tro» (1987) Härdelin s. 37

¹¹⁰ «Middelalderens verden»(2010) Høiris og Ingesman: «Indledning» s. 21

¹¹¹ «Kvinnenes kulturhistorie» (1993) Erik Gunnes: «Gjennom tusen år» s.77 og 79

¹¹² «Natten og lyset» s. 394

¹¹³ «...det onde kan ikke være skapt av Gud siden Gud bare er kjærlighet? Det onde er en følge av menneskets egne valg, de som sier nei til den guddommelige kjærlighet og frelse, trekker andre med seg i fallet» Ibid s. 395

¹¹⁴ Visjon nr. 11: Endetid. Kjærulff og Fredriksen (2011) s.87

¹¹⁵ Den fremste eksponenten for dette synet her i vest var Augustin (354-430). Dette fikk stor betydning for den kristne opplæringen på skoler og i klostre. «Primæ litterae», primærutdanningen: lese, skrive og regne, skulle «tas i bruk i Herrens tjeneste». Sandnes (2004) s.143

Slik utviklet den monastiske tradisjonen en skrifttolkningskultur gjennom kontemplativt virke og teologiske studier. Slik oppnådde middelalderen en felles intellektuell arena med et felles språk og en felles referanseramme sammen med et enhetlig helhetsperspektiv på verden. Den monastiske tradisjonen utviklet et skriftstudium som skulle tilpasses det konkrete liv, vise veien til Gud og frelse. Det resulterte i en «litterært orientert teologi»¹¹⁶.

Dette er bakgrunnsbildet for Hildegard teologi, liv og virke. Hennes urokkelige vilje og mangfoldige skaperkraft får utfolde seg på tross av de begrensende livsbetingelsene datidens kvinner hadde. Klosterlivet gjorde dette mulig.

5 Handlingssammendrag, en redegjørelse

Med utgangspunkt i Aristoteles' «Poetik»¹¹⁷ vil jeg si noe om kravet til handlingsforløpet (mythos) i det vi kaller diktekunst¹¹⁸. Aristoteles så på dette som et håndverk, et kunnskapsfelt som var styrt av visse regler som måtte følges. Diktningen skulle først og fremst oppfylle sin oppgave gjennom å skape sinnsstemninger og gjenkjennelse. Diktekunsten skulle frembringe dette gjennom måten handlingselementene ble sammenføyet på og måten handlingsforløpet ble konstruert på. Man skulle dikte «med hodet og hjertet», og utarbeide handlingsforløpet med språklig kompetanse basert på system og teori. En dikter skulle skrive med innlevelse og troverdighet. De beste dikterne var de som kunne utvise erfarte lidelser og lidenskaper. Det var viktig å ha klart for seg hva diktningen skulle bestå av og hvordan handlingsforløpene skulle settes sammen for at det skulle bli vellykket diktning. Handlingen måtte konstrueres slik at den enten var sannsynlig eller nødvendig med hjelp av retorikk (som konstruerer sammenhenger fra virkeligheten) og poetikk (som konstruerer sammenhenger i den fiktive verden), som virkemidler¹¹⁹. Diktningen skulle være virkningsfull og formålstjenlig (teleologisk). I antikken ble diktere sett på som folkets lærere og oppdragere. Diktningen skulle nærmest være pedagogisk motivert og slik fungere som moralsk og politisk påvirkningskilde. Diktningen skulle være menings- og holdningsdannende (jfr. Homers betydning i antikkens skole). Gjennom diktekunsten skulle en lære og forstå. Diktningen skulle være oppdragende og oppbyggelig. Diktekunsten skulle være en erkjennelsesvei gjennom gjenkjennelse av karakteren (ethos) som etterliknes (mimesis¹²⁰). Karakteren skulle belyse handlingsforløpet. Gjennom språket skulle karakterene være forbilledlige i tanke og handling. I «mimetisk poiesis» (fortelling¹²¹) skulle fornuft og følelser gå «hånd i hånd» og slik være til hjelp og nytte for

¹¹⁶ «Tegn, tekst og tolk»(1994) Ulstein: «Frå allegori til quadriga:hermeneutikk i mellomalderen» s. 84

¹¹⁷ En kuriositet er det jo at det er nettopp denne boken som står sentralt i middelalderromanen «I rosenes navn» av Umberto Eco

¹¹⁸ Poetik, som er sammensatt av substantivet «poietes» (diktmaker) og «techne» (fag, kunst, håndverk).

Poiesis (gresk), poesis (latin): poesi på vårt språk, betyr altså diktning. Aristoteles: (2008) Andersen: «Innledende essay» s.11, kap.1-3.

¹¹⁹ Ibid. s.27

¹²⁰ Mimesis er gresk og betyr «etterlikning», et grunnleggende begrep innenfor estetisk teori siden antikken. Det er Aristoteles' «Poetik» som gir den beste forståelsen av begrepet. Aasleland (1999) s. 19.

¹²¹ Aristoteles (2008) Andersen: «Innledende essay» s. 38

menneskene. Diktningen skulle føre til en kognitiv erfaring gjennom gjenkjennelse. Diktningen skulle være autonom og fylle en funksjon.

All diktning er altså etterlikning av den virkelige verden og inndeles etter hva som etterliknes, hvordan dette gjøres og med hvilke midler som tas i bruk for å formidle denne etterlikningen. Diktning handler om mennesker som handler. Handlingsforløpet er det viktigste i et epos (fortelling¹²²), og er uavhengig av tid og rom¹²³. Det er personene (karakterene) som utfører etterlikningen. Disse handler ut fra tanken, og personenes karakter viser seg ut fra de valgene de gjør. Det settes krav til karakteren¹²⁴. Dette må uttrykkes i et klart og tydelig språk. Verkets helhet skal helst være preget av klarhet og skjønnhet¹²⁵. Språket kan opphøyes til et ikke hverdagslig språk gjennom bruk av allegorier og metaforer¹²⁶. Aristoteles kaller dette «overføringer».

I et handlingsforløp må altså helheten være klar, og omfanget så stort at handlingen blir meningsfull og skjer i en naturlig rekkefølge ut fra sannsynlighet eller nødvendighet. Handlingselementene skal være sammenføyte slik at de til sammen har en indre struktur, en kronologi. Handlingsforløpet skal være enhetlig. Som Aristoteles avslutningsvis sier:

For eposet, sies det, henvender seg til tilskuere av et finere slag, som godt kan klare seg uten fakter....¹²⁷

I mitt handlingssammendrag tar jeg utgangspunkt i det Aristoteles kaller et handlingsforløp med «enkel handling»¹²⁸. Jeg gjengir et sammenhengende og helhetlig¹²⁹ sammendrag av handlingsforløpet i verket om Hildegard.

6 Handlingssammendrag av romanen «Hildegard» av Anne Lise Marstrand-Jørgensen

6.1 Barndom i Bermersheim

Mechthild og Hildebert har syv levendefødte barn: Roricus, Clementia, Drutwin, Benedikta, Irmengard, Odilia, Hugo på tre år og sist; Hildegard. Faren oppkalte henne etter seg selv, uten å rådføre seg med sin hustru. Barnet blir døpt allerede i barselsengen.

Det ble et krevende og anstrengende svangerskap for Mechthild. Graviditeten ender med en vanskelig og uutholdelig smertefull fødsel før beregnet nedkomstid. Barnet er lite, blekt

¹²² Aristoteles (2008) Kap 24, s.59

¹²³ I motsetning til drama som skulle struktureres i tidens, stedets og handlingens enhet (De klassiske enhetene)

¹²⁴ Kap.15, s.36

¹²⁵ Kap.7, s.19

¹²⁶ Kap.21, s. 51 Slik skrev Aristoteles det første kapittelet i metafor-teoriens historie. «Innledende essay» s.65

¹²⁷ s. 68

¹²⁸ Kap 10, s.26

¹²⁹ Kap 7, s.19

og med store blodskutte øyne. Hun gir ingen lyd fra seg. Omgivelsene tror neppe hun vil overleve. Barnet er preget av den medfarten det fikk under fødselen, så hun har lite krefter til å suge melk. Det svakelige barnet blir lagt foran ildstedet slik at lys og varme kan stimulere blodsirkulasjonen til den lille voksaktige kroppen.

Overlever Hildegard, vil Mechthild gi henne som oblat til kirken, for slik å inngå en pakt med Gud. Dette skal gjøres etter åtte årsdagen. Hildebert er lite positiv til dette, men samtykker etter hvert motvillig.

Hildegard overlever. Hildegard forblir et mirakelbarn det første leveåret. Hun modnes brått, men er fortsatt en liten spinkel jente; lys og tynn med gjennomsiktig hud. Gjennom hele det første leveåret er hun plaget av febersyke. Hun manglet det småbarnslubne utseende som er typisk for barn de tre første leveårene. Hun beskrives som forstandig og oppvakt, men med en indre uro som blant annet gikk utover søvnmønsteret.

Selv etter en god og varm sommer, blir Hildegard syk når høsten kommer. Mechthild er urtekyndig, så hun lager hjelpende avkok til minstedatteren. Feberen slipper taket, og med et stirrende unaturlig blick og et salig smil om munnen- i sin egen verden, sier Hildegard: «lys», og som er hennes første ord. Etter denne feberen begynner hun å snakke. Hun blir av alle familiemedlemmene betraktet som et svært underlig barn.

Hildegard lærer botanikk av storebroren Drutwin. Han viser kjærlighet og glede over å tilbringe tid med søsteren sin. Han forteller henne egne opplevelser og erfaringer.

Hildegard er annerledes enn de andre barna. Hun er egenrådig, mer innesluttet og alvorlig. Hun er ikke lett å bli klok på for noen. Faren er tilsynelatende ubekymret for datteren og hennes fremtid. Hildegard er interessert i dyrene på gården, og det er moren glad for. Der har de en felles arena de kan nyte sammen. Et vendepunkt i livet til Hildegard, er da broren Drutwin, 16 år gammel, blir sendt i kloster i Cluny i Frankrike. Han egnet seg ikke som ridder.

Sin første visjon får Hildegard da hun er syv år. Mens den høygravide kjøkkenjenta står over grua på kjøkkenet, hyler Hildegard opp. Moren griper straks inn, og vi får vite årsaken til Hildegards reaksjon. Hun så at barnet til kjøkkenjenta var dødt. Fjorten dager senere føder kjøkkenjenta et dødfødt og misdannet barn, et barn som ser ut som et Djevelens avkom (s.89). Tjenestejenta dør i barselseng.

Hildegard nærmer seg åtte år.

Moren er bekymret over datterens underlige oppførsel, og er overbevist om at å sende henne i kloster, er til beste for alle. Kanskje Gud er den eneste som er i stand til å hjelpe dette merkelige barnet; barnet med det røde håret og den bleke huden. Hun ser tynn og skjør ut, liten og spinkel; vinterens sykdommer har satt sine spor. Mechthild vil at datteren skal sendes til Sponheim, til gudmor Sophias datter; i Juttas varetekt. Juttas fromhet var velkjent i omegn og Jutta vil bli eremitt på klosteret i Disibodenberg .Slik ville Hildegard kunne bli beskyttet og skjermet for omverdenen.

Det blir bryllupsfest for storesøster Clementia. Imidlertid får festen en dramatisk vending, da Benedikta blir utsatt for en svært grov og brutal voldtekt. Hun overlever den ikke, så bryllupsfesten; en gledens dag, blir til bunnløs sorg. Gjestene drar og blir ikke en gang til Benediktas begravelse.

For Hildegard går verden videre. Hun er opptatt av naturens forunderligheter og det lyset som hun så ofte blir fylt av. Hun opplever den kosmiske skjønnheten i tilværelsen, som når dagens første solstråler siver inn gjennom gardinene. Når hun er frisk, er livet preget av sommerlig letthet. Verden er innhyllet i Det levende lys' orden og symmetri. Hun opplever en dag at Benedikta har fått fred og kommet til Gud. Slik snakker Hildegard med Herren, og han gir henne tegn tilbake. Den lille steinkransen hun lagde som symbol på Benedikta, funkler i sola som en «paradisets nøkkel».(s.137). Benedikta har fått sin plass i himmelen!

En dag kommer Sophia fra Sponheim og datteren Jutta til gården. Det er et fornemt besøk, og de er ventet. Jutta og Hildegard prater lett, og Hildegard føler tillit til denne unge og kloke jenta som kun er 6 år eldre enn henne selv. De går sammen en tur ned til bekken, og finner der en samhörighet i de vakre og sansbare omgivelsene; skjønnheten skapt til glede for menneskene. Hildegard betror sine innerste tanker til Jutta, og forteller om sine opplevelse av Det levende lys, universets orden, naturens hierarki; Hildegard føler en sterk fortrolighet med denne vakre jenta.

Etter en avlsrik sommer og høst og med en ny vinter i emning, venter Hildebert bud fra Sponheim. Han er rastløs og utilpass, stemningen hjemme er langt fra hyggelig. Avtalen er i utgangspunktet klar; Jutta skal være ansvarlig for Hildegards utdanning: lese latin, skrive, lære musikkteori foruten håndarbeid.

Bekreftelsen kommer fra biskopen rundt juletider. Hildegard er klar for å dra i klosteret med Jutta. Hildegard er åtte år. De blir på Sponheim i to år. Da står det nyrenoverte klosteret i Disibodenberg klart, et benediktinerkloster med strenge krav til åndelig hengivelse og religiøs underkastelse. For Hildegard er dette fylt med nysgjerrighet og forventning; hun har ikke noe begrep om hva klosterlivet innebærer. Hun har en barnslig glede over dette nye som skal skje. De reiser avgårde i isende kulde.

6.2 Klosterliv på Disibodenberg

Gjennom et dødt, frossent, ishvitt landskap beveger det seg altså to ensomme vogner på en svingete vei. Følget stopper ved klosteret i Disibodenberg: en endeholdeplass. Klosteret er ikke slik Hildegard hadde forestilt seg i sine drømmer. Der dominerte skjønnheten. Klosterlivet innebærer forsakelse, det vet Jutta. Hverdagslige bånd måtte brytes. Steinhesten Hildegard hadde fått av sin mor, ble brutalt kastet.

Selv seremonien er preget av dysterhet, og har ingen andre lyspunkter enn det lyset som faklene gir. Den eneste utsmykningen er en vakker altertavle utskåret i forgylt tre: Jomfru Maria med Jesusbarnet på fanget. Kirken er kald og trekkfull, og den er ikke ferdig

utformet. Vinteren har satt en stopper for det. Selve innvielsesseremonien er preget av alvor og vemod. Etterpå blir de to jentene fulgt til sine respektive kamre; rommene de skal bo på resten av sine liv. Jutta murt helt inne, avsondret og adskilt fra Hildegard og omverdenen.

Hildegard får en celle med tre rom, derav en stue med vindu. Det er gjennom dette ene vinduet hun skal motta sin undervisning av Jutta. Begge jentene har fått et vindu mot kirken, slik at de både kan følge med på gudstjenester og pilegrimer; en liten åpning mot verden utenfor klosterets tykke murvegger. Hildegard har fått en liten hage hun kan bevege seg rundt i.

Jutta er standhaftig, streng og utholdende. Hun faster i nesten en uke, og tar ikke kontakt med Hildegard før det er gått fjorten dager. Hildegard har bare ventet. Endelig kan undervisningen begynne, og Hildegard skal få gå ut og se seg omkring. Jutta har kommet seg til hektene etter å ha fått i seg føden hun ble påtvunget. Hildegard skal få være med på bønnene, unntatt matutin¹³⁰. Tjenestejenta Uda får streng beskjed om hvordan hun skal oppdra Hildegard: til ydmykhet, fromhet og underkastelse. Målet er å bli «usynlig for verden»¹³¹.

Det første året i klosteret er et år preget av savn og lengsler etter det som var. Våren kommer med sol, og Hildegard tines langsomt opp. Hun er et frimodig og nysgjerrig barn. Uda har fått i oppdrag å vise henne rundt på klosteret, og Hildegard suger inntrykkene til seg. Hildegard ser syner når hun er i feber, og får streng beskjed av Jutta om ikke å fortelle det til noen. Jutta sier det er Gud som snakker til henne, og at det er en sjelden gave som må voktes på i all hemmelighet.

En dag får Hildegard sitt etterlengtede instrument. Hennes iboende musikalitet kan endelig få utløp. Siden hun kom til klosteret, har hun samlet på ulike lyder. Undervisningen får hun av Jutta gjennom gittervinduet. Selv får hun uttrykt tanker og barndommens minner gjennom strengene på instrumentet. Hun skal få tre dager med musikkundervisning i uken. Hildegard må bite protestene i seg. Hun ville helst ha spilt hver dag!

Hildegard er utømmelig nysgjerrig og vitebegjærlig, noe Jutta syns kan være anmasende og til tider upassende. Jutta er en streng læremester, og botsøvelsene er harde og mange. Hildegard blir ofte preget av synd- og skyldfølelse. Jutta på sin side straffer Hildegard når hun utviser for liten ydmykhet og måtehold overfor Guds autoritet, som for eksempel ved å stille for mange spørsmål. Hildegard utviser standhaftighet, og overholder pålegget. Hun viser at ånden hennes er sterkere enn kjødet. Hildegard selv lider under at hun i så stor grad er styrt av impulser. Hildegard trekker sine egne evner i tvil; er det virkelig Gud hun snakker med, hvordan kan hun vite det? Jutta er ikke i tvil: Gud har gitt Hildegard synske gaver.

¹³⁰ Morgenbønn kl.3, fordi hun som liten jente trengte all den nattesøvnen hun kunne få.

¹³¹ S.219

Hildegard drømmer periodevis. Drømmene preger henne og gir henne søvnløshet og uro. En dag drømmer hun at hun møter Jesus. For Hildegard blir dette en fysisk møte, et nært møte med erotiske undertoner og uforløst kjærlighet:

I drømmen brenner hun av lengsel etter å få kjenne munnen hans mot leppene sine....

Også Jesu svar er preget av en erotisk talemåte:

Nå er vinteren forbi, det er sangens tid, frukttrærne svulmer, og jorda er full av væte¹³².

Hildegard selv føler kjønnslig lyst i dette øyeblikket. Hun forsvarer denne sitrende opplevelsen gjennom en nøktern forklaring på hvordan menneskene er innrettet etter guds vilje: kvinnen skal hengi seg til sin mann med lyst, og slik la sæden vokse inni henne til et nytt liv. Dette preger også Hildegards tankesett og teologi: mannen er skapt for kvinnen, og kvinnen er skapt for mannen. Slik kan de ha gjensidig glede og nytte av hverandre. Jutta straffer seg selv for at hun har tillatt Hildegard å nære slike fysiske følelser. Da Hildegard for første gang får menstruasjonen like etter dette første møtet med Jesus, er hun overbevist om at dette er Guds straff over hennes syndige tanker. Menstruasjonens mysterium blir forklart som en konsekvens- og resultat av syndefallet.

Hildegard har nettopp fylt femten år, og hun er klar for å avlegge «klosterløftet». Foreldrene er kommet for å være til stede ved seremonien, men Hildegard erkjenner at avstanden mellom henne og foreldrene har blitt til en dyp avgrunn. Hun kjenner dem nesten ikke igjen. Klosterlivet har gitt et glemselens slør rundt det som en gang var oppvekst og barndom. Men mor og datter får tid sammen, tid til ettertanke gjennom minner og bønn. Hildegard vet at moren aldri har blitt den samme igjen etter Benediktas grufulle død. De prater fint sammen om hver sin virkelighet, og Hildegard forteller hun skal få opplæring i diakoni. Dette var det siste møtet mellom mor og datter.

Hildegard visjoner er fortsatt taushetsbelagt, og det plager Hildegard. Hun får ikke bearbeidet det Gud sier til henne, og Jutta er ufravikelig streng. Hun maner til hemmeligholdelse, at det er en samtale mellom Gud og Hildegard. Således føler Hildegard hun ikke lenger kan betro seg til Jutta. Jutta forstår henne ikke. Like fullt er Hildegard tyngt av skyld og synd over sitt heftige temperament og egenrådighet; evnen til å trumfe sin vilje gjennom. Hun oppsøker klosterhagen som et befriende luftested. En stjerneklar natt kommer et klarsyn til henne gjennom en visjon. Hun innser at hun er et talerør for Gud. Hun er et medium. Dette blir erotisk beskrevet, som en forløsning: hennes forhold til Gud er som et kjærlighetsforhold til Jesus:

Den spirte i hennes uberørte skjød, fant næring i hennes blod.....denne natta faller hun lykkelig i søvn: Alt gir mening igjen¹³³.

Livet i klosteret rusler videre, og Hildegard får opplæring i diakoni og urtekunnskap til bruk i pasientbehandlingen. Hun er lærevillig og innhenter begjærlig ny lærdom. Hun

¹³²S. 255 Fritt gjengitt etter Salomos Høysang 1, 11-13

¹³³S.267

holder seg i nærheten av den nyankomne og svært kunnskapsrike munken Volmar. Han på sin side utviser tålmodighet overfor Hildegards nysgjerrige spørsmål. Han har et mildt og vennlig vesen som tiltaler Hildegard. De to sammen har en gjensidig forståelse og respekt for hverandre. De er tilsvarende sjeler og utviser et indre fellesskap. Hildegards temperament blir temmet i samvær med Volmar. Hildegard vil ha Volmar til læremester, så hun går direkte til abbeden og spør, - til Juttas forferdelse. Igjen får Hildegard sin urokkelige vilje gjennom. Fridmodig hadde hun spurt Volmar i forkant. Han skulle ikke undervise henne av ren lydighet, men av hjertet og fri vilje. De blir etter hvert gode samarbeidspartnere, selv om Volmar innimellom nærer kjødets lyst i nærheten av Hildegard. Dette gjøres imidlertid streng bot for. Han lærer henne godt å kjenne; også hennes lunefulle sider. Han blir vant til hennes springende tankegang, og greier å respondere på denne med tålmodighet og stoisk ro. Hildegard forteller om sine syner og sin begavelse. En dør åpnes.

6.3 Voksne år på Disibodenberg - mot forløsning

Når pilegrimer kommer til klosteret, er det Hildegard det spørres etter. Dette forundrer Jutta, og hun prøver å holde Hildegard opptatt med arbeid disse dagene. Men de andre på klosteret vet at ryktene går, folk har hørt om Hildegards syner, og kommer for å møte henne; Guds utvalgte talerør. Imidlertid vet Volmar også at det innebærer en stor risiko om dette skulle bli kjent. Hildegard er standhaftig og urokkelig i sine beslutninger, og argumenterer med at Gud må ha en mening med å gi henne den «seendes kraft»¹³⁴.

Ved Udas død, dukker en ny side av Hildegard opp. Hun har diktet en vakker salme til Udas begravelse, en salme inspirert av det poetisk vakre i naturen. En tekst inspirert av Guds inngripen og tilstedeværelse:

en guddommelig jomfru ble sendt for å overvinne dødens fortapelse»¹³⁵.

Abbed Kuno reagerer på denne musikken, og mener den er for vakker til å uttrykkes. Hildegard blir såret og mener ingenting er for vakkert for Gud. Kuno repliserer at

kvinnestemmer kan antenne syndens bål i mannens tanker og kjød¹³⁶.

Hildegard argumenter heftig imot- i rettferdighetens navn, og i sin barnslige iver: det er jo nettopp Gud selv som har gitt henne disse evnene. Hun diskuterer med et barns naive voldsomhet, og mener at det som priser Gud overhodet ikke vil oppfattes som noe som stimulerer til kjødets lyster. I sin heftighet konkluderer hun med at da er det på tide hun finner seg et kvinnekloster der hun fritt kan dyrke sin fromhet.

Like fullt plager det Hildegard at hun må stagge seg, at hun ikke fritt kan eksponere musikken sin. Hun finner ro og sjelefred i strengeinstrumentets klang av sårhet og sorg.

¹³⁴ S.282

¹³⁵ S.299

¹³⁶ S.300

Tonene kommer ut av henne som «fuglen i buret»¹³⁷. Hun føler selv musikken er som en himmelstige, ikke en vei til synd og fortapelse.

Skadeskutte Margreth kommer gravid til klosteret etter et voldelig overgrep, og Hildegard får en ny livsoppgave. Etter fødselen forblir Margreth i klosteret som novise. Hildegard gjorde en frimodig henvendelse til abbeden om saken. Han blir fortsatt like forbauset over Hildegards direktet og retoriske evne. Margreth kan flytte inn i Udas rom, sier Hildegard naturlig liketil. Hun argumenterer nok en gang med at det er Det levende lys som taler til henne, det er Guds stemme som snakker til henne og forteller henne hva hun skal gjøre. Det er Guds plan og Guds vilje. Slik framsetter Hildegard sitt budskap for abbed Kuno. Og, hun får det nøyaktig som hun vil, med sin pågående standhaftighet: Guds rettferdighet seirer. Det er ikke hennes egen vilje hun følger, for hun er bare et skrøpelig menneske. Mennesket er laget av støv. Hun følger kun Guds forordninger:

Jeg er bare en trompet for herren.....Han viser meg veien i Det levende lys¹³⁸.

Hildegard er ordrik og overbevisende i sin talemåte. Abbed Kuno lover å tenke gjennom saken, og Hildegard får det som hun ønsker. Men med et underliggende økonomisk motiv. Margreth er av adelig og velstående slekt, noe Hildegard i sin frimodighet ikke klarer å dy seg for å kommentere. Abbeden aksepterer at det kan lages en egen kvinneavdeling på klosteret. Slik blir Disibodenberg også et tvillingkloster. Abbeden opptrer som en streng og oppdragende far overfor Hildegard, og som straff for sin «ulydighet» sender han henne til cella uten mat.

Etter Juttas død, overtar Hildegard etter hvert lederrollen for kvinneavdelingen. Hun er utnevnt til subpriorinne (under abbedissen/forstanderinnen). Etter at kvinnene begynte å komme til klosteret i Disibodenberg, har økonomien hatt en vekst. Kvinnene har det fortsatt trangt, selv etter utvidelsen etter brannen i klosteret. Hildegard er blitt eldre og mer ettertenksom. Temperamentet løper ikke så mye av med henne som det gjorde i yngre dager. Hun savner ikke Jutta i særlig grad, og klosterlivet går sin vante gang, selv om «tausheten» til tider er smertefull å bære:

Den hindrer Guds ord i å løfte hennes sjel¹³⁹,

og

hun holder på å dø inni seg¹⁴⁰.

Gud taler ikke til henne, så hun får ingen retning å gå etter. Selv musikken og sangen som før ledet tankene til Paradis, er forstummet i Hildegards bevissthet. Hun forsøker å perfeksjonere korsangene, men uten innlevelse, -uten Guds lys i hjertet. Hildegard er like fullt mentor for jentene i klosteret. De adlyder henne med ydmykhet og respekt. Volmar som er hennes fortrolige.

¹³⁷ S.304

¹³⁸ S.318

¹³⁹ S.334

¹⁴⁰ S.335

En natt blir Hildegard innviet i et hemmelig og nytt språk; et fremmed alfabet som hun ser på som et tegn fra Gud. Volmar hjelper henne med nedtegnelsen. Hildegard fortsetter å skrive vakre salmer; musikk som åpenbarer seg for henne som blomstergaver fra Gud. Tonene kommer innenfra, springer ut; hun er en mottaker av denne himmelske herlighet. Salmene blir så til vakker klostermusikk. Hun har fortsatt feberrier, men gjennom visjoner fra Det levende lys, blir hun feberfri, frisk og klarsynt.

Som 40 åring tør hun endelig gi uttrykk for sine musikalske syner. Hun er sterk i troen på seg selv som utvalgt av Gud. Hun tør å bekjenne dette høyt for både abbed og prior. Disse blir forferdet over slik løssluppenhet, men Hildegard repliserer stoisk med apokalyptiske sitater fra Johannes' åpenbaring (s.361). Hildegard er urokkelig i sin tro og overbevisning. Hildegard får sin vilje gjennom, og forteller om sin teologiske forståelse i poetisk feminine vendinger der hun priser kvinnens skjønnhet. Mennene i rommet blir målløse av Hildegards frimodighet. Hun fortsetter sitt felttog, og beretter om åpenbaringen av det hemmelige alfabetet: «lingua ignota», et alfabet Hildegard mener inneholder guddommelig visdom. Selv abbeden må erkjenne at Hildegard har fått en nådegave. Hildegard fastholder sin overbevisning med stor standhaftighet. Selv om Disibodenberg var et benediktinerkloster med strenge levereregler¹⁴¹, klarte ikke abbeden å motsi Hildegards ønske. I sin barnslige iver og urokkelighet, får Hildegard det nok en gang som hun vil. Nonnene i koret skal utstyres med juvelbesatte gullkroner. Illuminasjonen av visjonen nedfelles i billedlig form, til priors og abbeds store forferdelse; et djevelens verk mente de. Hildegard skal reise til Trier for å ordne det som trengs, hun stoler ikke på andre. Det er første gangen hun beveger seg utenfor klosterets områder.

Fem år er gått etter turen til Trier, og Hildegard vil ikke lenger være taus om sine budskap fra Gud. Hun kontakter den kjente cistercienserabbeden Bernard av Clairvaux, til Volmars store forskrekkelse. Hun har hørt at han skal lede det 2.korstoget for å befri de kristne i det østlige middelhavsområdet. Så hun vil skrive et brev til ham og fortelle om sine syner og visjoner, og om de eventuelt kan offentliggjøres. Etter en måned får hun positivt svar. Slik får Hildegard offentlig godkjenning og erkjennelse for sine «profetiske gaver» fra høyeste hold (s.408). Selv paven utviser nysgjerrighet, og vil sende en delegasjon til Disibodenberg. Hildegard får under synoden i Trier sin godkjenning av paven. Hildegard ble erklært synsk i 1147 av pave Eugen 3. og Bernard av Clairvaux, og utnevnt til profet og talerør for Gud.

¹⁴¹ Arbeid, bønn og Gudstilbedelse, og den mest sentrale regelen: Lydighet: mot Kristus, Benedikts regel og mot abbed. Lydigheten var første skritt mot ydmykhet: alltid å leve i Guds frykt. (St.Benedikt regel/Vita (2009) kap.5 og 7)

7 Handlingsammendrag av «Natten og lyset»

7.1 Disibodenberg 1148-1150

Det er to dager etter Mikkelsmess i året 1148. Hildegard bråvåkner etter en marerittliknende drøm: hun finner ikke sin Volmar. Munken, som er hennes mentor, veileder, og nå hennes pålitelige og trofaste skriver. Han som «tjener Gud ved å tjene henne»¹⁴². Han som tegner Hildegards visjoner, og illustrerer hennes syner til vakre illuminasjoner. De har jobbet i mange år med det teologiske verket «Scivias», som nå nærmer seg sluttfasen etter at Hildegard nylig har hatt en visjon som skal fullføre verket:

Hun hadde sett den nye himmelen og den nye jorden, sett verden etter dommedag¹⁴³.

Det er en trykkende varm høst, og livet rusler i langsomt tempo-alle utmattet av varmen. Klosteret er blitt et populært pilegrimsmål. Hildegards råd er ettertraktet, spesielt etter at paven gav godkjenning til offentliggjøring av visjonene. Det er søndag, og alle nonnene skal delta på høymesse i kirken, og i Hildegards ånd, kler de seg i gullbroderte kjoler med gullkroner på hodet. Så Hildegards brennende lengsel etter å berette Volmar om sin siste visjon, må vente til dagen etter.

Noen måneder senere får hun atter en visjon; et budskap fra Gud om å forlate Disibodenberg. Hun skal ta med seg klosterets kvinner, grunnlegge et nytt kloster, og slik tjene Gud. Tanken på dette opprører Hildegard, og hun ser det som umulig å etterkomme Guds fordring. Hun har ikke krefter til et slikt oppbrudd, og flykter inn i klosterlivets oppgaver og utfordringer. Tanken på å flytte, plager henne, og hun føler sterk ulydighet ved å fortrenge dette oppdraget fra Gud. Hun forstår ikke at Gud ikke ser at dette er en for stor oppgave lagt på hennes spinkle skuldre. Hun kjenner en dyp angst ved tanken på å forlate «hjemmet» sitt.

På de førti årene klosteret har vært drevet av abbed Kuno, har det gjennomgått en kraftig vekst og utvikling. Jordområdene har økt i utstrekning, og pengebeholdningen er blitt stor på grunn av all medgift som har tilkommet klosteret. I tillegg var de selvforsynte, «slik Benedikts regel foreskriver»¹⁴⁴. Kuno styrte klosteret med sikker, trygg og erfaren hånd. Han var en abbed med stor forretningssans. Pilegrimer som strømmet til klosteret, gav også gode inntekter og jordisk velstand. Disibodenberg hadde innlagt vann, og produserte alt fra vakre tekstiler til etterspurt vin. Kirken var en ettertraktet severdighet med sin rike utsmykning. Hildegard forholder seg profesjonelt og respektfullt til både abbed og prior, til gjengjeld lytter de til hennes råd og veiledning i både åndelige og praktiske spørsmål. Klosteret er preget av harmoni og tilfredshet, og stridigheter blir forsøkt løst på beste måte gjennom dialog og forhandlinger. Abbed Kuno setter pris på Hildegards interesse og engasjement, selv om det er tilløp til små stridigheter mellom Hildegard og prior Simon, som syns denne egenrådige nonnen får for mye av sin vilje gjennom og sine meninger fram.

¹⁴² S.18

¹⁴³ S.15

¹⁴⁴ S.34

Til tider syns også abbed Kuno at Hildegards beslutningsdriftighet kan bli i overkant mye. Volmar står imidlertid fast og ufravikelig på Hildegards side, og begrunner det med at det er slik han tjener Gud. Hildegard har meninger om det meste av klosterets anliggender, og Simon er temmelig lei av alle hennes «tåpelige innfall»¹⁴⁵. Men Hildegard har en egen evne til å få sine forslag og ønsker gjennom; hun er uredd, argumentatorisk og overbeviser med logisk resonnement. Slik setter hun både abbed og prior «på plass», som da hun fikk gjennomslag for at kvinnene skulle få fremstille pergament, eller da kvinnene skulle få sove på fjærmadrasser i stedet for halm. Simon er i det store og hele skeptisk til kvinnes tilstedeværelse i klosteret. For ham er det naturstridig. Kvinnene kan vekke til livet kjødets lyst og begjærende tanker, og således provosere fram synd og skyld hos brødrene.

Richardis, som kom til klosteret som 12-åring, er utpekt til Hildegards etterfølger, og går i lære hos henne ved å utføre de oppgavene hun blir pålagt. Hun er i til tider sjalu fordi Hildegard betror seg til Volmar og ikke til henne. Men hektisk arbeid forhindrer slike tanker-spesielt når pilegrimsdagene tar til og klosteret fylles av mennesker som i ukesvis har gått for å nå sine håp om råd, helbredelse, tilgivelse og syndsforlatelse. Richardis får slik innsikt i og kjennskap til menneskelivet utenfor klostermurene. Hildegard utviser sin snarrådighet i både legekyndighet og urtekunnskap ved å helbrede alle de syke som kommer.

En kveld etter en lang arbeidsdag og etter at høsten har gjort sitt inntog med regn og vind, får Hildegard et syn, en visjon om den hellige Ursula og hennes ellevetusen jomfruer. Synet fylles med himmelske toner, guddommelige tekster, de vakreste salmer, -alt innhyllet i overjordisk skjønnhet. Hildegard beretter om sin brusende opplevelse for abbed og prior, og forteller at dette som Gud har gitt henne, skal fremføres i landsbyen. Men her er Kuno og Simon ufravelige i sitt avslag. Hildegard lukker seg inn i taushet i mange dager, og blir siden syk. Volmar, hennes uforbeholdne støtte og veileder, erkjenner stille at lovsang er spesielt egnet for rene og klare kvinnestemmer:

sangen stiger rett opp i himmelrommet¹⁴⁶.

Musikkens vakre toner og poetiske kraft er en stor del av Hildegards gudstilbedelse og fromhetsliv. Det er Gud som gir henne denne nådegaven: himmelsk harmoni i tekst og toner. Det er hans plan. Musikken er en del av Guds skaperverk. Musikk har verken stengsler eller barrierer, den er åpen for alle som vil ta imot:

den bærer sjelen til himmelen¹⁴⁷.

Hildegard opplever en uforløst tilstand, en motløshet, en avgrunn; hennes sjel er formørket.

Tungsinn og sykdom har tæret på Hildegards spinkle kropp. Det er senhøst, og gresset er dekket av rim. Hildegard er fysisk svak, men overtaler Richardis til å følge henne ut i klosterhagen. Nok en gang får Hildegard et syn som forteller henne at hun skal grunnlegge

¹⁴⁵ S.40

¹⁴⁶ S.90

¹⁴⁷ S.95

et kloster ved Rhinens bredd, et kloster til ære for en vakker mann med initialen R. Dette fortelles Volmar, men han kan ikke leve uten Hildegard. Hildegard er heftig begeistret for sin overveldende beslutning: Volmar skal selvsagt bli med!

Nok en vinter faller over klosteret i Disibodenberg, og arbeidet går uavlatelig videre i sin vante gang. Alle er fordypet i det dagligdagse arbeidet. Hildegard er tausere på fellesmøter, men korresponderer jevnlig med både geistlige og adelsfolk. Klosteret blir hyppig besøkt av folk som søker Hildegards råd. Hun er en vel ansett teolog, og får tilnavnet som Rhinens Sibylle eller Profetissa Teutonica: Tysklands profet. Volmar på sin side har mye å gjøre, og ber om å bli avlastet med Hildegards korrespondanse. Denne oppgaven blir gitt Richardis, noe hun blir stolt og glad over. Hildegard behersker ikke den latinske skrivekunsten, ei heller skriftens skjønnhet, slik den utformes i Richardis hender.

Det blir vår, fastetid og påskefeiring med all den sparsommelige overdådigheten de tillater seg i klosteret. April kommer med sin lunefullhet, og Hildegard trer inn til klosterets overhode for å fortelle om sine syner, Det levende lys; hun har fått i oppdrag å bygge et kloster for seg og sine døtre. Gud har til og med vist henne stedet hvor det skal ligge. En tung bær, en stor belastning for henne blir borte. Hun er lettet over å endelig ha fortalt om sine syner. Hun føler en befrielse, en lettelse, og går uredde sin usikre skjebne i møte. Imidlertid får hun sin straff av abbed og prior. Nonnene får ikke delta med sang før Hildegard har gitt opp sin plan. Kuno og Simon mener denne visjonen er utslag av forfengelighet og spillfekteri.

Imidlertid er Hildegard fast bestemt på å gjennomføre denne planen, og Hildegard inviterer den velstående og forretningsdyktige Richardis mor til klosteret for å informere om den planen Gud har pålagt henne. Med veltalende overbevisning og teologisk begrunnelse, klarer Hildegard å få med seg markisens fulle og hele støtte, til ære og ydmykhet overfor Herren. Slik kan hun sikre seg bot og frelse både for seg selv og datteren. Markisen stedfester Hildegards syn: Rupertsberg ved Bingen, der helgenen Rupertus ligger gravlagt.

Selv om Hildegard er Guds talerør, så er hun ilagt munnkurv, og forholder seg taus på fellesmøtene i klosteret. Abbed Kuno er overbevist at hun vil besinne seg og trekke tilbake denne absurde ideen om eget kloster. Han bestemmer seg for at kvinnene atter skal få lovprise Herren med sine himmelske toner, for slik å gjenopprette fred og ro i klosteret. Han inviterer Hildegard med på en reise nedover Rhinen. Slik kan hun se og erfare livet utenfor klosterets beskyttende murer. Han vil vise henne Rhindalens nød, lidelse og fattigdom. Da vil nok fornuften overta, og planene skrinlegges.

Etter vel et døgnns reise, ankommer følget Bingen, og idet Hildegard stiger i land, er hun helt sikker i sin sak: det er her hun skal grunnlegge et kloster. Dette er stedet hun så i visjonen. De vandrer opp til Sankt Ruperts kapell for å ta de gamle klosterruinene i nærmere øyensyn. Hildegard er utemmet begeistret, selv om stedet er fattigslig og i en elendig forfatning. Men Hildegard ser like fullt mulighetene på stedet. Etter to begivenhetsrike døgn med flere betydningsbærende hendelser, er alle glade for atter å vende tilbake til tryggheten og velstanden ved Disibodenberg.

I båten på vei hjem, får Hildegard en visjon: Guds skaperverk er brakt til fullkommenhet. Guds herlighet viser seg i en himmelsk harmoni der himmel, jord, engler og mennesker er gjenforent. «Scivias» er fullendt. Fullbyrdelsen av Ordet munner ut i en hymne til jomfru Maria.¹⁴⁸

Vel tilbake til klosteret på Disibodenberg, får Hildegard tid til å sette seg ned og skrive lovsangen som åpenbarte seg i båten ved Rhinens bredd. Richardis får behandling for sykdommen som rammet henne på turen til Bingen, og Hildegard selv faller til ro under Volmars stilltiende forståelsesfullhet.

Reisens fysiske og den siste tidens psykiske belastning påvirker Hildegards helse. Like etter hjemkomsten til Disibodenberg, innkalles det til kapittelmøte og Hildegard får beskjed av abbed at det ikke er aktuelt for henne å flytte ut av klosteret, - og slett ikke til det forferdelige stedet, Rupertsberg. Etter møtet blir hun syk av utmattelse, og faller om i lammelse. Volmar, som står fjellstøtt ved hennes side, beretter for abbed at påkjenningen er hans skyld, siden han hindrer Hildegard i å følge Guds vilje. Hildegard blir liggende urørlig i mange dager. Selv abbeden klarer ikke å få henne i bevegelse eller tale. Imidlertid får den fastlåste situasjonen en annen vending. Munken Arnold, som ble igjen i Bingen for å ordne opp i økonomiske anliggender for klosteret, er kommet «opplyst» tilbake. Han dro til Rupertsberg fordi han ble syk, og hadde lovet Hildegard å dra dit for å besiktige stedet. Han ble frisk av bønn og bot i Sankt Ruperts kapell, og fikk slik et Gudstegn som understøttet Hildegards visjon. Hildegard kommer seg opp av sengen da abbed Kuno forteller hva som er hendt.

Hildegard informerer sine kvinner om flytting til Rupertsberg, og fortalte at dette var Guds vilje og Guds plan for Hildegard og hennes «døtre». Moren til Richardis, markisen av Stade, skal sørge for økonomisk støtte, - og gir selv et jordstykke i nærheten av Rupertsberg til dyrking av bygg. Hildegard må sørge for å få med seg nonnenes medgift, og forøvrig all den hjelp og understøttelse hun kan få fra de omkringliggende eiendommene. Alt på Rupertsberg må bygges opp fra grunnen. Planleggingen kommer i gang, og mye praktisk må ordnes. Avstanden mellom Disibodenberg og Rupertsberg kompliserer selvsagt det hele. Abbeden har bestemt at Volmar ikke får være med. Dette tynger Hildegard. Han er hennes uforbeholdne støtte og hjelper. Abbeden vil heller ikke gi henne nonnenes medgift, noe Hildegard ser på som en selvfølge og en nødvendighet. Abbeden står ved sitt, og forteller at det som er tilkommet Disibodenberg, hører til på Disibodenberg. Dette burde Hildegard ha visst. Imidlertid møter Hildegard velvilje hos både erkebiskop og jordeiere nederst i Rhindalen. Gjennom den økonomiske støtten fra moren til Richardis, kan de midlertidige klosterbrakkene settes opp. Klosteret skal først utformes etter at kvinnene har flyttet inn. Men det store slaget for Hildegard, er at Richardis ikke flytter med. Hun har fått tilbud om å være abbedisse på et kloster ved Bremen.

¹⁴⁸ S. 185

7.2 Rupertsberg 1150-1158

Seksten kvinner¹⁴⁹ ankommer Rupertsberg. De første dagene er preget av uorden og midlertidighet. Kvinnene bor i en brakke som skal dekke alle klosterets funksjoner. Den likner mer på en stall, og vinden blåser rett gjennom den provisoriske bygningen. Selv etter den slitsomme reisen, må arbeidet igangsettes. Alt er nedstøvet, så kvinnene er nøye med rengjøringen. Gjengrodde stier ryddes og lukes. Jorden er hard og gjenstridig, og vanskelig å bearbeide. Stallen må være klar til dyrene ankommer. Det er et hardt fysisk arbeid nonnene må utføre, men de klager ikke. De må også forberede en urtehage og en grønnsakhage.

Kapellet til Sankt Rupertus står klart for innvielse allerede etter en måned, og presten fra nonneklosteret i Eibingen er innsatt for å ivareta det åndelige arbeidet. For Hildegard selv er det tanken på og lengselen etter Richardis som forfølger henne og plager henne. Selv etter utallige brev, hører hun ingenting fra henne. Hun gjør også iherdig forsøk på å få Volmar til Rupertsberg, men hører ikke noe fra abbed Kuno. Hun dukker ned i hardt arbeid for å dempe savnet.

Den uunngåelige vinteren kommer tidligere enn forventet, så de får et ublidt møte med frost og kulde. En av nonnene dør av feberen hun pådro seg i det ugjestmilde været. Klosteret er isolert fra omverdenen på grunn av ufremkommelighet på snø og is. Hildegard må selv utføre nonnens siste skriftemål, selv om dette skulle vært gjort av en prest. Slik får hun verken den siste nattverd, eller komme i vigslet jord på grunn av vinterens strenghet. Hendelsen skaper uro blant kvinnene, og tvilen på om flyttingen var et riktig valg, kommer gnagende. Likefullt fylles Hildegard av en indre tro på og ro over beslutningen; hun hører Gud ved sin side. Den første vinteren blir en tøff prøvelse for dem alle.

Våren kommer med varme til ansiktet og frydefull lerkesang, og nonnene bruker tid og krefter på å anlegge en urtehage. Den kan absolutt måles med den i Disibodenberg. Hildegard leder nonnene med trygg og sikker hånd. Glemte er vinterens uutholdelighet. Atter strømmer folk til Hildegard, tross primitive forhold, men under løftet om utbedring av bolig og oppføring av kirke. Grev Meinhardt av Sponheim (broren til Jutta) skal sørge for den nødvendige utbyggingen. Disibodenberg har Hildegard ikke hørt noe fra, så hun bestemmer seg for å dra dit for hente det hun mener tilhører henne. Først og fremst er det Volmar som er i hennes tanker; hennes tilsvarende sjel hun ikke kan være foruten.

Møtet med abbed Kuno blir som forventet. Hildegard står- og gir et kort referat fra Rupertsberg. Prior Simon blir opprørt og bestyrtet over det han hører, og det fremkommer at abbeden har fortiet om korrespondansen med Hildegard. Hildegard forteller hun har fått god hjelp og støtte fra klosteret i Eibingen, og regner med at Gud vil tilgi henne for å ha forbrutt reglene i vinter. Kuno lover Hildegard en prest. Prior Simon funderer over samtalen, og innser at abbed Kuno ikke lenger greier å skjøtte sitt embete. Det ryktes at han både er gjerrig og at han mangler den fromheten som forventes av en abbed. Han er

¹⁴⁹ S.224. I følge Hildegards Vita, var det «tyve piker av edel byrd, født av velstående foreldre» som sammen med Hildegard flyttet fra Disibodenberg. «Vita sanctae Hildegardis» (1998) s. 17

blitt en gammel mann som er i ferd med å miste grepet. Dette bekymrer prioren. Den rette veien til frelse har vært hans viktigste prosjekt. Det skaper uro i klosteret at Hildegard kommer uanmeldt. Hun er kommet for et endelig oppgjør, og vil at fordelingen av de økonomiske anliggender skal utføres i fellesskap. Volmar har funnet fram nedtegnelsen over kvinnenens medgift, og både abbed og prior kjenner angst og uro. Hildegard fremsetter sitt ønske uten blygsel. Hun vet hva hun vil ha: alt det kvinnene har kommet med opp gjennom årene. Alle vet at kvinnene kommer fra rike adelsfamilier, i motsetning til munkene, som stort sett er kommet tomhendte til klosteret. Selvsagt syns Kuno dette er helt urimelig. Hildegard får alenetid med Volmar. Han gir henne sjeldne urter hun kan ta med seg til Rupertsberg, og Hildegard forteller at klosteret er klart for å ta imot ham til høsten. Da vil hans bolig være klar. Forhandlingens tid er kommet, og prior overtar abbedens manglende interesse og engasjement. Hildegard får mindre enn hun bad om, men for Hildegard er det viktig å få så mye jordeiendommer at Rupertsberg kan bli selvforsynt. Hildegard får også noen vinområder i nærheten. Hun underskriver de nødvendige papirene, og er fornøyd med det hun har fått. Volmar bekrefter på sin side, at han drar til Rupertsberg i september. Han får priorens støtte.

Tilbake til Rupertberg venter arbeidet med kloster, hager og jorder. Denne første sommeren er god og fruktbar, værforholdene er perfekte for å gi et godt forråd. Det er mange arbeidere som jobber med klosteret, og Hildegard er en bestemt og målrettet «byggherre».

Tidlig på høsten står kvinnenens soveavdeling klar, og den kan innvies og velsignes. Det er festgleder i klosteret. Alle arbeiderne har fått fri, og stillheten hviler over Rupertsberg. Omsider blir også Volmars hus ferdig, under streng bevoktning og korrigerende av Hildegard. Hun vokter nøysomt over det arbeidet som utføres på Rupertsberg. Hun vil ha det nøyaktig slik hun har sett det for seg, - og slik blir det. Hildegard selv er så nedtyngt av praktiske gjøremål at hennes skapende kraft er blitt fortrenget. Men kvinnene har fått opplæring i både komposisjonsteknikker og notasjon, men noen nye salmer og hymner er det ikke blitt. Dagene preges av klosterrutiner. Når utmattelsen tar overhånd, er det godt for Hildegard å lene seg til de faste benediktiner-reglene, og slik sette en ramme for tilværelsen når den blir for vanskelig. Brevet fra paven som omhandlet Richardis skjebne, har vært en stor påkjønning. Brevet fra erkebiskopen i Mainz med likelydende budskap: hun får ikke Richardis til Rupertsberg, forsterket belastningen. Hildegard svarer skarpt tilbake, og beskylder erkebiskopen for ondskapsfullhet, ærgjerrighet og manglende gudfryktighet. I opphetet sinne skriver hun også til Hartwig av Bremen, broren til Richardis, og bønnfaller ham om å få tilbake sin datter. Hildegard blir syk, men hun føler Guds tilstedeværelse, noe som beroliger hennes sinn. Nærværet av Gud fyller henne med guddommelige ord og toner.

Volmar ankommer Rupertsberg en nydelig septemberdag. Hjertet hans er urolig av lengsel og forventning.

Han vil ikke gråte når han møter Hildegard, han vil være rolig og ikke gi etter for den tåpelige følelsen av ikke å kunne leve et øyeblikk lenger uten å være i nærheten av henne¹⁵⁰.

Han blir møtt med vakker nonnesang. Hildegard står rolig og tar ham imot. Gleden for begge er stor og taus. Volmar blir imponert over hvor mye de har fått til på kort tid. Han viser tilfredshet med huset han blir tildelt. Hildegard har selv sørget for at ting ble ordentlig utført. Hun møter hans rolige skritt med stille glede. Stolt kan Volmar vise fram Scivias. Den ble sirlig pakket inn i geiteskinn, og trygt oppbevart i hans varetekt under båtreisen nedover Rhinen. Hildegard gleder seg over resultatet. Den er vakkert utformet med flott innbinding og beundringsverdige illustrasjoner. Selv er Volmar overbevist om at Scivias kun er en begynnelse. Imidlertid plages Hildegard av alt det hun har opplevd siden hun forlot Disibodenberg. Hun tar til mot, og forteller Volmar om korrespondansen med paven, erkebiskopen av Mainz og det krasse brevet til Hartwig av Bremen, noe hun angrer. Først i ettertankens lys innser hun at hun har vært urimelig, og angrer de giftige ordene hun benyttet. Hun erkjenner også sin eiertrang og sin egen blindhet overfor Richardis. Store forventninger skaper store skuffelser, og slik gikk Hildegard vill i kjærlighetens, savnets og sorgens irrganger. Hun innser hun må slippe taket på Richardis for selv å komme fri fra lengslenes fengsel.

Hildegard fortrenger tanken på Richardis med hyppig korrespondanse fra fjern og nær. I klosteret er det tilløp til uro blant nonnene, og Hildegard utviser gode lederegenskaper i sin styring. Hun fører saker med myndig stemme og sterk hånd, hun er rettvis, og behandler alle likt. Hun tar de svakeste i forsvar, og taler tydelig om dyder og laster, og legger ikke skjul på sine egne etiske normer. Hun utøver i praktisk handling slik hun vil klosterets sosiale og moralske orden skal være. Hennes tanker er klare, og talen tydelig. Slik blir luft rensert og klarsynthet bevart. Nonnene kunne jo lett bli et bytte for Djevelens klør. Klosterdisiplinen må overholdes for å ivareta fellesskapet og opprettholde ydmykheten overfor Herren. Volmar har gjort Hildegards sinn mildere stemt, men det forhindrer henne ikke i å styre døtrene med bestemt, men med omsorgsfull hånd. Hildegard har en utholdende vilje, og etter som månedene går, glir klosteret inn i en stillferdig rutine slik det var på Disibodenberg. Hildegard utviser sin tilfredshet. All innhøsting er i hus, og det hviler en uuttalt ro over klosteret. For Hildegard har det harde arbeidet fortrenget urolig sinn og opprørske tanker. Glemselen har lagt et avdempet slør over tilværelsen, selv om tanken på Richardis legger en svart skygge over hennes øyne. Slik får hun ikke tilgang på Det levende lys. Sjelen er fortsatt formørket. Hun ønsker å unngå det jordiske og dyrke det himmelske, og slik søke tilflukt i Gud. Den blomst som ikke får næring, visner. Sorgen over tapet av Richardis er fortsatt en verkebyll.

Hildegard får vite at Disibodenberg er i ferd med å gå i oppløsning. Abbed Kuno har mistet grepet, og munkene savner Hildegards livfulle vesen. En av munkene søker hennes råd, og hun utviser bekymring for Disibodenbergs fremtid. Hun beslutter å skrive til Kuno, selv om hun egentlig er ferdig med ham, hans særhet og avvisning. De har enda ikke gjort opp all medgiften Hildegard skulle få med seg til Rupertsberg. Han har tilbakeholdt flere av

¹⁵⁰ S.303

eiendommene ved å gjøre halvparten av dokumentene de begge underskrev, ugyldige. Han har heller ikke utnevnt henne til abbedisse. Han utviser smålighet, hevngjerrighet og grådighet. Det er fortsatt Disibodenberg som er det åndelige overhode. Kvinner kunne ikke utføre kirkelige handlinger. Det måtte en prest gjøre. Men, hun hadde fått Volmar, «Scivias», den vakre Bibelen kvinnene hadde brukt, og Benedikts regel i bokform, til stor glede for Hildegard. Det tok flere år før kvinnenes eiendommer ble gitt Rupertsberg, og det først etter at erkebiskopen i Mainz måtte gripe inn.

En dag får Hildegard invitasjon til å møte den nyutnevnte kongen. Det takker hun ja til, og ser umiddelbart nytten av å være på god fot med både konge og pave, og øyner en mulighet til forsoning mellom disse to. Det ryktes nemlig at kong Frederik av Barbarossa ønsket pavens støtte og godkjenning slik at han kunne bli utropt til keiser. Han ønsket både pave og folk på sin side, og slik samle alle de små stridende fyrstedømmene til et felles tysk rike. Barbarossas makt var begrenset til Franken og Schwaben. Han ønsker nå å inngå en avtale med Hildegard. Han beskytter Rupertsberg mot at hun legger inn et godt ord for paven. De blir enige i gjensidig tro og tillit, de vil oppfylle de kravene som stilles.

Etter møtet med kongen, blir Hildegard febersyk. Hun hoster blod, og føler seg svak og utmattet. Hun føler seg forlatt, og det er lenge siden Gud har talt til henne. Hun plages av drømmer preget av grusomheter. Hun lengter etter Det levende lys, Gud som skal vise henne den rette veien å gå. I hverdagens slit og bekymringer, har hun glemt å oppsøke det vakre, det skjønne og det gode i tilværelsen. Hun føler seg som et syndefullt menneske, som aske og støv. Hun får et syn av- og en erotisk opplevelse med Herren. Hun får fornyet energi og pågangsmot:

Lyset viste henne det vinduet som bryter ned skillet mellom det synlige og det usynlige, mellom himmel og jord¹⁵¹.

Hildegard selv kaller det en påminnelse, ikke en visjon.

Klosterherberget står ferdig, og pilegrimene strømmer til for råd og velsignelse. Åkrene bærer rik grøde, vinrankene bugner, og mølla ved elveskille Nahe og Rhinen er en innbringende forretning. I tillegg anlegges en kirkegård, som vil gi fremtidige inntekter. Broren til Hildegard, Hugo, ankommer klosteret svært syk. Han får den pleien han trenger under Hildegards dyktige ledelse. Han overlater flere eiendommer til klosteret i glede og takknemlighet. Klosteret har rikelig med midler, og Volmar bekymrer seg for at folk dyrker mammon framfor fromhet og gudfryktighet. Klosteret preges av vekst og velstand. På folkemunne blir Rupertsberg sett på som et Guds mirakel. Endelig kan Hildegards skuespill om «Ursula og de ellevetusen jomfruene» framføres til stor glede og begeistring for nonnene.

November gjør sitt inntog med regn og kald vind. Mørket dekker dagene og frosten gjør etterhvert sitt inntog. Hildegard mottar budskapet om Richardis død sammen med et brev

¹⁵¹ S.338

utformet med dyp anger og ydmykhet fra Hartwig av Bremen. Brevet er en hyllest til Hildegards godhet, men det er lite trøst i døden.

Etter jul er klosteret klart for å ta imot de første novisene. Det er feststemning på selveste Pålsmessen og god tid til å roe ned før faste. Adelsfamiliene sitter stolt benket i kirken for å overlate døtrene sine i Hildegards varetekt. Det er en rolig periode på klosteret. Vinteren gir tid til bønn og kontemplasjon. Hildegard og Volmar er opptatt med nedtegnelser av Hildegards visjoner, samt all korrespondanse som skal besvares. Hildegard mottar også et syngespill om dyder og gudskrefter hun ønsker å fremføre for menigheten. Innøvingen av musikken er en utfordring for Volmar, selv om tekst og toner er enklere her enn i Hildegards salmer. Det er vanskelig for ham å forstå Hildegards musikalske temperament og uforutsigbarhet.

Klosteret rekrutterer flere noviser, og til sammen vil Rupertsberg kunne huse 50 nonner når alle bygg er ferdigstilt. Hildegard planlegger også et eget hus for gamle kvinner som kan hjelpe til i hverdagslivet. Slik kan de også få avslutte livet i et sosialt kvinnefelleskap.

Høsten er en travel tid, og alle er opptatt av markens grøde som skal foredles og forvaltes. Det praktiske arbeidet fortrenger tiden til kreativt arbeid, noe Hildegard syns er en utholdelig prøvelse. Det levende lys og Basunen fra Guds munn er taus, stengt og lukket. Det plager Hildegard at hun ikke har tid til det åndelige arbeidet, arbeidet som skal tjene Herren. Hun er utålmodig, og ønsker å fullføre «Ordo Virtutum»¹⁵². Hun og Volmar inngår en avtale om å konsentrere seg om å fullføre verket, så kan nonnene ta hånd om det praktiske arbeidet i klosteret til de er ferdige. Hildegard er utholdende, og Volmar blir utmattet av Hildegards energi og engasjement i toner og noter han ikke har greie på. Han ender opp febersyk og må forflyttes til infirmeriet (i.e. sykestue). Hildegard angret presset hun har pålagt ham. De må i tillegg låne en prest for å kunne imøtekomme behovene på Rupertsberg.

Sykdommen satt dypt i Volmar, og han brukte lang tid på å komme til hektene. En dag innkaller Hildegard til kapittelmøte utenom de faste møtene, og alle kvinnene forundrer seg, og venter spent på hva Hildegard har på hjertet. De fleste møter opp litt forskremt, men Hildegard beroliger dem alle ved å fortelle at hun har fått et syngespill fra Herren, som hun vil fremføre i kirken. Hun forteller om innhold og iscenesettelse, og har tilsynelatende alt klart for å vise fram «Ordo Virtutum». Selv novisene skal få delta i koret. Volmar skal spille djevelen som ikke kan synge. Hildegard selv får en dypere innsikt i og forståelse av hva syngespillet egentlig handler om, hva Gud har prøvd å fortelle henne. I ettertankens tid omhandler stykket Hildegards liv på Rupertsberg, hennes kamper, angst, bekymringer, nedtrykthet, før Ydmykheten kommer til unnsetning og redder den fortapte og hovmodige sjel slik at den kan forenes med Guds kjærlighet.

Marias Himmelfartsdag er over, og kirken er overfylt av troende, fromme og nysgjerrige mennesker fra områdene rundt Rupertsberg. Det er dagen for fremvisning av «Ordo Virtutum». Spenningen blant søstrene er til å ta og føle på, og selv Volmar føler ubehaget

¹⁵² «Ung teologi» (2002). Heyerdahl «Hildegard fra Bingens Liv og Verk: «Spillet om dydene» s.70

ved å spille sin mannsrolle. Imidlertid er det en seiersgang Hildegard og Volmar går etter syngespillet slutt. Hildegard treffer for første gang den nye erkebiskopen av Mainz, og tar imot ham med kjølig distanse. De besøkende møter Hildegard med ærefrykt og beundring. Rupertsberg er blitt et vakkert klosterområde. Gjestene får servert et enkelt måltid samt klosterets egenproduserte vin, og alle uttrykker høylytt festmåltidets glede, selv i all dets enkelhet. Kvelden er blitt en suksess, Hildegard avslutter den med en formaning om kyskhet, fromhet og ydmykhet. Alle må sørge for at djevelen blir beseiret, og ikke la seg lure av hans lumske narrespill med det skrøpelige mennesket. Hildegard faller om i utmattelse.

7.3 Del 3: 1160-1179

Det er to år siden fremføringen av «Ordo Virtutum». Hildegard har reist rundt langs Rhinens bredder og talt til folk på gater, torg, i kirker og klostre, selv om hun har vært svært fysisk svak etter sykdommen hun pådro seg etter oppførelsen av syngespillet. Hun er fortsatt plaget av feberanfall. Det setter et dempende preg på hennes sinn. I tillegg ser hun kirkens forfall. Med materiell vekst blant de adelige og geistlige, ser Hildegard at kroppens drifter overgår åndelig fordykning. Det levende lys viste seg for henne i en endetidsvisjon: Djevelen må beseires for at kirken igjen skal gjenoppstå som det himmelske Jerusalem. Guds frelsesplan må fullbyrdes. Hildegard ser sin rolle i dette arbeidet: hun må fortsette å reise rundt å tale med «Guds stemme». Hun skal tale i domkirken i Trier. Volmar prøver å forhindre dette. Hildegard hadde skrevet et kritisk brev til pave Hadrian, der hun gir uttrykk for sin skuffelse over at han hadde godkjent keiserens skilsmisse på grunn av barnløshet, noe Hildegard mente var ingen grunn.

Det er uro i Europa, og pavestrid etter Hadrians død. Denne kulminerer i Roma ved at den keiservennlige pave Victor 4. bokstavelig river til seg makten. Alexander 3., som også var utnevnt til pave, måtte flykte til Frankrike. Victor 4. ble støttet av keiser Frederik av Barbarossa, så Volmar advarer Hildegard mot å komme i konflikt med ham.

Hildegard er på vei til Trier, og overnatter på Disibodenberg. Klosteret er ikke som det var. Det er et kloster i synlig forfall. Hildegard fornemmet dette i forkant. Det blir et kort og heftig møte mellom Hildegard og abbed. De har lite å si hverandre, og abbeden beskylder Hildegard for å ha stjålet fra Disibodenberg. Dette er også årsaken til munkenes kjølige mottagelse; de tror at Rupertsbergs velstand er røveri fra Disibodenberg. Hildegard tilbyr hjelp om det står dårlig til med klosterets inntekter. Abbed Helenger har imidlertid en hånlig innstilling til Hildegard, og fnyser av hennes utspill. Han innbiller seg at Hildegard har innnyndet seg hos keiseren, og derfor får uforbeholden støtte. Hildegard kommenterer da klosterets åndelige forfall, og forlater Disibodenberg til fots i all hast. Det blir en strabasiøs «reise» gjennom skog og mark. Utmattet ankommer hun et ukjent nonnekloster. Hun blir møtt med kjærlig respektfullhet, og blir ivaretatt på beste måte. Hildegard får feber, og drømmene overtar fornuft og virkelighet. Hun drar fra klosteret med en gang hun er feberfri, selv om hun blir overtalt til å være noen dager til for å samle krefter. Hildegard

forlater klosteret med glede i hjertet og forsøke å dempe angsten som kommer til uttrykk hos klosterets abbedisse. Hildegard finner ro i Herrens vilje.

Det er pinse, og Hildegard er ventet i Trier. Landskapet er nygrønt og blomsterfylt, og livet preget av en sommerlig letthet. Hun bor i et benediktinerkloster i nærheten av byen. Der får hun besøk av erkebiskopen i Trier, og han blir overveldet- og svært begeistret for Hildegards teologiske verk og nedtegnede visjoner. Han er spent på talen hennes. Den er på latin, noe som skuffer flere av de fremmøtte. Men, folk var lykkelige over å få et glimt av denne Rhinens sibylle. Det stod et lys rundt denne spede, uanselige skikkelsen. Flere kjempet seg fram for å komme i nærheten av hennes.

Erkebiskopen visste ikke hva Hildegards tale skulle omhandle. Hun er rolig og fattet. Det er Guds ord hun formidler. Hun var skarpt kritiserende til det forfallet hun var vitne til blant lek og lærd, blant verdslige og geistlige. Talen nådde sitt høydepunkt i en flengende kritikk av prestskapet. Likefullt, folk stimlet rundt henne etterpå. Biskopen var forferdet av Hildegards ord, men erkebiskopen av Trier bifalt det som ble sagt. Hildegard lar alt passere med stoisk ro. Hun utstråler trygghet og sjelefred. Hun har talt Guds ord. Hun står urokkelig fast ved det hun har sagt. Selv under middagen opptrer Hildegard ufravikelig, og kommer ikke med noen formildende eller unnskyldende ord. Hun mener at skal man oppnå nåde, må man erkjenne synd. Samtalen får etterhvert et letthetens preg, Hildegard livner opp og forteller glødende stolt om Rupertsberg.

Det har vært en slitsom reise for Hildegard. Hun ble utmattet både fysisk og psykisk. Hun bekymrer seg for prestskapets lastefullhet. Det var jo nettopp her kirken skulle veilede og føre folk på rett sti. Volmar på sin side, er engstelig for hennes helse. Han er lettet når hun atter vender tilbake til Rupertsberg.

Det er urolige tider. Det er strid mellom kirke og stat. Klostre blir brent og erkebiskopen av Mainz ble drept av kongens menn. Hildegard skriver i harnisk til kong Frederik av Barbarossa; han hadde tross alt lovet Hildegard fred over og respekt for kirken og dens virksomhet. Da fratok keiseren Mainz byrettighetene, og paven sendte ut et interdikt over byen, så det hele utviklet seg til en tragedie for alle. Paven opphevet interdiktet i 1161, og Mainz fikk en ny erkebiskop: Conrad av Wittelsbach. Keiseren garanterer sin støtte til Hildegard og Rupertsberg. Han vet han har mye å tape om han kommer i strid med denne kvinnen, som, tross alt, er i kontakt med guddommelige krefter.

Hildegard legger ut på en ny reise. Hun blir syk, men friskner til og kan igjen se Det levende lys. Hun og Volmar har en jobb å gjøre, og det haster. Volmars helse skranter. «Liber Divinorum Operum» er i startfasen.

Rutiner med bønn og arbeid preger klosteret, inntil det en dag dukker opp en gruppe menn som åpenbart har vært utsatt for en ulykke. En av mennene er døende av forbrenning. Hildegard får vite lite, men oppdager at klosteret i Eibingen står i brann. Hun bare aner hva som har hendt. Hildegard beslutter da å overta dette klosteret, gjenopprette hengiven fromhet og gudfryktighet- til Volmars store forskrekkelse. Men, det blir som Hildegard vil.

Fem år senere har klosteret i Eibingen tretti nonner, og Hildegard besøker klosteret regelmessig to ganger i uken, for slik å holde det under oppsyn. Det er en urolig tid med svik og lastefull adferd blant adelige og geistlige. Hildegard fortsetter sin utrettelige kamp for å få keiseren til å innse sitt syndefulle liv. Hun forsøker å bekjempe ondskaper med sitt «brennende blekk».

En dag får Hildegard en henvendelse fra et munkekloster. De hadde en djevelbesatt kvinne til behandling. Selv etter syv år var Djevelen fortsatt i kvinnen. Om Hildegard kunne overta? Hildegard er sterk i håpet og enda sterkere i troen, så den demonbesatte kvinnen kommer til Rupertsberg for behandling og frelse. Hildegard bruker alskens metoder for å fordrive djevleskapen, til døtrenes frykt og redsel. Hildegard er urokkelig i sin tro på at synden kan bekjempes med håp, kjærlighet, omsorgsfull pleie- sammen med bønn og sang. Pasienten blir en belastning og påkjenning for alle. Bare Hildegard virker tilsynelatende hevet over all tvil; dette var et riktig valg. Hun mener bestemt at Herren vil hjelpe en angrende synder, man må tåle å lide når man har innlatt seg på fristelser, og ikke fulgt Guds råd om å etterleve hans bud. Demonen forlot kvinnen. Hun våknet til våren, og ble novise i klosteret, men pusten gikk raskt ut av henne i ren utmattelse.

Hildegard må ut på reise igjen, den siste, i følge henne selv. Etter et år kommer hun tilbake, og er klar for å gjenoppta arbeidet med den siste visjonen: «Liber Divinorum Operum». Verket fullføres under angen av en ny vår. Arbeidet har tappet Volmar for de siste kreftene. Han forsvinner inn i evighetens søvn med Hildegard våkende ved sin side.

Disibodenberg er sene med å erstatte Volmars rolle. Dette bekymrer Hildegard. Det går halvannet år før ny prest blir innsatt, Gottfried fra Rupertsberg. Han avslutter «Liber Divinorum Operum», og begynner å skrive Hildegards Vita. Imidlertid døde han kort tid etter innsettelsen. Siden kommer broren Drutwin til Rupertsberg, men også han dør kort tid etter. Hildegard er sorgtung. Hun velger så Guibert av Gembloux, en som gjennom år har vært en stor beundrer av Hildegard. Han blir plassert i Volmars hus, og tar seg godt ut med sine femtito år. Han blir en god skriver for Hildegard. Hun på sin side, merker energien som ebber ut. En adelsmann i infirmeriet på klosteret dør. Han får velsignelse og den siste olje, blir gravlagt i vigslet jord. Dette får prestene i Mainz høre, og lyste et interdikt over Rupertsberg. Selv alder og dårlig helse greier ikke å stoppe Hildegard, hun skriver brev til prestene og erkebiskopen i Mainz. Hun forsvaret den avdøde, men sier hun kan akseptere at nonnene verken deltar i sang eller messe. Tausheten tærer på dem alle, men erkebiskopen opphever interdiktet året etter. Hildegard er klar for å møte sin brudgom da hun dør 17. september 1179.

8 Hildegard-en stemme fra middelalderen

Cum erubuerint

(Antifon¹⁵³ til Jungfru Maria)

När de olyckliga
fördrivs ur Paradiset
genom sitt syndafall
och rodnar av skam över sina barn,
då ropar du dem till dig med klar stämma
och får människorna att resa sig igjen
efter syndefallet.

Symphonia 14¹⁵⁴

Hva slags menneske var denne mektige kvinnen som ble kjent og berømt i store deler av Europa på 1100-tallet? Abbedissen, visjonæren, agitatoren og teologen Hildegard av Bingen må ses ut fra sin tid. Anne Lise Marstrand-Jørgensen tegner et troverdig litterært portrett av denne markante og karismatiske nonnen som trolig er født i Bermersheim mellom elven Nahe og Rhinen i området Rheinhessen i 1098. Forfatteren setter Hildegard inn i en tidsriktig ramme, en tid med stor vekst og utvikling, men også en tid med store omveltninger og politisk uro¹⁵⁵.

Hildegard er altså født samme år som cistercienserordenen ble opprettet, en orden avledet av benediktinerordenen, men i en enklere og strengere form¹⁵⁶. Det første korstoget var på vei mot Jerusalem for å befri den hellige byen fra muslimene. I den anledning ble det også opprettet ridderordener, som skulle kjempe for den kristne sak. Ridderne skulle være ugifte og ellers overholde munkenes regler. Som følge av dette, oppstod også en egen ridderkultur; i ord og gjerning var «høvisk framferd» en grunnleggende dyd.

1100-tallet er en ekspansiv periode i Europas historie. Byene vokser og blir til organiserte samfunnsenheter. Det er handel og organiseringen av denne, som stimulerer til økonomisk vekst. Kirken har en sentral posisjon i samfunnslivet. Den romanske litt bombastiske arkitekturen med sine runde buer avløses av den gotiske stilen med sine luftige, oppadstrebbende buer. Katedralskolene var datidens utdannelse- og forskningscentre. Slik ble læreryrket til en ettertraktet profesjon med økonomisk og sosial status¹⁵⁷. Den enkelte

¹⁵³ Härdelin (1995) definerer en antifon som: «en ramvers kring en psaltarsalm i tidegårdsgudstjenesten, men termen kan også beteckna en kortare, frittstående sång, exempelvis en procesionssång» s. 11-12.

¹⁵⁴ «Vita sanctae Hildegardis» (1998) Fra Hildegard av Bingens «Symfonia armonie celestium revelationum», på tysk «Lieder» s. 23. Oversatt fra latin til svensk av Gunilla Iversen, Iversen (1997) s.129

¹⁵⁵ Jfr. investiturstriden og korstogene

¹⁵⁶ Idealet var å leve et apostolisk liv etter Benedikts regel, men i en mer asketisk form. «Middelalderens verden» (2010) Pedersens: «Teologi mellom reformation og modreformation-Bernard av Clairvaux og cisterciensernes hverdagsteologi» s.271

¹⁵⁷ «Middelalderens verden» (2010). Sørensen: «Tusind engle på et knappenålshoved-matematikk i middelalderen» s.114.

skole utviklet sine egne utdannelses tilbud, og foruten latin, ble det en oppblomstring av folkespråkene.

Det var en tid med klimatiske endringer, noe som økte jordbruksgrunnlaget. Avlingene ble rike og lagrene velfylte, slik det også beskrives i romanen etter det første harde året på Rupertsberg. Søstrene kan høste inn fra markens grøde:

Jorden på Rupertsberg er bedre enn Hildegard hadde våget å håpe. Stikkløkene som de hadde med fra Disibodenberg, logret med de grønne halene mot himmelen, helt til de falt sammen, som tegn på at det var tid for å høste. Kvinnene drar opp hvite og purpurfargede gulrøtter av jorden, hvitløken ble satt i oktober. Bønnene skal tørke på stenglene før plantene rykkes opp og henges til tørk innendørs, de melaktige ertene er lirket løs fra belgene sine¹⁵⁸.

Veksten vises også i klosterbygningen. Kvinnene kan allerede etter dette første året, flytte inn i sovesalen, dormitoriet. En rik avling gir også grunnlaget for økt handel, og dermed økonomisk vekst. Varer ble transportert fra land til land, og pengesystem ble innført etter som metallproduksjonen økte. Folk kunne arbeide seg oppover i systemet, og slik bli mer uavhengige av godseierne. Og slik får vi også den første kimen til en humanisering av samfunnet, og fokus på individet. Også teologisk skjedde en endring i løpet av denne tiden. Gud er ikke lenger en som straffer, men en som utviser kjærlighet til sitt skaperverk gjennom tilgivelse og syndsforlatelse.

Hildegard er en del av denne helheten. Klosterlivet var i oppblomstring. Det var datidens kulturelle og intellektuelle vekstsentre. Der var bibliotek med vitenskapelige verk til bruk for det praktiske arbeidet i klosteret¹⁵⁹. Der var bibelstudier og lesing av liturgiske tekster på latin. Der var et skriptorium hvor bøker ble oversatt og nedtegnet med fotografisk nøyaktighet. Der var senteret for bildende kunst, for illustrering av bokverk og for sang og musikk. Ikke alle klostre drev en aktiv utadrettet virksomhet, noen var rent kontemplative. Andre fungerte som gjestgiveri fordi de lå midt i en handelsrute, mens andre igjen, var rene festningsverk¹⁶⁰.

I dette landskapet blir Hildegard abbedisse på eget kloster på Rupertsberg ved Bingen. Hun representerer den kvinnekulturen som er i ferd med å etablere seg, en monastisk feminin tradisjon. Kvinner fikk aksept for å skrive. Kvinnene gav uttrykk for en egen måte å skrive på, de hadde andre uttrykksformer og en annen språkføring enn menn. De innførte en feminisering¹⁶¹ av språket, spesielt i beskrivelsen av sine visjoner. De skriver poetisk, allegorisk, og med klare referanser til et personlig kjærlighetsliv med Kristus, både åndelig og fysisk. Mystikerne (en religiøs mystikk som « en inderliggjøring av sjelens forhold til Gud, hvor mennesket oppfattes som engasjert i et kjærlighetsforhold til guddommen¹⁶² -

¹⁵⁸ «Natten og lyset» s. 287

¹⁵⁹ Iversen (1997) s.9

¹⁶⁰ Life in the monastery in the Middle Ages, Museum am Strom (1998), Bingen

¹⁶¹ Bruken av feminine bilder avspeiler det kvinnelige i Gud selv. «Idea» (1984) Heyerdahl: «Det kosmiske menneske» s. 116

¹⁶² «Kvinnenes kulturhistorie» (1985-1988) Gunnes: «Gjennom tusen år» s. 76.

med Bernard av Clairvaux som denne spiritualitetens inspirasjonskilde), erfarte gjerne Gudsforholdet gjennom henrykkelse eller ekstase.

Klostrene fremdyrket forfattere som skrev både spirituelt¹⁶³, apokalyptisk og profetisk, i en språkdrakt inspirert fra Bibelen¹⁶⁴, som hos Hildegard:

Hildegard kjenner styrken i favntaket, det er lenge siden kjærligheten for første gang åndet blidt mot ansiktet hennes. Stemmen, som hun elsker sa: JEG er den høyeste og ildfulle kraft, JEG har tent alle gnister av liv, døden stammer ikke fra meg. Hildegard ble kraftløs i lemmene, stemmen drypper sang inn i munnen hennes, den sa: JEG flammer i markenes skjønnhet, JEG lyser i vannene, JEG brenner og brenner i sol og måne og stjerner.....den ildfylte kraften er et bål i Hildegard¹⁶⁵

Hildegard griper sterkt inn i sin samtid, noe som kommer spesielt til uttrykk i «Natten og lyset». Den omhandler Hildegards voksenliv, og som selvstendig leder på eget kloster, Rupertsberg. Etter at hun fikk pavens godkjenning og tillatelse til å offentliggjøre sine visjoner, er hun ustoppelig i sitt uttrykksbehov. Hun skriver om teologiske, kosmologiske, filosofiske, etiske, medisinske, biologiske og naturhistoriske emner. Mest hevder hun seg i sin aktive brevskrivning¹⁶⁶. Brevene er teologisk, politisk og sosialt motivert¹⁶⁷. Hun skrev for å påvirke- og endre praksis og livsførsel. Hun talte i by og land, i kirker og på torg. Hun var «et storpolitisk orakel»¹⁶⁸. Hildegard var aktivt deltagende i og oppriktig bekymret for det forfallet hun så rundt seg hos lek og lærd, hos adelig og geistlig:

Se på klosteret i Eibingen, se på stillstanden og slappheten som vokser i takt med at abbedissen og døtrene hennes hele tiden må legge ut kjolene sine.....jeg er knust av prestenes likegyldighet...og pavens¹⁶⁹!

For å overbevise Volmar om riktigheten av sin andre forkynnelsesreise, denne gang til Trier, bruker hun sitat fra Bibelen:

Den som har profetisk gave, skal bruke den i samsvar med troen. Vær ikke lunkne, men ivrige, vær brennende i ånden, vær ikke selvkloke¹⁷⁰.

Hildegard var på reise i to måneder.

¹⁶³ Chenu (1957) s. 18-19.

¹⁶⁴ jfr. Bernards spirituelle klosterteologi. «Middelalderens verden» (2010) Høiris og Ingesman: «Indledning» s.21 og Chenu (1957) «Introduction» s.15

¹⁶⁵ «Natten og lyset» s. 368

¹⁶⁶ Over 300 brev er bevart. Disse var adressert til paver, konger, geistlige, adelige, verdslige, kvinner og menn. Iversen (1997) s.30

¹⁶⁷ Bortsett fra brevene som omhandler Richardis forflytning til klosteret Bessum ved Trier. Disse er sterkt emosjonelle og fulle av lengselsfull lidenskap.

¹⁶⁸ «Kvinnenes kulturhistorie» (1985-1988) Heyerdahl: «Vitenskapskvinne og klosterleder» s. 83

¹⁶⁹ «Natten og lyset» s.400

¹⁷⁰ Rom 12,6

Det var en urolig tid. Den første motpaven ble innsatt av keiser Frederik av Barbarossa i 1159. Hildegard ble sterkt involvert i denne autoritetsstriden mellom kirke og statsmakt (investiturstriden). Dette er utførlig beskrevet i romanen «Natten og lyset»¹⁷¹.

Pave Eugen 3. hadde ved synoden i Trier erklært Hildegard for Guds talerør¹⁷². Hildegard så på seg selv som en fjær på Guds pust¹⁷³, en trompet for Guds munn¹⁷⁴, altså ikke en profet eller sibylle. Det var ikke hennes ord som ble skrevet ned. De kom direkte fra Gud:

Herrens ord ble skrevet i blekk på bud fra Herren¹⁷⁵.

Visjonene var Guds oppfordring om å holde fast ved den rette fromhetsvei¹⁷⁶. Hennes teologiske visjonsverk ble sågar lest så langt nord som på Island¹⁷⁷.

Det var først og fremst korrespondansen som gjorde Hildegard til en vidkjent og høyst respektert kvinne. Hennes stemme ble hørt og lyttet til. Brevene er en stor del av hennes litterære virksomhet, og de eksisterer i dag som «førstehånds kildemateriale til viten om kirke og samfunn på 1100-tallet»¹⁷⁸. Korrespondansen er viet stor oppmerksomhet i «Natten og lyset». Romanen fremhever Hildegards utrettelige kamp for rettferdighet i politiske, teologiske og sosiologiske spørsmål.

Hildegard hadde nylig fortalt om sine visjoner til Volmar. Han videreformidler dette til abbed Kuno. Han utviser ingen begeistring, men lar Hildegard og Volmar få sitte sammen og nedtegne visjonene hver onsdag. Imidlertid får Hildegard vite at Bernard av Clairvaux skal ut på reise for å mane fram til det 2. korstoget, og at han planlegger å komme til Tyskland. Bernard av Clairvaux var en dypt from, lærd og gudbenådet mann. Han var en av de mest betydningsfulle religiøse skikkelser på 1100-tallet. Han ble møtt med høyaktet respekt hos både pave og keiser¹⁷⁹. Også han var en mystiker med visjonære gaver. Hildegard ville skrive til ham, til Volmars store forskrekkelse. Men, Hildegard fikk det som hun ville under Volmars dyktige formuleringskunst og veiledning. Dette var i 1146:

Hildegard hadde hørt om Bernard av Clairvaux, men aldri møtt ham. Hun vet at han er en av verdens frommeste menn.....Volmar leser noen ganger høyt fra Bernards skrifter for henne. Han ønsker å gjeninnføre den enkeltheten og strengheten som benediktinerordenen opprinnelig ble grunnlagt på. Han er leder for cistercienserordenen, og fra klosteret Clairvaux, hvor han er abbed, tordner han mot feiltolkninger av de hellige skrifter og snakker om å reformere klostervesenet¹⁸⁰.

¹⁷¹ «Natten og lyset», kap.3, fra perioden 1160-1179.

¹⁷² Ibid. s.293

¹⁷³ «Kvinnenes kulturhistorie» (1985-1988), Heyerdahl: «Vitenskapskvinne og klosterleder», s. 83.

¹⁷⁴ «Natten og lyset» s.276

¹⁷⁵ «Hildegard» s. 393

¹⁷⁶ «Scivias»: «Kjenn veiene», hennes første teologiske verk. «Vestens tenkere»(1993) Heyerdahl: «Hildegard av Bingen» s. 70) Iversen (1997) s.28

¹⁷⁷ «Sirene» (1982). Engelsens: Hildegard von Bingen s.13.

¹⁷⁸ «Ung teologi» (2002) Heyerdahl: «Hildegard fra Bingen liv og verk» s.71

¹⁷⁹ «Middelalderens verden» (2010), artikkel av Pedersen: «Teologi mellom reformation og modreformation - Bernard av Clairvaux og cisterciensernes hverdagsteologi» s.266

¹⁸⁰ «Hildegard» s.397

Hildegard skrev brevet- og romanen bruker et autentisk sitat for å understreke- og dokumentere viktigheten av denne hendelsen. Den fikk også betydning for Hildegards videre korrespondanse¹⁸¹. Hildegard får svar, og under synoden i Trier 1147/1148 får Hildegard godkjenning av Pave Eugen 3. til å offentliggjøre sine visjoner, og til å være et talerør for Gud. Dette innledet Hildegards intense korrespondanse, og flere av brevene er å se i Museum am Storm i Bingen. Dette er utførlig nedtegnet i Hildegards Vita, og den ble skrevet i Hildegards levetid. Hildegards brev utkom i boklig form i forbindelse med Hildegards 900-års-jubileum i 1998, og inneholder således en stor litterær produksjon. Dette ville aldri ha vært mulig utenfor klosterets murer. Hun deltok med stort engasjement i religiøse og politiske saker. Hun brukte sin retoriske evne til å påvirke og å forandre. Hun gir teologiske utlegninger, og fortolker sine visjoner med en poetisk kraft og overbevisende heftighet. Hun ble lyttet til, og det var høyst uvanlig for en kvinne som heller ikke var utdannet i «artes liberales». Hun beskrev seg selv som ulærd:

Hun skriver et rasende brev til Barbarossa, truer ham med fortapelse¹⁸².....Hildegard skriver med brennende blekk.....¹⁸³.

9 Natur og menneske-et guddommelig samspill

9.1 Guds nærvær i naturen

Tre krefter i stenen...I stenen er fuktig grønt, følbare avsluttethet og funklende ild...det fuktigrønne er Faderen som aldri tørker ut og forgår. Den følbare avsluttethet er Sønnen, som man kan berøre, da han er født av Jomfruen. Den funklende ild er den hellige ånds bilde som lyser og brenner i stenen, som den troendes hjerte ¹⁸⁴.

Sitatet viser det guddommelige nærværet i skaperverket. Dette er et grunnleggende tema i middelalderens Gudsforståelse, og den viser en vei til Gud. Den religiøse tilstedeværelsen i måten å betrakte livet på, er et ledd i sjelens reise til Gud. Naturen er fylt av Guds spor, Guds avtrykk. Gud erfares, erkjennes og eksisterer i kraft av sitt nærvær i naturen. I den kosmologiske verdensforståelsen, virker Gud i naturen. I følge P. Chenu representerer denne kosmiske helhetsopfatningen noe teologisk nytt som bryter igjennom i løpet av Hildegards «århundre»¹⁸⁵. Det er en organismetenkning som omfatter hele skaperverket og tilværelsen. Mennesket, jord og himmel sammenholdes av guddommelige krefter og utgjør til sammen kosmoshullet (jfr. Hildegards visjon 2: «Mennesket i kosmos» s. 55). Universet er en ordnet enhet. Kosmos gjenspeiles i mennesket¹⁸⁶, og naturen blir besjelet:

¹⁸¹ «Natten og lyset» s.400

¹⁸² Ibid. s.455

¹⁸³ Ibid. s.457

¹⁸⁴ «Vestens tenkere» (1993) Heyerdahl: «Hildegard av Bingen» s.261

¹⁸⁵ Chenu (1957) Preface s.2

¹⁸⁶ Ibid. «Man as Microcosm » s. 24ff

...Nature became personified and such, by a fashionable literary fiction of the time, became a goddess¹⁸⁷.

Naturen er innordnet i resten av verdensaltets lovmessighet. Den er estetisk og normativ, og som i Blikruds analyse av Kristin Lavransdatter, er naturen en identitetsforankring. Gjennom sansene erkjennes skjønnheten i skaperverket. Naturen er ontologisk bekreftet som «en meningsfull og ordnet helhet»¹⁸⁸. Naturen er enhetlig¹⁸⁹ og inngår i den guddommelige og kosmiske helheten¹⁹⁰. Guds frelsesplan ligger implisitt i skaperverket, i mikrokosmos og i makrokosmos. Gud kan leses i naturen. Guds tilstedeværelse åpenbares gjennom naturens orden¹⁹¹. Mennesket er satt inn i en kosmologisk størrelse. Det kosmiske perspektivet er en syntese av menneskets sjel, legeme og fornuft¹⁹² og naturens underfundige uforutsigbarhet, alt forent i Gud. Den guddommelige treenighet materialiseres i naturen¹⁹³. Den kosmiske verdensanskuelsen erkjennes gjennom beskrivelsen av en stein. Naturen har sjel. Guds skaperverk består av ånd og materie, en uadskillelig helhet. Alt er skapt av guddommelig kjærlighet. Dynamikken fins i forholdet mellom univers, menneske og natur. Det åndelige og sanselige ved Guds skaperverk er skjønnhetens teologi. Gud beskytter og ivaretar det fullkomne. Gud levendegjør ånden i alt det skapte, og gjennomlyser verden med guddommelig kjærlighet. Dette er Hildegards kosmologi. Alt hører sammen og alt er en del av den samme helheten: Guds fullkomne skaperverk. Dette perspektivet belyser romanverket. Naturen avspeiler menneskesinnet. Guds skaperkraft «gjennomstyrer alt»¹⁹⁴.

Gud er nærværende i naturen. Naturens umiddelbare skjønnhet er et speil på Guds skaperkraft. Denne skapende kraften uttrykkes i grønt, et sentralt motiv i Hildegards bildespråk¹⁹⁵.

¹⁸⁷ Chenu (1957) «Dame nature» s. 18

¹⁸⁸ Blikrud (1988) s. 10

¹⁸⁹ Chenu (1957) s. 5

¹⁹⁰ Ibid.s.9

¹⁹¹ Ibid.s.16

¹⁹² Mennesket er guddommeliggjort i Den hellige treenighet.

¹⁹³ «Tre krefter i stenen...», se fotnote 184

¹⁹⁴ «Hildegard» s. 272

¹⁹⁵ Iversen (1997) s. 46-47

9.2 Viriditas - skaperverkets livskraft

O Nobilissima Viriditas

O ädlaste grönkraft
 som har sitt ursprung i solen.
 I bländande klarhet
 lyser du i det kretsande hjulet
 som inte kan fattas
 av jordisk visdom.
 Omfamnad av de Gudomliga
 Hemligheternas hjärtekraft
 rodner du som morgonljuset
 och brinner som solens glöd.
 Du grönkraft
 omsluten av kärlek¹⁹⁶

Liber Divinorum Operum

Billedspråket til Hildegard er inspirert av grønnheten i det rhinske landskapet, grønnheten i den fruktbare jorden; grunnlaget for alt liv, og som Hildegard selv uttrykker det i Liber Divinorum Operum (LDO):

Floderna ger upphov till mindre bäcker som uppehåller jorden genom sin förmåga att ge grönska¹⁹⁷.

«Viriditas» er den livgivende fargen som ligger i den fornuftige sjelen: «grönskan är kroppens gröna livskraft»¹⁹⁸. Den er den guddommelige styrken, evighetens kraft som holder skapelsen sammen. Grønnhet er et grunnleggende motiv, en karakter i Hildegards verdensanskuelse. Det er et nøkkelbegrep i Hildegards skapelsesvisjon. Den grønne kraften gjennomstrømmer alt levende og gjennom Den hellige ånd, representerer den åndelige kraften som gir og opprettholder alt liv. Grønnheten er også et bilde på menneskenes fornuftige sjel¹⁹⁹. Ordet er i slektskap med «virtus», avledet av vir – mann eller vis-kraft, slik Hildegard bruker ordet. På norsk oversatt til dyd, - som en menneskelig karakter eller egenskap²⁰⁰. I Hildegards bruk av ordet «virtus» konnoterer dette en aktiv kraft²⁰¹. Denne kraftfullheten i alt levende, kommer også til uttrykk i romanverket «Hildegard». Forfatter Anne Lise Marstrand-Jørgensen har et svært bevisst forhold til ordvalg i sine beskrivelser.

¹⁹⁶ Vatheuer (1998) , s.59

¹⁹⁷ Oversatt fra latin av Iversen (1997) s.46

¹⁹⁸ LDO. Ibid s. 47

¹⁹⁹ Iversen (1997) s. 47

²⁰⁰ På nynorsk «dygd»; en riktigere betegnelse da dette ordet er avledet av å duger/dugelighet/dyktighet.

«Idea» (1984) Heyerdahl: «Dyder og laster i kamp-etisk tenkning hos Hildegard von Bingen» s. 59

²⁰¹ Ibid

Hun besjeler naturen og dveler ved sceniske fremstillinger. Hun bruker en kinematografisk iakttagelsesevne²⁰² i sine naturbeskrivelser:

Sensommer, rød, dampende jord. Gud finnes også mellom hemmelige organer, han kjenner de mørkeste tanker.

Det er natt, og Hildegard får ikke sove, så hun går ut i natten:

Natten hadde svake årer, en gyllen himmel som skulptet på himmelen. Utover formiddagen er den fremdeles ikke gått ned, den har skiftet ham til kjølig og fjern, den svever høyt over skogen

og videre i samme avsnitt mens Hildegard vandrer på kirkegården:

Jorden er vill og urolig, den åpner sprekke sine for vinden, den drysser støv i øynene på menneskene. Jorden er søvnløs av lengsel, den kaller til seg hjemløse drømmer.....I vår svulmet gresset opp, det grønne er en kraft som suger liv opp fra jorden²⁰³.

Slik beskrives sommerens inntog etter at Hildegard har vært på sin første reise langs Rhinens bredder, og utmattet ankommer klosteret:

Skogen summer av juni, alt er saftsprenget og nytt²⁰⁴.

«Viriditas» omfatter alt i skaperverket, fra mikro-til makronivå. Alt omfattes av Guds grønne kraft, og alt oppstod fra denne.

Grønt er altså Guds skaperkraft, Guds kjærlighetskraft og Guds livs-, vekst-, og lyskraft. Det er selve forplantningskraften. Det grønne er symbol på våren, symbol på friskhet, sunnhet og frodighet. Grønt er fruktbarhetens farge. Grønt er kvinnens skjønnhet. Grønt er avlskraften, «det grønne er en kraft som suger liv opp fra jorden»²⁰⁵.

Den grønne kraft springer ut av Guds skaperkraft, den synger i alt levende, den beveger gresset og åndedrettet, den er livgivende og sunn og blir synlig for øyet i naturens frodighet, og for ånden når sjelen er både lerce og ulv., for Gud skaper både synlige og usynlige ting. Denne kraften har eksistert i all evighet, den er grønn som bakkene omkring Disibodenberg, den gjennomsyrrer alt og gjenoppretter det som er ødelagt og sykt.....²⁰⁶.

Slik kommer også den grønne livgivende skaperkraften til uttrykk gjennom en hyllest til jordens skjønnhet. Menneskene er ansvarlige for naturens balanse. Gjennom hjertet vil alt vokse og bli frodig. Den grønne kraften er hvorfra alt gror.

²⁰² Scener blir filmatisk beskrevet, og sansebeskrivelsene blir som iscenesettelse av små tablåer

²⁰³ «Natten og lyset» s. 291

²⁰⁴ Ibid s. 431

²⁰⁵ Ibid s.291

²⁰⁶ «Hildegard» s. 271-272

9.3 Natur og menneske-et speil på det guddommelige

«All denne skjønnheten», hvisker Hildegard. Stemmen hennes brister. «Gud glemmer oss ikke», hvisker Anna bak henne, og Hildegard snur seg. «Nei,» sier hun, «Gud glemmer oss ikke.».....Midt i september skal vinhøsten begynne, da betaler vinstokkene tilbake for utsikten over elven, for solen og vannet, for det grønnes kraft, som er selve livet.Kvinnene går stille rundt mellom vinplantene og teller klaser.druene spiller sarte, grønne toner, en antydning av syrlighet i den søte duften av skog og jord. ...De takker Gud for hans gaver, og ber om en god høst²⁰⁷.

Hildegard av Bingen uttrykker seg i sterke bilder. Hildegards verdensanskuelse er representativ for sin samtid. Det fantes ikke noe skille mellom tro og vitenskap, det var et monistisk helhetssyn som styrte menneskenes livsoppfattelse: den sansbare verden var Guds verk, naturen er en gjenspeiling av det guddommelige. Hildegards kosmiske syn kommer til uttrykk i hennes geosentriske verdensbilde: mennesket er sentrum for verdensaltet. Gud sørger for orden, og mennesket må oppfylle Guds krav for å få nåde og frelse. Mennesket inngår som en opprettholder og medskaper i Guds frelsesplan. Jorden er verdens midte, og mennesket er jordens midte. Alt henger sammen i en kosmisk helhet i enhet med- og kjærlighet til Gud.

Mennesket er skaperverkets mikrokosmos. Mennesket er et speil på verden. Mennesket ER hele skaperverket. Gud sørger for at alle elementene er i harmonisk balanse. Hildegard fremstiller alle menneskenes sanser og organer i dette perspektivet. Makrokosmos og mikrokosmos er av samme bestanddeler, skapt av samme materiale. Mennesket og naturen blir således ett- og i gjensidig avhengighet til hverandre. Det holistiske perspektivet innebærer at alt levende er guddommelig. Alt er Guds verk, Guds plan. Mennesket blir helliggjort gjennom troen på- og hengivelsen til Gud. Hele verden tolkes og forstås innenfor rammen av Guds orden. Alle små detaljer er byggesteiner i Guds rike, og i Guds verk har alt liv en mening. Mennesket er utpekt til å opprettholde orden, og reparere de eventuelle skader som påføres Guds skaperverk²⁰⁸. Dette er menneskets ansvar, det er satt til å forvalte Guds skaperverk. Mennesket må opprettholde skapelsesverkets orden for å unngå kaos og verdens undergang. Mennesket må gjøre seg fortjent til all Guds herlighet.

Hildegard begrunner sine perspektiver gjennom det sansbare, det konkrete, det erfarbare i Guds skaperverk. Det er kun Gud som er av ånd. Menneskenes handlinger får således kosmiske konsekvenser. Hildegard er til stede i naturen, hun er en del av dens vesen. Naturen er ontologisk bekreftet:

Hildegard viser Jutta de brede, flate steinene hvor hun selv liker å sitte.....Vannkalver og vannløpere danser over vannet, en fisk snapper fullkomne sirkler i vannflaten....En øyestikker står stille i lufta med surrende vinger, og Hildegard rekker hånden ut mot den.

²⁰⁷ «Natten og lyset» s. 285

²⁰⁸ restitutio: å gjenetablere den gudskapte orden. Kjærulff (2007) s.73

«Det er en vakker skapning», sier Jutta. «Se hvordan lyset spiller i vingene på den. Og de på vannymfen og bladbillen der borte».....se så fine klær den har på seg i dag.» Hildegard blir fylt av en høytidelig stemning.... «Herren har skapt all denne skjønnheten for å glede oss», smiler Jutta og nikker til Hildegard²⁰⁹.

Her opplever begge jentene en kontemplativ nærhet til Gud. De føler Guds tilstedeværelse gjennom det sansbart vakre. Mennesket er innvevd i naturen. For å ivareta Guds skaperverk, må mennesket følge Guds bud og handle rett. Mennesket er Guds mest fullkomne skapelse, skapt i hans bilde. Alle aspektene ved skaperverket utfyller hverandre i en kosmisk helhet. Hildegard hevdet man skulle leve i samhandling og harmoni med mennesker og natur. Guds frelseshistorie begynte med skapelsen, og vil fullbyrdes på dommen dag. Frelsesveien er en uopphørlig og konsistent kronologi i menneskets og Guds historie. Menneskets mål er å bli gjenforent med Gud i helhet og hellighet. Lengselen etter Gud er den kraften som fører til guddommelig og frelse. Menneskets søken mot Gud er for å finne fram til den meningsfulle sammenhengen i livet. Gud er Herren som følger sitt folk og befester seg gjennom å være. Guds immanens åpenbarer seg i den sanselige virkelighet. Alt i verden er et bevis på Guds kjærlighet. Naturen uttrykkes i et evighetsperspektiv der mennesket har en utøvende og medskapende rolle:

En spurv lander på en stein noen meter fra Hildegard....Fjærene dens er myke, så lysebrune og fine, akkurat samme farge som Benedictas hår, og Hildegard blir glad. Hun finner steinhesten i lommen og rekker den frem mot fuglen. Den legger hodet på skakke, den nikker til henne.....Hun følger den med blikket.....Hun er sikker på at den nikker til henne en gang til, og hun ler. Hun folder hendene, hun takker Gud for at han sender tegn til henne²¹⁰.

I dette lille utdraget kommuniserer Hildegard forståelsesfullt med naturomgivelsene. Fuglen svarer hennes barnslige undring, og hun er selv en del av denne harmoniske og fredfylte helheten. Naturen beskriver sjelslivet, og sjelslivet avspeiles i naturen. Natur og menneske er forent i en guddommelig helhet. Sjelens harmoni uttrykkes gjennom en balanse med alt det skapte. Mennesket skal samarbeide med Gud for å opprettholde og bevare den guddommelige orden. Dette er Hildegards etikk.

²⁰⁹ «Hildegard» s. 140-141

²¹⁰ «Hildegard» s.148

9.4 Guds kjærlighet uttrykkes i det skapte

Det var gjennom sine visjoner Hildegard fikk innsikt og erkjennelse.

Gjennom sine visjoner opplevde Hildegard en dyp og indre sammenhengen mellom det skjønne, det gode og det sanne. I sin visjon 2: «Menneske i kosmos»²¹¹, fra Hildegards tredje teologiske verk: «Liber Divinorum Operum»²¹² billedliggjøres dette helhetlige kjærlighetsperspektivet:

Gud åpenbarer seg i Kristus. Hele tilværelsen omfattes av Kristusmysteriet. Gud, med Kristus, helliggjør mennesket fordi alt er skapt i Guds bilde, i Guds ånd. Visjonen uttrykker Treenighetens mysterium. Kristus beskytter og omfavner mennesket gjennom kjærlighetens og lidelsens farge. Menneskesønnen er både Gud og menneske. Mennesket og jordkloden er i sentrum. Kosmosmennesket står og holder «verdensaltet». Et «verdensnett» forbinder alt sammen i kjærlighet. En uavbrutt harmonisk sirkel viser den helhetlige organismetenkningen.

Hildegards teologisk-filosofiske verdensbilde slik det kommer til uttrykk i «Liber Scivias Domini»²¹³, stemmer overens med middelalderforestillingen om mikrokosmos - makrokosmos. Hennes teologi samsvarer med datidens offisielle kirkelære²¹⁴. Hennes visjoner ble akseptert av paven, selv om de ble karakterisert som «privatåpenbaringer», og således inneholdt ingen forpliktelse overfor Kirken. Derimot ble disse godkjent nettopp fordi de samsvarte med middelalderens bibelsyn: Verden ble skapt av Guds kjærlighet. Mennesket falt for fristelsen, men Gud ble menneske i Kristus slik at han kunne frelse verden. Gud er transcendent og immanent, Gud er immateriell og materiell. Gud viser seg i skapelsen. Mennesket er gudbilledlig, naturens skjønnhet er gitt menneskene av Gud i kjærlighet.

En gang så jeg i det levende lys hvordan mennesket står midt i verdensbygningen» sier Hildegard. «en skikkelse full av kjærlighet, som bærer kosmoshjulet i sitt bryr, som sender sin ånde som en lysende strøm gjennom universet. Slik viste Gud meg hvordan verden henger sammen., og hvordan menneskene ikke bare er til for sin egen skyld.Mennesket er sentrum i skaperverket....Gud innsatte mennesket som medregent over sitt verk. Han lar oss bruke naturens rikdommer, han ga oss både forråds-kammer og apotek og verdens umåtelige skjønnhet. ...Gud ga mennesket verdensnettet i hånden da han skapte det i sitt eget bilde.....Verden og mennesket er ett.....²¹⁵

Slik er mennesket og naturen forbundet til hverandre i en kosmisk helhet. Dette menneskesynet gjennomsyrrer Hildegards virksomhet. Naturens guddommelighet kommer også til uttrykk i hennes illustrasjoner. Fargene er sterke og symbolmettede.

²¹¹ Avbildet i Kjærulff og Fredriksen (2011) s. 17 og Vatheuer (1998) s. 101.

²¹² Boken om «Guds verk», 1163-1174. Bildet stammer fra 1200-tallet, og befinner seg på Biblioteca Governativa i Lucca.

²¹³ «Boken om å kjenne Guds veier» 1141-1151. Iversen (1997) s. 81-98

²¹⁴ «Vestens tenkere» (1993) Heyerdahl: «Hildegard av Bingen» s. 260

²¹⁵ «Natten og lyset» s. 155

Hildegards kosmiske perspektiv kommer altså tydelig til uttrykk også i romanverket. Gud er skaperen som ivaretar og opprettholder, Gud er allestedsnærværende. Gud er kraften som driver alt mot fullendelsen. Guds plan gjelder for hele verdensaltet. Tro og viten er uløselig knyttet sammen i en kristen enhetstanke. Ånd og materie, kropp og sjel er ett. Dette uttrykkes også i Hildegards naturmedisinske verk og sunnhetslære, «Causae et Curae»²¹⁶: Helbredelse lå i å finne tilbake til kroppens balanse- fysisk og åndelig, betinget av Guds nåde og vilje, og ut fra et kosmisk perspektiv. Sunnhet-sykdom, natur-mennesker måtte ses på i en holistisk sammenheng. Kroppens helse og sjelens frelse er veien til det guddommelige. Det er nettopp denne organiske sammenhengen mellom natur og mennesket som er forklaringen på naturens helbredende kraft. Den minste mikrokosmiske del er uløselig knyttet til- og tett forbundet med makrokosmos. Sykdom oppstår når det er disharmoni mellom kropp og ånd. Bak skapelsen ligger kjærlighetsmotivet²¹⁷, og mennesket som medskaper. Mennesket blir ansvarliggjort: skaperverket skal forvaltes på beste måte; i dyp kjærlighet, beundring og hengivenhet. Dette er troens innerste vesen. Mennesket må åpne sitt hjerte for Gud og se dybden i skaperverkets fullkommenhet, og slik søke det guddommelige. Kjærligheten motiverer til skapelse og frelse. Gud og mennesket handler målbevisst og aktivt sammen om naturen. Gud er «Den ildfylte kraft» som med sin energi og skaperkraft sørger for harmoni og balanse i en kosmisk hellig helhet, slik Paulus sier:

en Gud og alles Far,
han som er over alle
og gjennom alle og i alle

Ef.4,6.

Denne kosmiske guddommeligheten gjennomsyrrer hele romanverket. Guds skaperkraft manifesteres og verifiseres i kjærlighetsmotivet. Gud viser omsorg, gir nåde og tilgivelse for dem som gjør seg dette fortjent. Mennesket må vise ansvarsfullhet²¹⁸ gjennom hengivenhet, respektfullhet og i bønn og glede over alt det skapte. Dette grunnsynet kommer tydelig til uttrykk gjennom begge romanene i Hildegard-verket. Kjærligheten til mennesket og skaperverket er grunnpilaren i Hildegards livsoppfattelse. Hele hennes liv og verk er motivert ut fra kjærlighetsperspektivet: kjærlighet til det himmelske, og kjærlighet til det jordiske. Dette er også den underliggende drivkraften i Anne Lise Marstrand-Jørgensens fremstilling av Hildegard. Fortellers beskrivelse av Hildegard og hennes teologi samsvarer med hennes virkelige liv- selv med episk dikteriske friheter.

Det er julemesse på Rupertsberg, og Hildegard har tatt en demonbesatt kvinne inn i klosteret. Hun tror på helbredelse, og bringer denne kvinnen med seg inn i kirken, til menighetens store forskrekkelse. Hildegard skal tale. Budskapet hennes er klart og enkelt, hun vil fortelle om denne tapte sjelen, og om menneskenes svakhet overfor synden, det onde:

²¹⁶ Et verk som med stor sannsynlighet ikke går tilbake til Hildegards tid.

²¹⁷ Caritas, Vatheuer (1998) s.112

²¹⁸ constitutio: den gudsskapte orden. Kjærulff (1997) s. 72

I sin store kjærlighet,.....vil Herren ikke ødelegge det han har skapt.....vår egen svakhet forhindrer oss i å elske hverandre slik vi burde, hvordan den forhindrer oss i å etterleve sønnens eksempel selv om det er dette Herren krever av oss: Så vær da fullkomne, slik som deres himmelske Far er fullkommen. Denne fullkommenheten som Herren krever, er at vi skal elske hverandre, for Gud er kjærlighet, og han skapte alt i kjærlighet²¹⁹.

Dette er en mystisk helhetsforståelse, en mystisk realisme, en livsoppfattelse der menneske og natur er helliggjort gjennom Gud. Gud er transcendent og immanent. Det er Guds kjærlighet til det skapte som motiverer skaperkraften, den grønne kraften, «Viriditas». Gud, menneske og natur er i et dialogisk forhold til hverandre. Som Hildegard uttrykte det i LDO:

«Gud skapte verden ut av kjærligheten: deus caritas est»²²⁰.

Kjærligheten er skapelsesprinsippet. Kjærligheten er urkraften som fører til frelse. Kjærligheten motiverer sjelens reise til Gud. Kjærligheten er Guds vilje. Mennesket er skaperverkets sentrum. Mennesket består av ånd og materie, kropp og sjel, og står som representant for hele skaperverket, Opus Dei.

Naturen er tanken og sjelens speil. Menneskets forfall avspeiles i naturen. Gud har satt mennesket til å forvalte det skapte, og dersom mennesket ikke ivaretar sitt oppdrag, setter kaoskreftene inn. Da brytes den harmoniske tilstanden og naturens balanse rykkes opp. Da inntreffer katastrofen:

...i sin svekkede tilstand har hun mottatt visjoner til Liber Vitae Meritorum. Her har hun sett hvordan djevler sender syndene sine ut for å bekjempe mennesker, han utånder en giftig sky som dekker hele jorden som røyk, han brølte: La ingen ære en gud de ikke kan se! Hvordan kan de tilbe noe de ikke kjenner! I skyen så hun bilder av mange forskjellige synder, dyr, og groteske uhyrer som må nedkjempes. Akkurat som i syngespillet trådte gudskreftene hjelpende til, de sto i sin jomfruelige renhet overfor de motsvarende synder i trettifem par. Hun så vreden med menneskeansikt og skorpionmunn, armene hans hadde klør i enden, beina lignet slanger, føttene hans var som gresshoppens. Han var naken og hårløs og spydde ild ut av sin uhyrlige munn.....Overfor ham (misunnelsens brennende hode) så hun kjærligheten, Caritas, som talte så vakkert: «Jeg er lufta som nærer det grønne og lar frøene spire, lar fruktene modnes. Jeg brer kappen min over dagen og over natten, jeg forbinder sår med det mykeste lintøy.....Dette verket forteller hvordan menneskene må stri og kjempe seg vei, hvordan de må strebe etter hjelp og tilgivelse»²²¹.

²¹⁹ «Natten og lyset» s. 468-469

²²⁰ Vatheuer (1998) s.105, samt Iversen (1997) s.40

²²¹ «Natten og lyset» s. 415-416

10 Den sosiale orden som norm i romanverket «Hildegard»

10.1 Middelalderens patriarkalske maktstruktur og dens innvirkning på kvinners liv.

Det var kvinnebevegelsen på 1970-tallet som satte fokus på kvinners historie. Hvor var kvinners liv i en mannsdominert verden? Hvor var kvinnens stemme, hennes erfaringer, hennes tanker og hennes plass i historien? Dette ble feministenes oppgave å redegjøre for, lete fram og finne kvinnenes samfunnsrolle opp gjennom historien. Slik ble også Hildegard gjenoppdaget i verden, selv om hun har blitt feiret som lokal helgen siden middelalderen.

Feministenes inntog i det offentlige rom resulterte i en oppblomstring for kunnskapen om historiens markante kvinner. Det ble skrevet kvinnehistorie, kvinners kulturhistorie, og antologier over kvinners litterære og intellektuelle virksomhet. Simone de Beauvoir fikk igjen en renessanse på lik linje med historiens kvinnelige forfattere. Vi fikk sågar en egen betegnelse på 70-tallets sosialrealistiske litteratur, kalt «kvinnelitteratur». En partikularistisk og stigmatiserende betegnelse etter min oppfatning, da den segregerte litteraturen skrevet av kvinner til en egen kategori, til et stereotyp paradigme.

Kvinnens liv i middelalderen er lite undersøkt, både i Norge og i Europa for øvrig²²². Middelalderen ble først og fremst anført av menn, både i kirke og samfunn, blant geistlige og adelige. Samfunnssystemet var hierarkisk innordnet i et føydalsamfunn der mennene utførte bytte av tjenester til gjensidig nytte. Kvinnene hadde sin plass i hjemmet. Ridderkulturen innebar en respekt for kvinner, og til tider en urealistisk dyrking av kvinneidealet: Jomfru Maria²²³. I Norge hadde kvinnene juridisk og økonomisk vern nedfelt i lovverk: Magnus Lagabøteslov og Landskapslovene²²⁴. Lovene gjaldt like mye for kvinnene som for mennene, og den norske rettstaten fungerte «korrekt og sosialt rettferdig». Kvinner hadde sågar rett til skilsmisse, men ingen arverett til jordeiendom. Mange ekteskap ble inngått i ren kjærlighet (inklinasjonsekteskap), en praksis som også fikk støtte av kirken²²⁵. I denne sammenheng hadde arrangerte ekteskap dårlige kår, selv om disse også kunne bli vellykket²²⁶. Tvangsekteskap var ingen middelaldersk forordning.

Samfunnsutviklingen på 1100-tallet medførte en individorientering, en individualisering, en individbevissthet²²⁷ som følge av den økonomiske veksten og byutviklingen. Dette fikk innflytelse både på teologi, filosofi og diktning²²⁸. Ætten mistet noe av sin kraft som det kollektive ansvaret. Selv kirken søkte om frigjøring fra statens formynderskap. Kirken støttet ekteskapets gjensidige pakt, selv om foreldre med store eiendommer nok fortsatt

²²² Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevarings Årbok 1987.

²²³ Bliksrud (1988) s. 311

²²⁴ Kronikk i Aftenposten av historieprofessor Ola Jørgen Benedictow, 20.4-2005.

²²⁵ «Kvinnenes kulturhistorie» (1985-1988) Gunnes: «Gjennom tusen år» s. 74

²²⁶ Ibid

²²⁷ En subjektiv ansvarligjøring

²²⁸ «Kvinnenes kulturhistorie» (1985-1988) Gunnes: «Gjennom tusen år» s. 73

valgte sine partnere for sine barn. Men utgangspunktet var kjærligheten. Slik det var for ridderne, slik det var for trubadurene og slik det var for datidens monastiske tradisjon²²⁹.

Likefullt, det er et hierarkisk autokrati vi finner i middelalderen, også i denne vekstperioden. Det var menn som skrev, med noen få unntak. Selv Hildegards litterære produksjon, er nedtegnet av menn. Hun behersket ikke latin godt nok, hun var «ulærd»: hun hadde ikke fått systematisk opplæring i latin, ei heller grammatikk og «artes liberales». Hun var avhengig av sine mannlige skrivere, og hun utviste stor tillit til både munken Volmar og Guibert (Wibert) av Gembloux, hennes siste skriver, som også fullførte hennes Vita. Det var menn som definerte Gudsbegrepet, og det var menn som fastsatte menneskesynet og kvinnesynet. Det var menn eide jorda og tolket og utøvde lovverket. Det var den klerikale elite som var datidens tenkesmie. De fortolket Skriftene, teologien og definerte menneskenes forhold til Gud og skaperverket og tilpasset kirkens struktur og kultur, herunder også klosterlivets tradisjon. Det patriarkalske kjønns hierarkiet var normativt²³⁰. Gjennom blant annet bibelsitater (og Paulus spesielt) begrunnet makthaverne sin androsentriske maktutfoldelse.

Hildegards feminine uttrykksbilder står i sterk kontrast til disse misogynistiske holdningene fra antikken. Hennes teologi er sterkt preget av estetikk, som da hun forteller abbed Kuno om sin visjon om englekoret: et kor av vakre jomfruer, kledd som engler i florlette silkeslør og utslått hår, og med gullkroner på hodet. En kontrast til Paulus' ord om at kvinner skal oppføre seg sømmelig²³¹, som prioren tørt siterer²³².

Estetikken går som en rød tråd gjennom hennes virke, enten det nå gjelder de hengende hagene som prydet Rupertsberg, eller religiøse framføringer av korverk og syngespill:

Det skjønn i verden er utflyten av guddommelig herlighet..... Guds verk er kunstverk.....Som Guds bilde er også mennesket et kunstnerisk vesen og skapende fruktbar²³³.

Hildegard hevdet også kjønnes likestilthet og likeverdighet overfor Gud. Det var også den kristne middelalders menneskesyn: veien til Gud var lik for alle. Kristendommen konsentrerte seg om den enkeltes vei til frelse, uavhengig av kjønn. Hildegard er likevel en kvinnelig pioner gjennom sitt mangfoldige virkefelt. Hun er den eneste kvinnelige eksegeten vi kjenner til fra middelalderen²³⁴. Gjennom feminine bilder uttrykker hun en feminin teologi basert på mellommenneskelig likeverd overfor Gud: mann og kvinne er skapt i Guds bilde for hverandre: uten kvinnen var ikke mannen mann, og uten mannen var ikke kvinnen kvinne.

De to blir nettopp fullkomne i kraft av sin forskjellighet.

²²⁹ Kjærligheten til Gud og Skriften

²³⁰ «Kvinnenes kulturhistorie» (1985-1988) Børresen: «Kvinnesyn i middelalderen» s. 89

²³¹ 1 Tim, 2,9

²³² «Hildegard» s. 360-361

²³³ «Idea» (1984) Sitat fra Schipperges: «Das schöne in der Welt Hildegards von Bingen» s. 87. Heyerdahl: «Det kosmiske mennesket» s. 113

²³⁴ Fox (2012) s.1

Hildegard skrev også positivt om seksualiteten, at også den var Guds verk og mening:

Kvinnen og mannen gjør hverandre fullstendige, og kjærlighetsakten er en viktig del av denne fullstendigjøringen. Et menneske som føler nytelse sammen med sin mann eller kone, gleder Herren.....Både kvinnens utsondringer og mannens sæd er skapt av blodet. Under samleie blandes blodet deres, slik at mannen og kvinnen skal bli ett kjød.....Hvis kvinnen er uvillig, blir hun mindre fruktbar²³⁵.

Slik uttrykker Hildegard en hematogen konsepsjonsteori etter antikk tradisjon (Aristoteles), men samtidig som hun vektlegger kvinnens lyst som en forutsetning for fruktbarheten, altså innflytelse fra kristendommens likeverdighetstanke.

Dette var også en del av Hildegards tankegods. Hennes teologi, vitenskapsfilosofi har derfor et sterkt teleologisk preg: all menneskelig handling, livsførsel og virksomhet peker utover seg selv, og innover mot en dypere, transcendent virkelighet, et evig liv med Gud²³⁶. Nettopp gjennom den gode handling, gjennom kristen livsførsel viste mennesket et kristenliv i Kristus' etterfølgelse. Gud var for Hildegard en personlig størrelse, en som ER, det vil si en konkret og sanselig virkelighet som uopphørlig handler gjennom historien. Alt det skapte i verden er et vitnesbyrd om Guds kjærlighet og omsorg for sitt folk. Hildegard så det moderlige i Guds vesen. Det er gjennom sine visjoner hun ser denne dypere sammenhengen mellom det sanne, det gode og det skjønne. Slik får hun innsikt i det guddommelige mysteriet, og kunnskap om Guds vesen (Sapientia: visdom)²³⁷. Igjen, dette var på det individuelle planet, for Gud var alle like.

Det klerikale hierarkiske systemet som rådet på Hildegards tid, var det ikke noe opprør mot. Kvinnene i klostrene innordnet seg den monastiske taksonomi etter stand og rollefunksjoner. Selv kvinneklostrene var underlagt mannlige, så de var langt fra autonome enheter med selvrådrett:

Kvinnelig underordning illustrer menneskehetens avhengighet av sin skaper og forløser, mens Guds transcendens sammenliknes med den patriarkalske ektemannens suverenitet. Slike teologiske kjønnsroller gjennomsyrrer klerikal elitetenkning i middelalderen²³⁸.

Langt mer trivielt var kvinnelivet og kvinners muligheter på gårdene. Det var jordbruksdriften som var samfunnsgrunlaget i middelalderen, selv om byene vokste etter hvert som velstanden økte. Kvinnene deltok aktivt i gårdsdriften, og kirkelige kilder viser også at kvinnene hadde kortere levealder enn menn fram til 1200-tallet. Det forteller noe om hvor hardt dette arbeidet var. Det var familiebruket som dominerte. Mann og kone stod

²³⁵ «Natten og lyset» s. 59

²³⁶ Et felles tankegods i middelalderen, inspirert av Augustin og videreført av teologene Anselm av Canterbury og Bernard av Clairvaux.

²³⁷ Den første av de fire antikke kardinaldydene, men som merkelig nok ikke inngår i Hildegards trettifem dyder, men omtalt i Scivias som Sophia: «Guds egen visdom, innsikts- og omsorgssiden av guddommen. Kvinnesiden av Gud». «Idea» (1984) Heyerdahl: «Dyder og laster i kamp-etisk tenkning hos Hildegard von Bingen» s.74 Se også Hildegards siste visjon (Liber Divinorum Operum, visjon nr.10): «Den Gudomliga - mänskliga Caritas. Den gröna Sophia». Visdommen som lyttende lærer Guds veier (Vatheuer (1998) s. 112-113)

²³⁸ «Kvinnenes kulturhistorie» (1985-1988) Børresen: «Kvinnesyntet i middelalderen» s. 92

for gårdsdriften, og var avhengig av dette arbeidsfellesskapet for å overleve. Mannen hadde ansvaret for «utearbeidet»: åkerarbeid, jakt, fiske, forsvar- og kvinnene holdt til på gården med fjøsstell, håndarbeid, matlaging og barneoppdragelse («Hildegard»s.53). Kvinnene kunne også drive selvstendig arbeid ved siden av selve gårdsdriften som salg av bakverk, søm, drive gjestgiveri for reisende, være ølkone eller tilby badstu til veifarende ²³⁹. Jenters barndom var kort. De ble giftet i menarkalder (pubertetens inntreden), ca. 13 år, og da oftest med en eldre mann ²⁴⁰. Kvinnen fikk medgift, og den var hennes formelle eiendom livet ut, selv om mannen hadde disposisjonsrett. Mannen var overhodet, og kvinnen var slik sikret vern (føydsalsystemet i praksis) - altså en patriarkalsk samfunnsstruktur.

Etterhvert som byene vokste fram, blomstret både kulturliv og handel. Med trubadurene og ridderidealet, ble kvinnen møtt med økt respekt. Dette gjennomsyrrer hele romanverket om Hildegard. Hun får sin vilje fram i de fleste saker. Hun reiser, forhandler, handler, agiterer og misjonerer. Hun viser administrative evner i tillegg til sin poetiske og retoriske kraft. Klosterlivet var datidens arnested for kvinner. Her kunne de realisere sine iboende muligheter. Slik kan Hildegard tre fram i historien som en pioner, som en kvinne med vilje og styrke, med trass og pågangsmot, - et forbilde for hennes medsøstre og etterkommere. Hun var et Medium for Gud, en Fjær for Gud pust, En basun for Guds munn. Hun bedyret skjønnhetens teologi, hun skrev med guddommelig patos, hun komponerte himmelsk musikk, hun representerte benediktinsk spiritualitet²⁴¹. Hun var abbedisse Hildegard av Bingen som så på skaperverkets ukrenkelighet.

10.2 Patriarkalsk hierarki som normativ ramme for Hildegards liv og virke

Den hellige Hildegard av Bingen blev i sin levetid dyrket ikke bare av sine nonner, som forgudet hende som den ideale mor og klosterforstanderinde. Hennes enorme korrespondance viser, at fyrster og prælater, lægfolk og klosterfolk, mænd og kvinder, alle hendes samtids berømt heder og masser av anonyme folk fra alle samfundslag vendte seg til abbedissen paa Rupertsberg med bøn om raad og med forespørsler om alt som angaar menneskers aandelige og legemlige velferd. Visionær, prædikant-den gamle nonne foretok likefremme missionsreiser og talte til folket paa torver og plasser i Rhinlandets og Frankens byer-læge, naturforsker saa videnskapelig som det var mulig at bli ut fra det tolvte aarhundredes forutsætninger, forfatterinde av homilier, anatomiske og botaniske verker, teologiske utlægninger, helgenbiografier og dramatiske digt-det var den tyske nonne som paverne skrev til for at be hende. At hun vilde gi dem opmuntringer, raad og sin velsignelse. Da hun døde i 1179, over otti aar gammel, var det kloster som hun hadde bygget paa det øde Rupertsberg ved Bingen berømt over hele kristenheten for nonnernes fuldkomne liv like

²³⁹ «Kvinnenes kulturhistorie» (1985-1988) Benedictow s. 118.

²⁴⁰ Jfr. Hildegards søster Clementia som ble gift med en enkemann da hun nettopp hadde fylt tretten år «Hildegard» s. 110.

²⁴¹ Se note 164

meget som for de vidunderlige haveanlæg, for mønsterbruket som blev drevet paa klosteret jorder og vinberg, for biblioteket som var et av de største nord for alperne ²⁴².

Med utgangspunkt i doktoravhandlingen til Liv Bliksrud, ønsker jeg å si noe om den sosiale strukturen som det andre normativet nivået i romanverket «Hildegard. Begge verkene («Kristin Lavransdatter og «Hildegard») er middelalderromaner med felles referanseramme til et religiøst og sosialt hierarki.

I likhet med Sigrid Undset, behandler Anne Lise Marstand-Jørgensen sin hovedperson med innsikt, forståelse og empati. Kvinnene blir satt inn i en autentisk tidsramme og med en tidsriktig bakgrunnskoloritt. Begge forfatterne utviser stor kunnskap om middelalderen og skildrer en troverdig historisk virkelighet som hovedpersonene virker i. Vi som leser, blir engasjert i dem. Hovedpersonene er satt inn i middelalderens fortellingsverden, og kvinnene beveger seg innenfor de normative elementene som ligger til grunn, enten disse nå overskrides²⁴³ gjøres opprør mot²⁴⁴, eller rett og slett godtas²⁴⁵.

Det er en forfatters privilegium å bestemme hvilket univers fortellingen skal utspilles i. Bliksrud sier at det å legge en handling til middelalderen, skaper andre muligheter til å fortelle om en rikere virkelighet enn om man legger handlingen til samtiden²⁴⁶. Selv om disse hovedpersonene er fra en annen tid og i annen kontekst, så leser vi disse kvinnelivene med nysgjerrighet. Litteraturen blir en kulturbærer og et «historisk betydningsbærende fenomen» ²⁴⁷.

Kristin gjorde opprør mot maktstrukturene i verkets første bok. Hun velger kjærlighetens lunefulle vei, framfor autoritetens²⁴⁸.

Hildegard er ingen opprører. Hun utfører sine handlinger innenfor rammene som blir gitt. Hun er misjonær og agitator på de geistliges premisser. Det er nettopp presteskabet på alle nivåer som erkjenner Hildegards storhet, og gir henne autorisasjon til å tale og å skrive. Det er nettopp den klerikale kretsen rundt Trier og Mainz som gir henne uforbeholden støtte i all hennes utøvende og utadrettede virksomhet. Presteskabets elite uttrykker

²⁴² Dette er Sigrid Undsets (s.76) beskrivelse av Hildegard, en skildring som viser både kjennskap til og beundring for denne uforliknelige middelaldernonnen. Undset selv var oppfostret på historiefaget, da faren var arkeolog. Hun hadde inngående kjennskap til middelalderen, noe som også uttrykkes i hennes historiske romaner. Hun er detaljrik og realistisk i sine fremstillinger. Nettopp for dette fikk hun Nobelprisen i litteratur i 1928.

²⁴³ Kjærligheten mellom Hildegard og Volmar anser jeg som en overskridelse av de etiske normene i det dette kunne påvirke Gudsforholdet til dem begge. Begge to aksepter denne svakheten, og dyrker den i sitt avhengighetsforhold til hverandre («Natten og lyset» s. 190-192).

²⁴⁴ Jfr. Kristin Lavransdatters opprør både mot de sosiale og religiøse normene da hun er ulydig og bryter ut av den sosiale og religiøse tryggheten og gifter seg med Erlend. Den middelalderske normen var patriarkalsk, det vil si faren til Kristin, Lavrans Bjørgulfsson, var Kristins autoritet. Heri ligger også Kristins synd: et opprør mot den guddommelige orden, dermed også et opprør mot Gud, verdens Skaper (Bliksrud s.219)

²⁴⁵ Et interdiakt ble lyst ut av presteskabet i Mainz over Rupertsberg kloster i 1178. En resignert Hildegard godtok dette.

²⁴⁶ Bliksrud s. 215

²⁴⁷ Andersen, Mose, Norheim (2012) «Litteratur og litteraturvitenskap» s.13

²⁴⁸ Bliksrud (1988) s. 219

beundring og begeistring for Hildegards evner. Selv abbed Kuno hadde i all hemmelighet tillatt at Hildegard og Volmar fikk møtes hver onsdag for å skrive sammen. Den eneste som uttrykker sinne og frustrasjon ved denne tillatelsen, er prioren på Disibodenberg. Med ortodoks karakter, dogmatisk retorikk og med patriarkalsk misogynisme utbryter han:

«Dette her går over alle grenser», freser prioren. «Det handler ikke om sannhet eller løgn, det handler om hvorvidt vi nærer ondskapens frø, selve Satans inkarnasjon, ved vårt bryst. Volmar? Kuno? Er dere blinde og døve? Forstår dere det ikke handler bare om Hildegard, men om hele klosterets fremtid? Ser dere ikke at hun drar oss alle sammen med i sitt fall? Sånn opererer ondskapen, sånn er mørkets luske krefter, slangen slutter aldri mer å bruke kvinnens svakhet til å lokke oss inn i det bakholdsangrepet som blir veien til fortapelse»²⁴⁹.

Prioren uttrykker en dommedagsprofeti og et kvinnesyn som er representativt for tiden. Men det underliggende er nok først og fremst en sjalusi på og en misunnelse over den posisjonen Hildegard tross alt hadde oppnådd på Disibodenberg. Abbeden tar Hildegard i forsvar, men Hildegard er også representativ for tiden hun lever i og for klosterordenen hun lever under. Hun viser en lyttende ydmykhet og sier seg enig i at Djevelen finner næring i svake sjeler, og at kvinnen en gang lot seg lure av Djevelen i sin uforskyldte svakhet²⁵⁰:

«likevel vet jeg like godt som noen annen at slangen i sin tid valgte å kaste seg over kvinnen fordi hennes natur er svakere enn mannens. Jeg vet at kvinnens syndighet er større enn all annen synd i verden.....Kvinne, ditt navner Eva, du overtalte Adam, som satan ikke kunne overtale, og derfor er du Satans port», hvisker hun²⁵¹.

Hildegard viser underkastelse og innrømmer kvinnens syndige vesen, selv om det akkurat i denne konteksten, ikke var nødvendig. Både Volmar og Kuno gav Hildegard støtte, og prioren tror han har kommet seirende ut med sin tordentale. Han foreslår at en høyere autoritet avgjør saken, og henviser til erkebiskopen i Mainz. Det var nettopp dette utfallet Hildegard håpet på. Så seieren står i hennes lys. Hun har kommet prioren i forkjøpet, og forteller triumferende at hun allerede har skrevet til den kjente autoriteten Bernard av Clairvaux, og at han til og med har svart på hennes henvendelse. Med stolthet i stemmen, leser Hildegard en setning fra brevet:

«Du har fått en nådegave som du ydmykt må ta imot med den største iver»²⁵².

Siden får Hildegard den offentlige godkjenningen hun trengte for å tale og å skrive - og det til og med av paven. Hun kjemper ikke mot det autokratiske patriarkatet, hun innordner seg i sin hengivenhet og ydmykhet overfor Gud. Det er frelse for seg og sine medmennesker som er sentralmotiv. Hun vil vise den rette vei:

«Kjenn veien, kjenn Gud, kjenn deg selv»: «Scivias», hennes første teologiske verk.

²⁴⁹ «Hildegard» s. 405

²⁵⁰ I henhold til Hildegards teologi, er mann og kvinne likeverdige fordi de begge er skapt i Guds bilde.

²⁵¹ «Hildegard» s. 406

²⁵² Ibid. s. 407

I ovennevnte passasje, kjemper ulike nivåer mot hverandre. Hildegard kjemper for å vise rett vei til Gud. Hun vil argumentere for frelsens vei, om forsakelse, om ydmykhet, om lydighet og om den vanskelige kampen mellom det onde²⁵³ og det gode²⁵⁴. Prioeren er opptatt av den sosiale strukturen, det hierarkiske patriarkatet, og hevder kvinners underdanighet. Han utlegges som en arketype, den konserverende som tolker Bibelen bokstavelig. Fortelleren nevner ham knapt med navn. Abbed Kuno er mer velvillig innstilt til det Hildegard beretter, selv om han ofte er helt uenig. Kuno var ung da han ble valgt til abbed, og ble utnevnt som klosterleder nettopp for sin strenghet²⁵⁵. Hildegard ser at djevelens fristelser kan bekjempes med dyp og hengiven gudfryktighet, slik som da «Margreth med troens styrke og Guds hjelp, vant sin kamp over djevelen»²⁵⁶. Abbed Kuno blir forskrekket, og mener Hildegard opptrer ulydig. Hildegard forteller da at det er Det levende lys som har talt. Ordene er ikke fra hennes munn, men fra Gud. Hildegard uttrykker seg formildende og i ydmykhet:

Jeg er ikke lærd, jeg er bare en stakkars kvinne, jeg er et skrøpelig kar.....Jeg er bare en trompet for Herren...²⁵⁷

Hildegard utviser trofasthet overfor Guds stemme, og hun opptrer lojalt innenfor de rammene hun blir gitt. Hennes utholdenhet og pågåenhet er i rettferdighetens og barmhjertighetens navn. Hun aksepterer sin underordnede rolle:

Gud har ordnet menneskene i hierarkier på samme måte som englene.²⁵⁸

Det er en posisjonskamp mellom abbed, prior og Hildegard. Hildegard har igjen hatt en visjon. Hun så en kirke i form av en kvinne, og Gud talte til nonnene om synd og frelse:

Hun forklarer synet i detalj og gjengir nøyaktig de ordene som Gud sa til henne²⁵⁹.

Så forteller hun om englekoret med utslåtte hår og gullkroner på hodet, jomfruer i gullbroderte hvite kjoler med flortynne silkeslør. Slik vil hun at søstrene skal gå kledd ved høytider og på festdager. De tre prelatene, inkludert Volmar, dirrer av opphisselse etter Hildegards utspill. Abbed argumenterer med Benedikts regel og prior med bibelsitat. Hildegard kjenner også sin Bibel, og repliserer retorisk tilbake med et passende eskatologisk sitat fra Johannes' åpenbaring. Prior blir rasende, og selv abbeden må tre inn og roe gemyttene. Abbed opptrer lyttende og Hildegard får forklare seg. Hun henviser til sine tidligere syner. Igjen argumenter Hildegard på vegne av Guds vilje, og at hennes egen skrøpelighet og uvitenhet neppe ville gitt tilgang til himmelrikets mysterier. Prioeren er ukontrollert i sitt raseri, og Hildegard avvæpner det hele med å forslå bønn. Prioeren ser demonstrativt ut av vinduet, og vil ikke delta, men får en irettesettelse av abbeden og blir

²⁵³ Fristelser og menneskets skrøpelighet

²⁵⁴ Tilbedelse og menneskets gudbilledlighet

²⁵⁵ «Hildegard» s. 215

²⁵⁶ Ibid. s.314

²⁵⁷ Ibid. s.318

²⁵⁸ Ibid. s.366

²⁵⁹ Ibid. s.360

motvillig med. Med vakre ord fylt av himmelsk skjønnhet beskriver Hildegard jomfrukoret. Hun forklarer om jomfruene kyskhets, lydighet og om deres «ubesudlede renhet».²⁶⁰

Hildegard vet hvordan hun skal argumentere for sin sak, og gir igjen uttrykk for underkastelse, ydmykhet og lydighet- og besinner seg²⁶¹:

Dere er menn, og vi er kvinner, født til å være underlagt deres overlegne styrke og visdom.²⁶²

Hildegard er tro mot sitt kall. Hun handler ut fra Guds bud, Guds stemme, og det Gud pålegger henne. Hun utviser altså ydmykhet slik Benedikts regel foreskriver: ydmykhetens tolv trinn vei gjennom gjerninger, gudsfrykt og adlydelse. Hun argumenterer for at dette er Guds vilje, ikke hennes egen. Hun følger kun Herrens ord i kjærlighet til Ham. Hildegard erfarer Det levende lys som en befaling fra Gud. Hun underkaster seg Herren og vil utføre det han har pålagt henne²⁶³. Hildegard underkjenner egen rolle, hun er et talerør fra Gud. Dette sammenfaller med hennes menneskesyn. Mennesket er skapt i Guds bilde, og mennesket er hellig. Mennesket skal handle ut fra Guds bud, og søke syndsforlatelse, nåde og frelse gjennom å utføre det Gud har pålagt menneskene. Motivene til Hildegard er dypt religiøse, men hun må også forholde seg til den sosiale orden som Benedikts regel foreskriver:

Ydmykhetens første trinn er å adlyde uten å nøle.....så snart en overordnet har befalt noe, nøler de ikke et øyeblikk med å sette det ut i livet, som om det skulle være en guddommelig befaling. For lydighet mot ens overordnede betyr lydighet mot Gud.²⁶⁴

Dette blir en indre konflikt for Hildegard. Ydmykhetens fjerde trinn blir satt på prøve: å utføre «tunge og vanskelige ting tålmodig og i all stillhet, ja til og med om man blir urettferdig behandlet»²⁶⁵. I denne saken strider dette mot Hildegards selvfølelse og selvoppfattelse. Hildegard er apologetisk, og forsvarer seg med at visjonene kommer direkte fra Gud. Hun er «basun for Guds munn» og underkaster seg hans vilje. Det er spesielt prior Simon hun bruker sin veltalenhet mot. Diskursen mellom disse to: en prior og en priorinne, beskrives også som en maktkamp. Hildegard handler ut fra tanken om frelsesveien: gjennom gjerninger og gudsfrykt, vise hengivenhet og kjærlighet til Gud. Hennes prosjekt er å formidle Guds stemme:

La oss åpne øynene for det guddommelige lys og lytte oppmerksomt til guds formanende røst.....²⁶⁶

Det er nettopp dette Hildegard gjør og argumenterer for. Hun følger Guds plan, og kjærligheten er drivkraften mot å nå det guddommelige. Hildegard bruker også augustinsk

²⁶⁰ «Hildegard» s.365-366

²⁶¹ «Den vise kjennes på at han er fåmælt», fra ydmykhetens ellefte trinn, Benedikts regel/Vita (2009), Kap.7 Om ydmykhet.

²⁶² «Hildegard» s.367

²⁶³ Jfr. Benedikts regel/Vita (2009), kap.7. Om ydmykhet.

²⁶⁴ Ibid. Kap.5. Om lydighet

²⁶⁵ Ibid. Kap.7. Om ydmykhet

²⁶⁶ Ibid. Munkenes regel. Prolog

filosofi²⁶⁷ i sine utlegninger. Det normative for Hildegard er visjonene. Hun handler og argumenterer ut fra disse. De er Guds stemme. De er Guds påbud. Lydigheten overfor Gud er ufravikelig. Den er Hildegards rettesnor. Imidlertid blir dette et dilemma for Hildegard. Hun har også plikt til å underkaste seg klosterets autoriteter, slik det foreskrives i Benedikts regler²⁶⁸. Den patriarkalske strukturen setter rammer og begrensninger for Hildegards virksomhet. Det er til syvende og siste abbed Kuno som bestemmer.²⁶⁹

Hildegard blir kalt inn til abbed Kuno en uke senere, og får igjen tid til å forklare seg og å utdype sine visjoner. Hun har en formålsrettet begrunnelse for sine syner, og sier det er for å elske, ære og frykte Gud. Jomfrukoret skulle være en himmelsk lovsang, en hyllest til Gud.

Hun fikk sin tillatelse av abbed Kuno²⁷⁰. Hildegard fikk det som hun ville. Hun får lov til å reise til Trier for å gjøre sine nødvendige innkjøp.

Dette er et gjennomgående tema i romanverket til Marstrand-Jørgensen. Hildegard må kjempe frem sine overbevisninger. Hun mottar beskjeder fra Gud. Hun mottar fortolkningens kunst²⁷¹ gjennom tale og visjoner. Hun mottar profetkall som profeten Jeremias. Guds ord skal sette ut i livet. Hun har en teologisk misjon hun skal utføre. På neste nivå er hun altså avhengig av sine overordnede for i det hele tatt å få realisert Guds ord, overført dem ut i virkeligheten. Hildegards motiv er å gjøre om Bibelens tekst til praktisk handling, for slik å redde menneskene og verden for undergang og fortapelse.

Så fins det et tredje nivå, og det er den indre kampen i Hildegard selv, en kamp i hennes sjelsliv mellom det gode og det onde. Det utfolder seg som en transcendent kamp mellom Hildegard og Gud og mellom Hildegard og djevelske krefter. Når Hildegard blir avvist og avfeid av autoritetene, når hun ikke blir trodd, eller ikke tatt på alvor, blir hun både fysisk og psykisk syk. Da kommer hennes egen tro og tvil til uttrykk, ofte gjennom drømmer og visjoner fylt med djevelens fristelser og verdens undergang. Disse dommedagsprofetiene rir hennes søvnløse netter. Hun ser på seg selv som et redskap for Guds vilje. Når hun da møter motstand, og mangel på forståelse, blir det tvil og en kamp i hennes eget indre: en kamp mellom lyse og mørke makter, og en kamp mellom Guds vilje og abbedens autoritet:

Hva er det abbeden vil ha? En ordforklaring, kanskje?..... men hva skal jeg gjøre? Mine egne evner er så fattige, og likevel har Gud pekt på meg og valgt å tale gjennom meg? Hva skal jeg da stille opp med? Skal jeg ignorere Guds ønske og late som om jeg ikke hører hva han sier, fordi vi ikke forstår den fulle meningen? Skal jeg kommandere Gud som om han

²⁶⁷ Gud har skapt alt for mennesket, og det frelsesøkende menneske er skapt i Guds bilde. Mennesket er det mest høytstående av alle skapninger. Skirbekk og Gilje (2007) s.114

²⁶⁸ Jfr. Benedikts regel/Vita (2009) Kap.7 Om ydmykhet

²⁶⁹ Ibid. Kap.2. Hvordan abbeden bør være.

²⁷⁰ «Hildegard» s.371

²⁷¹ Fortolkningens gave var et middelaldertopos. I «Kongespeilet» er dette et prinsipp for lesing av bibeltekster. Gud er visdommen som gjennom frelseshistorien skjenker utvalgte «tydningskunstens ånd og veltalenheten»; som hos Kong David. Slik kan man finne fram til en dypere mening med bibelteksten. («Gjør døren høy: kirken i Norge 100 år» (1995), Schumacher, s.174-176

var min tjener, og be ham vise det så tydelig at jeg kan forklare hans skaperverk i minste detalj...²⁷²

Hildegards sjelskrefter er i opprør etter at hun har mottatt «lingua ignota», og berettet dette til Volmar. Han ønsker å dempe denne visjonen ned. Hildegard hadde vært taus over ett år, så dette kom brått på Volmar. Han anbefaler Hildegard å innrette seg²⁷³ og henviser til sladder rundt hennes person. Volmar elsker Hildegard, så han er alltid lojal:

Jeg er din lærer, jeg er din tjener. Jeg er din far, din beskytter, din bror, din elev.....hver gang noen angriper deg, rammer det også meg.²⁷⁴

Han anmoder Hildegard om å være forsiktig. Hildegard selv hadde prøvd å stritte imot denne visjonen, men gjennom refleksjon og introspeksjon²⁷⁵, en kamp i hennes indre, måtte hun slippe tak i sin egen trassige vilje²⁷⁶. Som det uttrykkes i Benedikts regel, prologen:

Det er de som frykter Herren og ikke er oppblåste over sin gode adferd, men anser at det gode som er i dem ikke kommer fra dem selv, men fra Herren. De lovpriser Herren som virker i dem og sier med profeten: «ikke oss, Herre, men ditt navn tilkommer ære.» For heller ikke apostelen Paulus ga seg selv æren for det han preket, men sa: «ved Guds nåde er jeg den jeg er.»

Hildegard blir syk. Hun får feber og lammelser i beina. I en vakker passasje beskriver Hildegard egen opplevelse av Gud, hvordan han tilfører henne «skjulte og hemmelige ting som Gud bare åpenbarer i glimt.»²⁷⁷ Hun tenker da også på musikkens gave, den himmelske sang som Gud fyller henne med. Hun konkluderer med at det hemmelige språket må være en del av Gud herlighet, og det vil nok abbeden forstå.

I denne indre kampen, kampen om lydighet til Gud, lydighet til abbed, lydighet til egen tro og frelsesvei, får hun et innsikt og erkjennelse. Hun mottar forklarelsens lys i en visjon: hun må være Guds talerør. Det er da hun beretter abbed og prior om både englekoret og det hemmelige språket.

Selv om kulturen, det sosiale hierarkiet i klosteret må følges slik Benedikts regler foreskriver, omformes dette også til en indre kamp i Hildegards sinn og sjelsliv. Hun vet at hun må innordne seg autoritetene, men vet også at hun må følge Guds vilje: «Han som vet alt, ser alt og styrer alt.»²⁷⁸ Dette er et monastisk dilemma som gjennomsyrrer romanverket; hvem skal Hildegard være lydige og ydmyk mot? Skal hun underkaste seg abbed og prior,

²⁷² «Hildegard» s. 351

²⁷³ Ibid.s.347

²⁷⁴ Ibid. S. 352

²⁷⁵ Det å betrakte sitt eget indre. Skirbekk og Gilje (2007) s. 114

²⁷⁶ Igjen er det her referanser til augustinsk teologi: det indre er irrasjonelt i sin lengsel etter frelse og frihet fra synd og skyld. Mennesket behøver nåde og transcendent hjelp, mennesket klarer ikke alene å styre det indre livet. Mennesket er underlagt Guds frelsesplan: mennesket er predestinert (Augustins filosofi og teologi) Ibid. s.114-115.

²⁷⁷ «Hildegard» s.355

²⁷⁸ «Hildegard» s.389

eller Guds vilje som åpenbares i visjonene? Følger hun den veien Gud viser? Hun velger å legge sitt handlingsunivers i Guds hender. Likefullt farger tvilen hennes beslutninger, så også i avgjørelsen om å danne et eget kloster:

Hildegard ser på kvinnene igjen, hun mister pusten av en uforklarlig uro, et smell i brystkassen river i stykker tråden mellom dem og henne. Det er som å mistegrepet, som føtter som glir idet man tror man har funnet fotfeste.....De to årene har forandret dem alle sammen. Prøvelsene, stridighetene, seirene.....Når Hildegard går gjennom kvinnene en etter en i tankene, er det deres svakheter og feil hun hefter seg ved²⁷⁹.

Det er tvilen om å velge den rette fromhetsvei, det er tvilen om å la seg avlede, gå seg vill, som plager Hildegard. Imidlertid fremstiller fortelleren Hildegard som en kvinne som må følge sitt kall. Hun følger Guds befaling, og tar i de fleste situasjoner et oppgjør med seg selv og sin egen rolle. Hun retter seg etter Guds vilje, slik som da Det levende lys ba henne om å opprette et eget kloster. Å leve under den patriarkalske maktstrukturen på Disibodenberg kloster, stimulerte kampviljen i Hildegards sinn. Hildegard fulgte Guds stemme, og flyttet fra Disibodenberg med 18 av sine nonner til Rupertsberg i Bingen, et steinkast fra Rhinens bredd. Dette var i 1150, og kirken ble innviet av erkebiskopen av Mainz to år senere. Hildegard fikk sin vilje gjennom- med Gud som veiviser.

²⁷⁹ «Natten og lyset» s. 327

11 Hildegard og Den ildfylte kraft

Jeg, guddomsvæsenets ild, flammer over markernes skjønnhet. Jeg lyser i vandene, brænder i solen, i månen, i stjerne. Og med hvert åndepust oppvækker jeg alt til vældigt liv. Mit åndedrag lever i alt, som grønnes og blomstrer. Jeg, den ildfyldte kraft, hviler skjult i alt dette, det brænder igjennom mig, for jeg ser livet.²⁸⁰

Dette er Gud som taler til Hildegard. Gud er Skaperen, Kraften og Kjærligheten. Gud er alle tings opprinnelse. Gud er kraftsenteret som opprettholder alt og som med moderlighet omslutter skaperverket. Gud er Visdommen og Gud er Ordet. Skapelsen er ordnet i skikkelsen av «Sophia»²⁸¹. Visdommen representerer all makt gjennom Treenigheten. «Det evig levende» tramper ned ondskaperen²⁸².

Hildegard har et monistisk verdensbilde. Gud er skaperen av verdensaltet. Alle ting har en stofflig og en sjelelig side, det er kun Gud som er rent åndelig. Han er Skaperkraften, - Den ildfylte kraft som sammenholder alt. Dette visjonsverket til Hildegard (LDO), som er det fjerde- og det siste av hennes teologiske verk, hadde en tilblivelsesperiode på ni år (1163-1174). Hennes misjonsreiser falt innenfor samme tidsperiode, så det er en mulig årsak til at verket strakte seg over tid. Boken handler om Guds skaperverk, og om menneske i kosmos, menneske som Opus Dei, Guds verk og om inkarnasjonens mysterium og historiens oppfyllelse i Kristus.

Det er Guds stemme som taler til Hildegard, og det er hans ord hun formidler direkte:

Visdommen underviser med kjærlighetens lys og byr meg å fortelle hvordan jeg er blitt opplyst av disse himmelske åpenbaringer. Disse ord sier jeg ikke av meg selv, men den sanne Visdommen taler gjennom meg og sier: «Hør, o menneske, disse ord og fremstill dem ikke ut fra deg selv, men med de ord jeg har gitt deg»²⁸³.

Hun så på seg selv som et talerør, et redskap for Gud. Hun var en fjær som fløy der Gud blåste henne. Hun var i Guds hender, og han viste seg for henne gjennom et lys: Det levende lys:

Jag hörde ännu en gång denna himmelska röst som talade och sagde till mig:» Skriv alltså ned allt detta just så som jag framför det till dig.»²⁸⁴

Hun sier selv hun er ved full bevissthet og i våken tilstand når Gud taler til henne. Gjennom visjonene fikk Hildegards innsikt i Gudsmysteriet:

²⁸⁰ Fra «Liber Divinorum Operum,» Kjørulff (2007) s. 9 og Kjørulff og Fredriksen (2011) s. 14

²⁸¹ Kvinneskikkelsen er tolket ulikt i de ulike bøkene, men jeg velger Sophia på grunn av vingene. Vatheuer (1998) s. 105-107

²⁸² 1.visjon fra Liber Divinorum Operum. Avbildet i Kjørulff og Fredriksen (2011) s. 14 og i Vatheuer (1998) s.106

²⁸³ Fra «Vita sanctae Hildegardis », oversatt fra latin til svensk av Gunilla Iversen, s.75. Oversatt til norsk av Genz s. 15.

²⁸⁴ Prolog i LDO oversatt av Iversen (1997) s.105

Och jag ser och hör det och förstår innebörden lika klart som i det ögonblick, när jag först erfor det.²⁸⁵

In dieser Schau verstand ich die Schriften der Propheten, Evangelien sowie anderer heiliger und einiger Philosophen²⁸⁶

Dette siste verket inneholder ti visjoner om mennesket i kosmos, og om den uoppløselige sammenhengen mennesket har med den treenige Gud. Skaperguden er Den evig levende²⁸⁷:

Jag är den högsta kraften, jag är den eld, som tänt gnistan av allt som lever, men som inte finns i det som är dött²⁸⁸.

I min redegjørelse for Hildegards forhold til Gud, er jeg nå på det tredje normative nivået i henhold til Blikruds terminologi²⁸⁹. Jeg har jeg bevisst valgt betegnelsen «Den ildfylte kraft» fordi denne representerer en energi, en handlekraft, en henstilling til og en oppfordring om å gjøre noe aktivt:

da var det som om det brant ild i mitt hjerte²⁹⁰.

Hildegard skriver selv i «Scivias» at det var gjennom denne kraften hun erfarte åpenbarelsene og de hemmelige mysteriene²⁹¹.

Det levende lys ser jeg på som teofanisk; en synliggjøring og en billedliggjøring av Guds eksistens og tilstedeværelse. Hildegard opplever at Gud gir henne innsikt og forståelse i Kristusmysteriet. Den forstår jeg som innadrettet og kontemplativ. Visjonene har ofte en utmattende effekt på Hildegard. Hun blir syk. Også romanverket har et semantisk skille mellom og ulike konnotasjoner til Det levende lys og Den ildfylte kraft. I det litterære universet i «Hildegard», opplever Hildegard allerede som baby, et lys som blir levende, et lys som taler til Hildegard²⁹². Det første ordet Hildegard uttaler, er «lys». Fortelleren beskriver et annerledes barn, et underfundig barn som ikke leker, men som betrakter verden på en annen måte.

Hun er innesluttet og ligner ikke de andre²⁹³.

Moren er bekymret. Hildegard ligger syk da frosten setter inn, og Hildegard våkner en dag feberfri, strekker hendene mot himmelen, og smilende sier «lys». Hun sovner, våkner neste dag, og kan snakke. Dette er en litterær framstilling av hvordan det kan ha fortonet seg da Hildegard opplevde sin første visjon i tidlig barndom. I sin Vita forteller Hildegard at hun hadde visjoner allerede inni sin mors liv:

²⁸⁵ Fra brev til Wibert av Gembloux i 1175. Iversen (1997) s.167

²⁸⁶ «Vita sanctae Hildegardis» (1998) s. 129

²⁸⁷ Jfr. Visjon 1, LDO. Kjærulff og Fredriksen (2011) s. 14

²⁸⁸ Iversen (1997) s.105

²⁸⁹ Se kap. 3.1

²⁹⁰ Jer.20,9 og Hildegard sammenlikner seg med Jeremias' profetkallelse.

²⁹¹ Iversen (1997) s.81

²⁹² «Hildegard» s. 39

²⁹³ Ibid.s.43

Da jeg først ble skapt, da Gud vekket meg med sin livgivende pust, mens jeg ennå var inni min mors liv, la han disse visjoner i min sjel.....²⁹⁴

I mitt tredje leveår fikk jeg se et lys så sterkt at min sjel skalv. Men siden jeg bare var et lite barn, kunne jeg ikke fortelle noe om det. Fra mitt åttende år, da jeg ble gitt til Gud til et åndelig klosterliv, og frem til mitt femtende år, hadde jeg mange syner og fortalte om flere av dem, slik at de som hørte det, undret seg over hvorfra disse synene kom.....Så snart visjonenes kraft hadde avtatt noe, pleide jeg å bli rød og begynte ofte å gråte²⁹⁵.

Hver visjon ble etterfulgt av sykdom og utmattelse. Hildegard visste ikke hvilken betydning hennes visjoner skulle få på dette tidspunktet. Hun fortiet dem, selv om hennes mentor, Jutta, kjente til dem. Det var først fem år etter Juttas død i 1136, at Hildegard kom til et vendepunkt:

the vision that suddenly enabled her to penetrate to the inner meaning of the texts of her religion:

.....the Incarnation of Jesus Christ, Son of God...that the heavens were opened and a blinding light of exceptional brilliance flowed through my entire brain.....and suddenly I understood the meaning of the expositions of the books²⁹⁶.

I tillegg til dette forklarelsens lys, fortolkningens gave, fikk Hildegard en befaling om å videreformidle denne innsikten. Hun fikk et kall. Hun skulle skrive og forkynne det hun så og hørte:

Ecce-se, i mitt livsløps treogførtiende år ble jeg med stor frykt var en himmelsk visjon. Jeg strakte meg i skjelvende lengsel og skuet det største lys. I dette lys ble en stemme fra himmelen til-den talte til meg:

-O svake menneske
aske av aske
forråtnelse av forråtnelse
tal og skriv hva du ser og hører:
dic et scribe que vides et audis!²⁹⁷

Med denne befalingen fra Gud, begynner en ny epoke i Hildegards liv. Jutta hadde ikke i nevneverdig grad tatt Hildegards syner alvorlig, og hadde pålagt henne taushet. Hildegard overholdt taushetsløftet og brukte tid og energi på praktiske ting. I årevis holdt Hildegard Guds stemme for seg selv. Jutta tenkte at Hildegard hadde slått seg til ro i klosteret, og ikke lenger behøvde disse kallsopplevelsene. Selv om også Jutta av og til tenkte «hva Guds mening med det kan være»²⁹⁸. Hildegard holder det skjult, men røper av og til tankene sine

²⁹⁴ Fritt etter Jer.1,5: «Før jeg formet deg i mors liv, kjente jeg deg, før du ble født, helliget jeg deg....»

²⁹⁵ Fra «Vita sanctae Hildegardis », oversatt fra latin til svensk av Gunilla Iversen, s.75. Oversatt til norsk av Genz, s. 15.

²⁹⁶ Sabina Flanagan(1995) University of Adelaide, s. 2 i en artikkel om Hildegard

²⁹⁷ «Vestens tenkere» (1993) Heyerdahl: «Hildegard av Bingen» s.259

²⁹⁸ «Hildegard» s. 269

for sin læremester Volmar. Denne unge munken Volmar som nylig har ankommet Disibodenberg. Han kom med botsskjorta til Jutta²⁹⁹.

Hildegard trives svært godt i hans selskap og utviser stor lærevillighet gjennom sin ustoppelige nysgjerrighet og vitebegjærighet³⁰⁰. Hildegard holder seg i nærheten av ham, slik at hun hele tiden kan stille ham spørsmål. Han er utfyllende og nøysom i sine svar. Hun betrakter hans arbeid i infirmeriet, og beundrer hans vennlige vesen overfor de syke. Hildegard ser på ham og sier høyt at

han ligner et vesen skapt av luft og grønn kraft (viriditas³⁰¹): «Grønn kraft?» spør han idet de skrår over plenen for å se til en av de alvorlig syke, og Hildegard nikker. «All kraft stammer fra Gud, Hildegard»³⁰².

Denne kraften som også Volmar refererer til, er kjærlighetskraften, grunnlaget for kosmos, skaperverkets opphav. Gudskreftene strømmer ut fra «Vir Deus»³⁰³. Denne kjærlighetskraften er i følge Hildegard kraften i ord og gjerning. Dette er Hildegards etikk. En handling, en tanke, et ord er motivert ut fra kjærlighet; kjærligheten til Gud og kjærligheten til skaperverket. Kjærlighetskreftenes mål blir et etisk kriterium og en norm for handling.

Jutta satte begrensninger på Hildegards og Volmars tette relasjon, da hun mente at

menneskelige forbindelser står i veien for forholdet til Gud. Hildegard skammer seg ikke. Mellom henne og Volmar finnes det ingen synd, og Hildegard ber selv abbed Kuno om at den unge Volmar må bli læreren hennes³⁰⁴.

Men Hildegard er påståelig sikker; Volmar er pekt ut av Gud. Hun så det i et syn. Jutta anklager Hildegard for ulydighet. Jutta hadde pålagt Hildegard å fortelle om alle sine syner, men denne hadde hun unnlatt å si noe om. Jutta diskuterer med seg selv, og innrømmer at Hildegards syner må være fra Gud.

Hildegard er vel ansett, og både abbed og Jutta er enige om at Hildegard har spesielle gaver. Ryktet om henne har gått utover hele Rhindalen, og folk strømmer til klosteret for å møte Hildegard. Avstanden mellom Jutta og Hildegard øker, og nærheten mellom Hildegard og Volmar tiltar. Det er han som blir delaktig i hennes visjoner, det er han som får vite om Det levende lys. Volmar sørger for at visjonene ikke kommer andre for øret. Hun kunne risikere å bli utestengt fra kirkens fellesskap. Det ville ha vært fortapelse. Volmar tenker: kanskje hun kommer til å vokse dette av seg. Men etter hvert som Hildegard blir eldre, kommer visjonene hyppigere og hyppigere-alltid i våken tilstand, i følge henne selv. Så blir hun symptomatisk rammet av feber. Etter hvert som hun blir eldre, får hun også lammelser i føtter og bein:

²⁹⁹ «Hildegard» s. 269

³⁰⁰ Ibid.s.277

³⁰¹ Kjørulff (1997) s. 84

³⁰² «Hildegard» s. 270

³⁰³ «Idea» (1984) Heyerdahl:«Dyder og laster i kamp-etisk tenkning hos Hildegard von Bingen» s. 72

³⁰⁴ «Hildegard» s. 275

Forutanelser, varsler og kjennskap til fortiden opptrer noen ganger som kortvarige, plutselige innskytelser andre ganger som lysvåkne syner som ikke ledsages av Det levende lys.Hun er aldri redd når det står på. Hun er fylt av en uforklarlig følelse av visshet, av at hun har kortvarig adgang til sammenhenger som er underlagt Herrens hemmelige lover.³⁰⁵

Hildegard er trofast mot Gud og det han gir henne av visjoner og poetiske gaver. Hun er åpen i sinnet og ydmyk i sjelen, alt hun gjør er til glede og ære for Gud. Slik er det også med salmene som kommer til henne fra Gud.

Musikk er å lovprise Gud! Hvordan kan noe være for vakkert for Gud³⁰⁶?

Abbed Kuno er av en annen oppfatning, og mener at

Kvinnestemmer kan antenne syndens bål i mannens tanker og kjød³⁰⁷.

Men Hildegard er rask i replikken:

Lovsang ansporer til fromhet og antenner ingen synd³⁰⁸.

Hildegard er opprørt. For henne er dette dyp og ekte Gudstilbedelse og en parallell til det å være aktivt deltagende og medskapende i Guds skaperverk. Hun diskuterer dette med Volmar senere på dagen.

Men det er ikke rettfærdig å forby meg å lovprise Herren med de evnene han har gitt meg?³⁰⁹

Volmar svarer da at rettfærdighet er det kun Gud som vet noe om, men Hildegard er sikker i sin sak og repliserer:

Dette er et kloster, Volmar. Vi ber og arbeider og lovsynger Herren. Gud har skapt skjønnheten for å glede oss.³¹⁰

Volmar mener fortsatt at vakker kvinnesang kan føre til syndige tanker hos munkene og begrunner det med at menns begjær antennes lettere og at kampen mot kjødets lyst er større hos menn. Volmar vil rett og slett ikke at munkene skal falle for den type fristelser. Hildegard er av en annen oppfatning, og mener lovsang nettopp forhindrer syndige tanker:

Kampen mot synden er ethvert menneskes kamp, from skjønnhet brenner bort synden³¹¹.

Hildegard er standhaftig og urokkelig i sin oppfatning av hva musikk er for sjelen. Hun beskriver selv at Det levende lys kunne tone og klinge og at hun med sitt indre øre kunne høre «de himmelske hærskarer lovsynge herren». Musikken var for Hildegard både jordisk og himmelsk. Hun mente at man i menneskesjelen kunne finne både symfonier og

³⁰⁵ «Hildegard» s.283

³⁰⁶ Ibid. s.300

³⁰⁷ Ibid.

³⁰⁸ Ibid.

³⁰⁹ Ibid. s. 301

³¹⁰ Ibid.

³¹¹ Ibid.

harmonier som skapte «samklang mellom sjel og legeme: menneskesjelen har symfoni i seg og den er selv symfonisk»³¹². Vi har i dag 77 bevarte tonesatte dikt av Hildegard. Det er den største samlingen av lovsanger vi har fra denne tiden, deriblant 16 vakre Mariadikt³¹³.

**O splendidissima gemma
(Antifon till den Heliga Jungfru)**

O du härligt skinande ädelsten
och solens lysande smycke!
In i dig strömmade han,
källan som väller ur Faderns hjärta,
han som är dennes enda Ord,
han, genom vilket han skapade
ursprungsskötet för världen,
det som blev skadat av Eva.

Han är Ordet, som åt dig, Fader,
danade människan,
och du (Maria) det strålande sköte,
ur vilket han som är ordet
lät gudomliga krafter välla,
såsom han en gång lät allt skapat
framgår ur skötet³¹⁴.

Hildegard var en estetiker. Skjønnheten i skaperverket var et nærværende motiv i all hennes diktning. Poetikkens muligheter ivaretas også i romanverket, slik som når forteller gjengir i en scene der Hildegard ser på musikken som en kjærlighetsgave fra Gud:

Som en blomsterranke, som vindler, som kryper over steinlegningen, vikler seg omkring stammene på trærne, åpner sine sarte trompeter og avgir sin duftende sang³¹⁵.

Denne diskursen med Volmar om bruk av musikk i liturgisk sammenheng, avsluttes med en Hildegards litt naivistiske besluttsom het, for hun konkluderer følgende:

«Da får jeg kanskje heller flytte,» svarer hun hardt. «Finne et sted hvor det ikke er menn, bare kvinner som tilber Herren med rent hjerte.»³¹⁶

Volmar blir taus, og føler dette som en trussel fra Hildegard. Han sier rolig at Gud nok vil vise henne veien.

Musikken fortsetter å komme til Hildegard, men hun har forbud mot å eksponere den. De vakre tonene er som en fugl i bur.

³¹² «Kvinnenes kulturhistorie» (1985-1988) Heyerdahl: Vitenskapskvinne og klosterleder» s. 87

³¹³ Ibid.s.88

³¹⁴ Liturgisk dikt, Symphonia nr. 10, presentert av Härdelin (1995) s.21

³¹⁵ «Hildegard».s.300

³¹⁶ Ibid. s.302

Juttas død er et veiskille for Hildegard. Slik også i romanverket. Hildegard blir valgt til leder for kvinnene (magistrae), og må ta sitt ansvar. Hun vegrer seg og er redd for ikke å lykkes. I tillegg ble kvinnekongvetet utvidet fra ti til å omfatte atten nonner³¹⁷. Dette gav Hildegard enda større ansvar, forpliktelser og utfordringer enn det Jutta hadde hatt. Hildegard hadde vært vant til å underordne seg, og Jutta hadde vært spesielt streng og krevende overfor Hildegard. Juttas død ble forløsningen for Hildegards livsutfoldelse. Hildegards vekst og utvikling får en annen karakter. Hun utvikler sine iboende egenskaper, religiøst, etisk, estetisk, litterært og sist, men ikke minst, musikalsk. Hennes kontemplative tilværelse omformes til en utadrettet virksomhet. Hennes Gudsforhold får et uttalt uttrykk gjennom visjoner, taler, musikk, liturgi, dikt, salmer, korverk samt dette vakre syngespillet «Ordo Virtutum»: spillet om «Dydenes orden»³¹⁸, «Spillet om gudskreftene»³¹⁹, «Gudskreftenes orden» eller «Dydenes spill»³²⁰. Dyder³²¹ og laster kjemper i kvinneskikkelsen Anima (sjelen). Det skrøpelige³²² mennesket overtales av Djevelens fristende og forføreriske makt. Dydene er personifisert i vakre kvinneskikkelser³²³. De syv dygdsskikkelser³²⁴ utgår fra Herrens kraftfulle arm og kommer til hjelp, ledet av Sapientia-Visdommen³²⁵.

Dette var et teaterstykke med sang og musikk. Stykket skal vise hvordan gudskreftene motvirker mørke og kaos og hjelper menneskene i dets kamp mot synden³²⁶.

«Ordo Virtutum» er det første moralske musikkdrama vi kjenner til fra middelalderen³²⁷. Syngespillet ble trolig framført i forbindelse med innvielsen av kirken på Rupertsberg i 1152³²⁸.

Stykkets form, innhold og fremføringen er vakkert og utførlig beskrevet av fortelleren i «Natten og lyset»³²⁹. Hildegard viser seg her som både etiker og estetiker. Kostymene skulle gjenspeile de kvinnelige dydenes skjønnhet, og sangen skulle være himmelsk, sendt fra Gud. De nonnene med de vakreste stemmene skulle synge mest. Hver og en ble tildelt

³¹⁷ «Hildegard» .s.329

³¹⁸ Ibid. .s.264

³¹⁹ «Ung teologi»(2008) Heyerdahl: « Hildegard av Bingens Liv og Verk» s.70

³²⁰ «Idea» (1984) Heyerdahl: «Dyder og laster i kamp-etisk tenkning hos Hildegard von Bingen», s.61

³²¹ Virtutes=gudskreftene. «Kvinnenes kulturhistorie» (1985-1988) Heyerdahl: «Vitenskapskvinne og klosterleder» s.88

³²² I henhold til GT er mennesket av støv (afar): uberegnelig, vakkende og fysisk svakt. Terje Stordalen (1994) s.74

³²³ Jfr. feminine bilder Hildegard bruker i sin teologiske forståelse

³²⁴ Den tradisjonelle dydskatalogen er: Sapientia=visdom, Fortitudo=tapperhet, Moderatio=måtehold, Justitia=rettferdighet, Fides=tro, Spes=håp, Caritas=kjærlighet («Idea» (1984) Heyerdahl: «Dyder og laster i kamp-etisk tenkning hos hildegard von Bingen» s.74), en dyd Hildegard plasserer øverst i sin katalog over 35 dyder (ibid.s.63-64). Imidlertid kaller Hildegard dydene for virtutes, som har en litt annen allusjon enn ordet «dyd». «Virtutes er et kraftfullt handlingsord, avledet av vir=mann og vis=kraft». (ibid.s.59)

³²⁵ «Vestens tenkere» (1993) Heyerdahl: « Hildegard av Bingen» s. 264

³²⁶ «Natten og lyset» s. 371

³²⁷ Flanagan (1995) s. 4

³²⁸ Ibid og dokumentert i «Hagiography and Iconography» (2008) s. 14. I romanverket står det at det er den nytnevnte erkebiskop Arnold som overværer framførelsen av «Ordo Virtutum», «Natten og lyset» s.378.

³²⁹ Hildegard «fikk» syngespillet i en visjon. (Ibid.kap.19). Presentasjon og oppførelse er viet to kapitler i romanen (Ibid. kap.20 og 21)

en dyd, og til denne skulle det sys en drakt. Nonnene kunne på denne måten også reflektere og meditere over den dyden de selv representerte. Selve ordene, tekstene, kom fra Gud selv.

Mens Hildegard arbeider med syngespillet, gjennomgår hun selv en personlig katharsis³³⁰. Hun reflekterer over livet sitt på Rupertsberg, og innser at musikkdramaet også handler om hennes egen tvil og tro. Dette fremstilles scenisk i en samtale mellom Hildegard og Volmar etter at nonnene er blitt introdusert for syngespillet:

«Og Herren frir oss fra den synden vi har begått, han venter på oss og tar imot oss i kjærlighetens favntak».....Jeg forstod det ikke før jeg sa det nå....Hvorfor forstod jeg ikke at det handler om alt jeg har gjennomlevd her på stedet?»³³¹.

Hildegard tvilte ofte på om hun gjorde det riktige. Spesielt tung var tvilen om det var riktig av henne å ta sine nonnene bort fra Disibodenberg og føre dem til Rupertsberg³³². Det var harde år før de kunne begynne å glede seg over klosterlivet der. Hildegard selv tenker i sine angrende øyeblikk, at hun handler ut fra hovmod; oppblåst stolthet³³³, den største av dødssyndene. I tillegg kjempet Hildegard en hard kamp om å få tilbake Richardis, og slik tok lengselen og kjærligheten til henne, oppmerksomheten bort fra Gud. Derfor blir dydsspillet også et reflekterende tilbakeblikk for Hildegard. Kampen som utspiller seg i Anima er også kampen som utspiller seg i Hildegards liv. Med vakre og ettertenksomme ord, beskriver fortelleren om dydenes spill som blir speil på Hildegards indre liv. Volmar står støtt ved hennes side. Han hjelper henne i refleksjonene, sporer henne inn på riktig vei. Han er opptatt av forventningene over syngespillet og gleden nonnene viste da de øvde i sine brusende gevanter. Dette var noe helt nytt for alle:

Hun blir på en gang euforisk og rolig når hun hører den stemmen hun elsker, når hun i disse korte, dyrebare øyeblikkene får lov til å oppløses og smeltes sammen med den kjærlighetskraften som ånder og banker i alt som lever. Denne lykken kan andre se i trekkene hennes, de misunner henne at hun er den utvalgtelikevel vil han (Volmar) aldri kunne føle vekten av den byrden som lyset også legger på henne. Hun har nok kjempet og slitt, men alltid overgitt seg og fulgt ordene som hun har mottatt i lyset.....Den største smerten er den som hun ikke engang kan forklare Volmar, den avgrunnen av sorg som hvert eneste møte med lyset vekker i henne.

Å være Guds talerør var en tung bær å bære. Tvilen om hun valgte rett handling, var alltid ulmende tilstede. Det er nettopp denne konflikten i sitt indre, som skildres i Ordo Virtutum. Er visjonene uegennyttig klokskap, fører iverksettingen av hennes visjoner til det gode, viser de veien til Guds frelse? For Hildegard er virtus (dydene), «dåd og kraft»³³⁴. Dydene

³³⁰ Etymologisk: gresk; en sjelelig renselse

Aristotelisk «renselse» av sinnstilstander i forbindelse med en tragedie. Tilhørerne skulle bli emosjonelt engasjert gjennom medynk og skrekk. Aristoteles (2008) s.15.

³³¹ «Natten og lyset» s. 375-376

³³² Denne misnøyen hos nonnene på Rupertsberg den første tiden, er framstilt med nerve i filmatiseringen av Hildegards liv: «Visions», en film av Margrethe von Trotta.

³³³ «Idea» (1984) Heyerdahl: «Dyder og laster i kamp-etisk tenkning hos Hildegard von Bingen», s.67

³³⁴ Ibid. s. 60

viser til målrettet handling for å nå til Guds rike. Gudskreftene er moralsk oppdragende. Som Hildegard selv uttrykker seg i sin Vita:

Så store var mine motganger og bekymringer og den tyngende arbeidsbyrden som ble lagt på meg som en stormsky som dekker for solen, at jeg sukket og gråt og sa: «Å, å Gud svikter ikke den som tror på ham.» Da viste Gud meg igjen sin nåde³³⁵.

Hildegard får svar fra Gud i en ny visjon. Hildegards moralfilosofiske engasjement, blir enda mer betonet i hennes verk «Liber Vitae Meritorum» (1158-1163)³³⁶. Boken handler om menneskenes etiske dilemma, og moralske ansvar. 35 dyder og laster er i konflikt. Dydene er de gode gudskreftene som opprettholder mennesket i nådefull harmoni med kosmos. Lastene fører til menneskenes fall og syndens fordervelse. Lastene blir overvunnet og den himmelske harmoni kan gjenopprettes. Det er gjennom moralsk livsførsel mennesket kan oppnå frelse. Boken er overlevert i tre bevarte originalmanuskripter. Også manuset til dydssyngespillet er bevart.

Det var altså først etter Juttas død, Hildegards profetiske gaver ble fylt av teleologisk energi, Den ildfylte kraft, den guddommelige kraftkilde, og som hun selv sier i sin Vita:

Etter hennes (Juttas) død hadde jeg stadig nye syner frem til mitt førtiende år. Men da ble jeg så presset av en mektig visjon at jeg ble tvunget til å berette hva jeg hadde sett og hørt. Men jeg var svært engstelig og rødmet over å snakke om det jeg så lenge hadde tiet med. Men akkurat da var mine årer og min marg, de steder jeg hadde vært så svak helt fra barndommen av, fulle av kraft³³⁷.

Likevel, er tvilen i Hildegards sinn alltid en underliggende bekymring og verkebyll. Selv etter at hun kom hjem fra Trier i forbindelse med forberedelsene til englekoret, er hun full av tvil om hun gjør det riktige. Er det hennes eget hovmot som driver henne, eller er det Guds påbud? Men å vende seg bort fra Gud, er en enda større synd!

Abbed Kuno gir tillatelse til nedtegning av visjonene:

Herrens ord ble skrevet i blekk på bud fra Herren³³⁸.

Hildegards profetiske gaver får offentlig godkjenning, og det av selveste paven.

Hildegard følger den veien Gud viser for henne, like fullt er tvilen til stede:

Er det min skyld? hvisker hun. Herre, jeg holder fast ved deg selv om jeg er både blind og døv. Tankene mine er ikke annet enn narrens dans, det er klokker og bjeller, jeg er et lam, jeg er en hyrde, Herre, jeg farer vill³³⁹.

³³⁵ «Vita sanctae Hildegardis» oversatt fra latin til svensk av G. Iversen, s.78. Oversatt fra svensk til norsk av Genz (1998) s. 19.

³³⁶ «Boken om det fortjenstlige liv». «Idea» (1984) Heyerdahl: «Dyder og laster i kamp-etisk tenkning hos Hildegard von Bingen» s. 58, samt Iversen (1997) s. 29

³³⁷ Genz (1998) s.16

³³⁸ «Hildegard» s.393

³³⁹ «Natten og lyset» s, 250

Tro og tvil går hånd i hånd. Størst er tvilen i forbindelse med tapet av Richardis. Her opptrer Hildegard emosjonelt og irrasjonelt. Hun innser også det selv:

Sinne forvrenger ting...Sinne tar ikke hensyn, det tåler ingenting. Det er utålmodig og blindt, det trækker på alt det som gjør det urett... Så visker den gamle slangen i øret på meg...han blinder meg så jeg ikke viker tilbake fra å gjøre det onde, fordi jeg sier til meg selv. Hvem er så Gud? Jeg vet ikke hvem Gud er.....Hvordan kunne jeg være så blind, Volmar? Jeg er et elendig menneske....³⁴⁰

Volmar, hennes rolige læremester og trofaste sjelesørger svarer hennes fortvilelse med formildende stemme:

Bare Gud kan ta din synd fra deg, bare kjærligheten kan forbinde sårene dine.

Hildegard hadde gått vill i kjærlighetslengselen etter Richardis. Hun hadde trodd at det var det lyset hun skulle følge. Hun hadde glemt Gud i sin «eiesyke harme»³⁴¹.

Disse passasjene av psykologisk karakter, er spennende utsnitt av Hildegards stormfulle sjelsliv. Fravær av Gud gir lidelse og skaper en lengsel etter forening med Gud. Hildegard ville gå den fullkomne veien til Gud, den veien han viste for henne. Med innlevelse blir vi ført inn i Hildegards egen indre kamp mellom tro og tvil, mellom rett og galt. Det er gjenkjennende³⁴² psykologiske karaktertrekk vi får innblikk i³⁴³.

JEG er den høyeste og ildfulle kraft, JEG har tent alle gnister av liv, døden stammer ikke fra meg...Jeg flammer i markens skjønnet, JEG lyser i vannene, JEG brenner og brenner i sol og måne og stjerner³⁴⁴.

Hildegard følger sine visjoner, Den ildfylte kraft, helt til det siste. Året før hun dør, ble det utstedt et interdikt over Rupertsberg. Hun nekter å utføre det prestene i Mainz krever, nemlig å grave opp adelsmannen som er begravd på Rupertsberg, fordi han var ekskommunisert. Hildegard er standhaftig, og aksepterer konsekvensene dette har for kirkelige handlinger og fromhetslivet til nonnene. Hildegard får en visjon, «et sannhetens lys» og skriver brev til erkebiskopen av Mainz:

Mine søstre og jeg er nedbrutt og fylt av sorg over det disse menn tar fra oss. Vi lever i en kvinnelig tid³⁴⁵, Kirken er svak, og har mistet noe av sin livskraft, den må sette sin lit til en

³⁴⁰ «Natten og lyset» s. 308

³⁴¹ Ibid.s.309

³⁴² Litteraturforsker Eric Bjerck Hagen kaller dette litterære fenomenet for « den litterære erfaringens emosjonelle sentrum», som er basert på en sterk innlevelse i teksten og der leseren får solidaritet med karakterene fordi disse appellerer til oss gjennom tanker og følelser. Andersen, Mose, Norheim (2012) Engelstad: «Litteraturkritikk» s. 284

³⁴³ Forfatteren selv sa hun syntes dette var en spennende dimensjon å arbeide med.

³⁴⁴ «Natten og lyset» s. 368

³⁴⁵ Kvinnen ble på 1100-tallet sett på som et skrøpelig vesen. Hildegard så på kirkens åndelige forfall som avmakt og svakhet, det vil si «kvinnelig». Fordi mannen var blitt kvinneaktig, gjorde Gud kvinnene maskuline. Hildegard oppfattet seg som et instrument for Guds munn, så det forfallet hun så, kunne bare en kvinne påpeke og gjøre noe med. Denne styrken ble gitt av Gud for at «den svake» skulle bli «den sterke». Iversen (1997) s.61-62

kvinne for å gjenvinne sin styrke. Guds rettferdighet vil seire, den vil vise seg i form av en kvinnelig kriger som ikke slipper sitt sverd før urettferdigheten er blitt trampet ned³⁴⁶.

Gudskreftene skal komme til unnsetning, og rettferdigheten skal seire. De kvinnelige dydene skal vinne sjelskreftenes kamp. Slik gjenspeiler romanverkets tittel «Natten og lyset» denne kampen. Sjelskreftene motarbeider hverandre i et spill om sjelens vei til Gud. Denne siste romanen i romanverket omhandler nettopp drakampen og rivaliseringen mellom lys og mørke, mellom det gode og det onde, mellom rett og galt. Gjennom bruken av klosterteologiens feminine bilder³⁴⁷, erfarer Hildegard Gud gjennom sine visjoner. Han viser henne veien til nåde og frelse.

Denne indre kampen i Hildegard skildrer en transcendent virkelighet, en kamp mellom de lyse og mørke kreftene, en kamp om tro og tvil. For Hildegard er dette et etisk anliggende: det er lydigheten til Gud, ydmykheten over det å være Guds talerør, som styrer Hildegard moralske valg. Hun forble Guds lydige tjenerinne til det siste.

Ved Hildegards død, vistes et lystegn på himmelen, billedlig gjengitt på venstre korvegg i Eibingen klosterkirke.

³⁴⁶ «Natten og lyset» s. 502

³⁴⁷ Det kvinnelige finnes i Gud selv, i Visdommen. («Idea» (1984) Heyerdahl: «Det kosmiske menneske» s. 116) samt i feminine allegorier der Jomfru Maria symboliserer Kirken, Frelserens mor, Den himmelske brud, kyskhetsidealet; altså ulike kvinnemetaforer for troens renhet. Dydene er også fremstilt som feminine sjelskrefter. Smykker og klær blir metaforer på det himmelske. Den kosmiske kvinnen representerer den kosmiske dimensjonen i alt det skapte (se visjon 3: «Kirken, de troendes mor» s. 45, visjon 4: «Salvet med helligånden» s.48 og visjon 5: «Det mystiske legeme» s.50. Kjærulff og Fredriksen (2011).

12 Oppsummering

12.1 Hildegard, et litterært portrett

Tobindsverket til Anne Lise Marstrand-Jørgensen omfatter Hildegards liv fra fødsel til død. Det er et kronologisk verk, en biografisk historisk roman, et litterært portrett av middelaldernonnen Hildegard av Bingen. Verket er veldokumentert med politiske hendelser i dette tidsrommet. Verket virker troverdig med hensyn til historisitet, De ytre rammene som tegnes rundt Hildegards virke, er autentiske begivenheter. Kildene er her mange-også fra Hildegard selv³⁴⁸. Personen Hildegard er plassert inn i en tidsriktig ramme. Hun er omkranset av datidens politiske, religiøse og samfunnsmessige bevegelser. Romanverket er tidsavgrenset og biografisk. Hildegard skildres i perioden 1098-1179, i en brytningstid økonomisk, sosialt og kulturelt.

Hvilken kvinne er det så Anna Lise Marstrand-Jørgensen tegner? Hvilket inntrykk sitter jeg igjen med etter å ha nærlest hennes romanverk om Hildegard? Jeg har redegjort for enkelttemaer i oppgaven, og vil nå avslutningsvis gi min oppsummering av den kvinnen forfatteren beskriver og forteller om.

Mine kjernesporsmål innledningsvis er hvilket litterært portrett Anne Lise Marstrand Jørgensen tegner av Hildegard av Bingen og hvordan hun gjør dette.

Hildegard blir helt begynnelsen av romanverket presentert som et spesielt barn. Hun blir født på en søndag, en solens dag, en lysets dag: «smerten ble til med lyset»³⁴⁹. Hun ser, føler og oppfatter allerede før fødselen. Hun gjennomlever sin egen fødsel som en reise gjennom lys og smerte. Selve fødselsforløpet beskrives med religiøse allusjoner som «vibrerende toner som stråler høyrødt....Hvitt finnes allerede»³⁵⁰. På denne solens dag skinner de livgivende solstrålene inn gjennom vinduet, og treffer barnet. Et nytt liv ble til i en «en sirkel av lys».

Den kosmiske sirkel er også et sentralt element i Hildegards visjoner³⁵¹. Moren bestemmer seg for å gi barnet som tiende til kirken.

Barnet kjenner duften av moren. En duft av trøst, et hulrom det kan ligge i.

Igjen går fortelleren inn i barnets tanker og leseren får fornemmelsen av dette spesielle barnet:

Hun er født med et brennende lys i pannen, flammen slår gjennom huden og hodeskallen. Morens stemme kjenner hun allerede....flammen....., som danser og blir til lysormer....., brenner så ungen skriker av smerte³⁵².

³⁴⁸ Hennes Vita og alle hennes bevarte brev bekrefter disse historiske hendelsene. «Vita sanctae Hildegardis» (1998) s.27-28

³⁴⁹ «Hildegard» s.15

³⁵⁰ Ibid.

³⁵¹ Jfr. bl.a. Visjon 2. «Mennesket i kosmos» LDO, Kjærulff og Fredriksen (2011) s. 17

Vi får en forventning til Hildegards annerledeshet, og det peker mot Hildegards profetiske gaver. Skildringen av Hildegards indre er sterkt sanselig. Fortelleren går inn i barnet, og beskriver barnets tankerekker. Lyset blir levende, det snakker til Hildegard³⁵³. Lyset blir en erkjennelseskilde allerede på babystadiet. Her gjør forfatteren bruk av sin dikteriske frihet, og overskrider det rent biografiske. Fordi hun er et svakelig barn, blir hun døpt i barselseng. Hun blir gitt et hedensk navn³⁵⁴, ikke et helgennavn, som moren ville. Gjennom dåpen får Hildegard syndsforlatelse og blir et Guds barn. Hun inngår en forbindelse med Kristus³⁵⁵.

Lyset snakker til Hildegard gjennom hele barndommen. «Lys» er også det første ordet Hildegard sier. Hildegards barndom er preget av sykdom og smerte. Hildegard sanser ting ingen andre er i stand til å se eller erfare. Slik blir vi som leser forberedt på de visjonene Hildegard etter hvert nedtegner i «Scivias». Hildegard fremstilles som et sterkt emosjonelt barn, og hun trives best med kjærlighet, nærhet og hengivenhet. Hildegard lever gjennom sansene; hun har et kinematografisk³⁵⁶ blikk på verden:

Hver årstid har sine egne lyser, og høstens larm varsler om vinter... Enkelte år kommer vinteren brått, en hard og kald klinge, rett gjennom skyene, snøen velter ut, legger seg i fonner oppetter muren, fyker inn gjennom vinduer, under dører og etterlater seg vannpytter på gulvet.Våren er det eneste som med sin uhemmede, levende styrke kan jage frosten bort fra bakken, la lydene piple gjennom alt det som spirer saftig og grønt. Hildegard venter med lengsel på at sommeren skal komme raslende med juvelbesatte kjoler, varmen som renner som vann over ansiktet... Sommerens lyder stiger opp i den uendelige himmelen, sommeren bygger trapper av varme og sol³⁵⁷.

Hildegard lever i og med naturen og dens lunefullhet. Det kosmiske verdensbildet til Hildegard fremkommer allerede i barneårene. Naturbeskrivelsene understreker sinnstemningene som rår. Naturen blir besjelet gjennom Guds skaperkraft, og «viriditas», den grønne kraften, er allerede tilstede. Hildegards teologisk-kosmiske helhetssyn kommer til uttrykk gjennom sterke naturbeskrivelser.

En dag kommer Jutta sammen med moren Sophia (Hildegards gudmor) på besøk til Bermersheim. I Jutta finner Hildegard en tilsvarende sjel. Hun betror sine drømmer og visjoner til Jutta. Hun forteller om Det levende lys, om livets ubrytelige sirkel og om tilværelsens kosmiske orden. Hun forteller hvordan hun «snakker» med dyrene og hvordan hun føler nærhet og harmoni til naturen. Hun sier hun opplever dette som tegn fra Gud, og som et bevis for Guds tilstedeværelse³⁵⁸. Hildegard føler seg innlemmet i Guds skaperverk.

³⁵² «Hildegard». s.27

³⁵³ Ibid.s.38

³⁵⁴ Hildegard er tysk etymologisk satt sammen av hildr= strid/kamp og gard= gjerde/vern, på norrønt Hildegerd. Sivertsen (2003) s. 112, og som en kuriositet, så er det et nettopp Hildegard av Bingen som er nevnt som et historisk eksempel på navnet. Hun betegnes i navneleksikonet som en mystiker og komponist.

³⁵⁵ Sandnes (1996): «I tidens fylde» s. 217

³⁵⁶ Fortelleren lar Hildegard oppfatte omgivelsene med filmkunstens virkemidler. Med filmens evne til iakttagelse, levendegjøres Hildegards observasjoner, inntrykk og tanker.

³⁵⁷ «Hildegard» s. 83-84

³⁵⁸ Ibid. s.114

Det første året på klosteret beskrives som et kaldt og vanskelig år, der verden befinner seg under et teppe av stillhet. Hildegard prøver å søke trøst i bønn til Gud. Det levende lys kommer med våren og solen, og Hildegard utviser takknemlighet og glede over himmelens stemme som atter taler til henne. En natt opplever Hildegard en visjon der hun møter Kristus, et møte som bærer preg av erotisk lengsel og seksuell oppvåking. Møtet beskrives som fysisk og konkret:

nattas euforiske rus, som ble til kroppens behag, ble varme i lendene...³⁵⁹.

Hildegard framstilles som pågående og utrettelig i hele romanverket. I «Hildegard» får man innblikk i alle romanfigurene. All får fortelle med sin stemme, og det er mye uforløst sorg, fortiet smerte og uttalt tomhet som preger det profane livet. Vi som leser blir sterkt engasjert i følelsene og erfaringene til Mechthild. Hildegard viser liten forståelse og medfølelse for morens sorg over alle tap i livet. De skilles med kjølig distanse, og min sympati ligger hos Mechthilds erfarte liv.

Hildegard føler at Jutta og hun, står på

hver sin side av erfaringens kløft....den lykken hun føler når det levende lys taler til henne, blir forvandlet til en pinefull og påtvunget taushet, og hun skammer seg over sin gjerrighet når hun holder herrrens rikdommer for seg selv, men samtidig blir hun fylt av et sinne rettet den motsatte veien ved tanken på å dele dem med Jutta. Hvilken forskjell skulle det gjøre? Jutta vil i høyden fortelle det videre til abbeden, selv om Hildegard flere ganger har sagt til henne at hun har en fornemmelse av at de ordene som hun har adgang til, skal opplyse verden som tusen fakler. Jutta vet best, Jutta står Gud nærmest, men likevel er det Hildegard Gud taler til³⁶⁰.

Avstanden mellom Jutta og Hildegard tiltar; Jutta er ikke lenger Hildegards fortrolige, de snakker ulikt språk. Jutta fastholder på hemmeligholdelsen av Hildegards visjoner, og dette plager Hildegard. Det blir noe uforløst i hennes møte med «Det levende lys». Hun mangler en uttrykksform for å kunne bearbeide de voldsomme inntrykkene hun får når Gud taler til henne.

Etter Juttas død, er det munken Volmar som får Juttas rolle. Han blir en bærende enhet i fortellingen. I romanen nærer han jordiske følelser for Hildegard, og må med Guds hjelp, stogge sitt fysiske begjær. Denne lidenskapen er et brudd i romanverkets kronologi, som ellers er preget av det trivielle livet i klosteret. Romanen får en annen dynamikk, det oppstår et spenningsforhold mellom disse to romanfigurene. Hildegard har imidlertid en elevs holdning og forhold til ham; naiv, barnslig og full av tiltro. Han er hennes mentor; rådgiver og veileder, han er hennes medsammensvorne. Volmar viser åpenhet overfor Hildegards drømmer og visjoner, og hjelper henne med å ordne dem, forstå dem, og hemmeligholde dem. Volmar fremstilles som en nøktern og rasjonell person, som klarer å håndtere Hildegards uforutsigbare temperament. Hildegards feberfantasier er ofte en konsekvens av et emosjonelt utbrudd.

³⁵⁹ «Hildegard».s.257

³⁶⁰ Ibid. s. 265

Etter hvert kommer sangen, musikken, tonene, det visualiserte englekoret inn som et forløsende element for Hildegard. Romanen beskriver ulike uttrykksmåter for å vise bredden i Hildegards visjoner og klarsyn. Musikken blander seg med bibelsitater -og som til sammen danner Det levende lys. Gud åpenbares for Hildegard i klare øyeblikk. Gud formidler innsikt og religiøs erkjennelse. Disse blir senere uttrykt i «Scivias»; Hildegards store religiøse manifest. Musikken blir en viktig følelsesladet og overjordisk uttrykksform. Den indre opplevelsen av visjonene omformes til poesi og musikalske uttrykk. Poesien skulle synges i gudstjenestesammenheng. Samlingen med liturgiske dikt kalte Hildegard selv for «Symfonin om samklagen i de gudomliga uppenbarelserna»³⁶¹.

Hildegard komponerte selv musikken. Lyset frembringer visjonen. Lyset inngår som et sentralt element i den kosmiske verdensoppfatningen: lyset sammenbinder natur, mennesket og guddommen, der englene inngår som lysånder³⁶². Hildegards religiøse overbevisning kan således forankres i en sapientisk teologisk tradisjon³⁶³. Slik blir en visjon, en indre subjektiv opplevelse omformet til musikk, dikt og liturgi³⁶⁴. Korsangen blir for Hildegard overjordisk og himmelsk, et uttrykk for hengivenhet til Gud³⁶⁵. Fortelleren beundrer Hildegards kunstneriske begavelse, der bilder, ord og toner beskriver Hildegards personlige Gudsforhold og Guds tilstedeværelse i verdensaltet. Musikken er inne i Hildegard, og den utfolder seg som en blomst som fullendes i en opphøyd sanselige glede: sjel og legeme forenes i Gud. Gud tilbes og dyrkes gjennom det guddommelig skjønne og feminine. Jomfru Maria er et moralsk ideal som leder til kosmisk frelse:

Den uberørte kvinne er storslagen og opphøyd, uansett hvor gammel hun er , fortsetter hun å være full av den grønnes kraft og ungdommelig friskhet ³⁶⁶.

I romanens teologiske utlegninger refereres det indirekte fra «Scivias» (s.364). Musikk og lys forener mennesket med Gud³⁶⁷.

Hildegard er ustoppelig. Hun skriver brev til Bernard av Clairvaux. Gjennom standhaftighet og troen på seg selv som visjonær og budbringer av Herrens ord, når hun målet sitt. Paven godkjenner hennes profetiske gaver. Hildegard forløses, og Guds stemme, hennes visjoner, blir ledestjernen i hennes voksne liv. Hun kjemper for å få Guds vilje fram og ut til folket. Det klarer hun. Det er all hennes litterære produksjon et bevis for.

³⁶¹ Härdelin (1995) s.11

³⁶² «Scivias», Visjon 3: «Skapningens fall». Englene lyser som stjerner. Kjærulff og Fredriksen (2011): s. 27.

³⁶³ Sapientia, dyden Visdommen, en grunnfigur i Hildegards «Scivias». Sapientia er Guds egen visdom, innsikts-og omsorgsiden av guddommen, med andre ord: kvinnesiden av Gud («Idea» (1984) Heyerdahl: «Dyder og laste i kamp-etisk tenkning hos Hildegard von Bingen» s. 74). Sapientisk teologi er altså en kristen tankegang sentrert om beundringen for guddommelig visdom i skapelses -og frelsesverket. Det er det feminine ved Gud som dyrkes.

³⁶⁴ Peter Dronke, latinsk middelalderlitteraturforsker beskriver Hildegards dikt slik: « I believe these songs contain some of the most unusual, subtle and exciting poetry of the twelfth century». «Svensk gudstjänstliv» (1988) s. 9, eller som Alf Härdelin sier: den poetiska kraften och uttrycksviljan hos Hildegard, som med entusiasm och ursprunglighet målar i djärve färger och på nästan expressionistisk vis kombinerar sine bilder» (ibid.s.11)

³⁶⁵ Visjon 9: «De ni englekor» Kjærulff og Fredriksen (2011) s.39

³⁶⁶ Hildegard i diskurs med abbed og prior s.364 i «Hildegard».

³⁶⁷ Jfr. visjon 9: «De ni englekor»

Også de siste tiders paver³⁶⁸ har hyllet Hildegard av Bingen på ulike audienser. I fjor ble hun kåret til kirkelærer ved en synode 7.10-2012, etter sterkt påtrykk og bevitnelse fra nonnene i Eibingen kloster.

Slik uttrykte pave Benedikt 16. i sin beundring for Hildegard:

St. Hildegard og Bingen, an important female figure of the Middle Age who was distinguished for her spiritual wisdom and her holiness of her life. Hildegard's mystical visions resemble those of the Old Testament prophets: expressing herself in the cultural and religious categories of her time, she interpreted the Sacred Scriptures in the light of God, applying them to the various circumstances of life. Thus all those who heard her felt the need to live a consistent and committed Christian lifestyle.....From these brief references we already see that theology too can receive a special contribution from women because they are able to talk about God and the mysteries and faith using their own particular intelligence and sensitivity.....Hildegard stresses the deep relationship that exists between man and God and reminds us that the whole creation of which man is the summit, receives life from the Trinity³⁶⁹.

Paven viser og til Hildegards profetiske gaver og den aktualiteten hennes teologiske forståelse fortsatt har. Hun var et sendebud fra Gud som også taler til oss i dag ved hennes kosmiske helhetssyn, gjennom dikt og musikk, og sist men ikke minst, gjennom hennes kjærlighet og hengivenhet til Kristus og kirken som veivisere og fundament. Han sier videre at hennes teologiske verk avspeiler kvinnelig følsomhet, og at vi alle har noe å lære av Hildegard. Hun utviklet de gavene hun fikk av Gud.

Hildegard har altså blitt løftet opp fra historien. I Sverige er det først og fremst Alf Härdelin som har plassert Hildegard inn i samtiden ved å studere hennes musikk og poesi. Det utgis stadig nye innspillinger av hennes musikalske verk. I høst ble det gitt ut tre nye innspillinger, deriblant «Ordo Virtutum».

Hildegard har også blitt løftet fram på grunn av hennes kosmiske verdensoppfatning og det økumeniske perspektivet dette innebærer. Alt henger sammen, og alt er skapt i Guds bilde. I dette ligger det et moralsk ansvar: Hvordan kan vi best ivareta Guds skaperverk? Mange kristne finner samklang i Hildegards «ildfylte kraft», der Guds kjærlighet gjennomstrømmer alt. Menneskene må åpne seg for Gud, og ta imot den kjærligheten han

³⁶⁸ Første forslag til kanonisering kom fra pave Gregor 9 i 1228, men ble ikke godkjent på grunn av motstanden til erkebiskopen av Mainz. Videre av pave Innocent 4 i 1244, men ble igjen avslått av domkapittelet i Mainz (muligens av redsel for konkurranse). Hun ble helligkåret i Tyskland i 1324 av pave Johannes 22., men fortsatt forelå det ingen offisiell helligkåring. I forbindelse med jubileet i 1979, ble det igjen sendt en forespørsel fra katolsk hold i Tyskland, om å kåre henne til kirkelærer. Hun ble imidlertid hyllet av pave Johannes Paul 2. Han uttalte at Hildegard var en av de mest bemerkelsesverdige kvinnene i middelalderen, men fortsatt uten å bli kanonisert. Pave Benedikt 16. har ved flere anledninger hyllet henne på sine audienser (1.og 8.9-2110). 10 mai 2012 mottok paven Helligkåringkongregasjonen som igjen fremmet Hildegard. 27. mai kunngjorde paven at han ville utrope Hildegard av Bingen til kirkelærer på bispesynoden 7. oktober. Hun ble den fjerde kvinnelige kirkelæreren (<http://www.katolsk.no/biografier/historisk/hbingen> : « Biografi av den hellige Hildegard av Bingen»)

³⁶⁹ Sitat fra pave Benedikts audiens 8. september 2010 (se litteraturliste)

gir. Tro skal etterfølges av praktisk handling, ånd og materie er ett. Naturens balanse må opprettholdes.

Fra et feministisk perspektiv, har hun også fått sin renessanse. Kvinner beundrer hennes litterære og kunstneriske produksjon. Hildegard blandet vitenskap, kunst og religion sammen i sine verk. Hun protesterte på grådighet og sosial urettferdighet. Hun skrev brev og helgenbiografier, og hun var retoriker. Selv om Hildegard aksepterte kvinners underordnede stilling, var det ikke den hun praktiserte selv. Hun skrev heftige brev til både pave og keiser, og viste en uredd kvinne som virkelig stod på for å realisere det hun trodde på. Det vil jeg ikke kalle å underkaste seg, tvert om, det er å bruke sin stemme og hevde sin rett.

Hildegard levde et viljesterkt liv. Hun var trofast mot Gud. Hun utviste en indre styrke og en klokkeetro på sine idealer. Hun dyrket etikken like fullt som estetikken. Hun var taler og retoriker. Hun formet sin teologiske forståelse i feminine bilder. Hun kjempet for økonomisk frihet og realiserte sine drømmers mål.

Det er denne kvinnen Anne Lise Marstrand-Jørgensen tegner et portrett av: en nonne, en abbedisse, en teolog, en visjonær, en estetiker, en komponist, en dikter, en etiker; et levd liv, et erfart liv og et liv i kamp for sin tro, sin overbevisning og sine idealer. Hildegard er nok en gang løftet opp og fram som en viktig stemme i historien. Hun har gjennom forfatterens inderlige portrett, igjen fått den oppmerksomheten hun fortjener.

13 Avslutning

13.1 Land der Hildegard

Jeg vil avslutte oppgaven med noen refleksjoner etter mitt besøk i hos nonnene i Eibingen kloster, Hildegards offisielle arvtakere³⁷⁰. Søster Veronica la vekt på at det monastiske livet er bygget på Benedikts regel. Det er utgangspunktet for det åndelige livet; gjennom bønn og tilbedelse. Kjærligheten til Gud, respekt for mennesket og søken etter innsikt i troens vesen gjennom kontemplasjon, er fortsatt fundamentet i benediktinerordenen. Dagene er formet etter bønn og arbeid, med søken i Gud som det sentrale. Dagene begynner med bønn og avsluttes med bønn³⁷¹. Fattigdomsidealet ble ikke praktisert, men som sr. Veronica sa: «Vi lever nøysomt».

Hildegard preger altså ikke nonnenes dagligliv. De lever et monastisk liv etter Benedikts regel. De feirer Hildegard ved fester. Da brukes hennes musikk og tekster. «Ordo Virtutum» er framført i klosterkirken. «Hildegardvin» nytes til maten. Men, hovedinntektskilden er turisme og pilegrimer. Man kan bo i «retreat» i klosteret i tre uker. Det gjorde forfatter Anne Lise Marstrand-Jørgensen. Sr. Veronica kunne også fortelle at de ofte hadde besøk av nonner fra inn -og utland³⁷². Klosteret er et åpent kloster uten muligheter for «clausur». Flere av de unge nonnene driver eksternt profesjonell virksomhet. En var matematikklærer på en videregående skole, en skrev sin doktoravhandling i Mainz, en var jurist og drev tidvis advokatpraksis i Rüdeshheim. Men felles for all virksomhet, er inntjening til klosterets drift og vedlikehold. Da jeg var der, drev de med utbygging og modernisering. I den forbindelse var vinproduksjonen halvert. Men, klosterbutikken var et ekte Hildegardssted: der Abtei St. Hildegard; etiketten på alle produktene. Her kunne man kjøpe litteratur av og om Hildegard, Hildegards musikk, bilder av Hildegards visjoner, urter, salver, såper, medisiner, mat og vin. Det bugnet av varer, og butikken var fylt til trengsel av handlende turister- som meg. Det er takket være klosteret at Hildegard til slutt ble utnevnt til kirkelærer, og kan nå feires i hele verden, ikke bare som en lokal helgen i Tyskland.

I Rhindalen er Hildegard en stor helgen med lange tradisjoner. Jeg tilbrakte hele den første dagen av min studiereise på Eibingen kloster. Dagen etter bar det til Bingen og Rupertsberg. Fem romanske buer fra en av klosterets arkader, er det som fins igjen av Hildegards selvtegnede kloster på Rupertsberg. Det er nedslående å følge skiltet dit, og komme til ingenting. Disse søylene er bygget inn i et nåværende kontorbygg, og på en lørdag var dette stengt. Med uforrettet sak, dro jeg opp til St. Rochus kapellet, og passerte mange vakre skulpturer av Hildegard. Dette kapellet er også viet Hildegard. Etter brannen i 1889, ble et nytt Hildegard-alter dedikert kirken i 1895. Åtte relieffer fra Hildegards Vita.

³⁷⁰ «Den hellige Hildegard av Bingen», <http://www.katolsk.no/biografier/historisk/hbingen>

³⁷¹ I benediktinsk regel for bønn, er det opprinnelig åtte kanoniserte bønnetider. På klosteret i Eibingen gjennomførte nonnene daglig fem tidebønner, om søndager, seks. Jeg deltok på sext og vesper. Arbeidsdagen til nonnene ble avsluttet kl.17.

³⁷² Da jeg var der, hadde klosteret besøk av nonner fra Korea.

På veien til St. Rochus, passerte jeg «Hildegard forum», et studie -og utstillingscenter viet Hildegards liv og virke. Hver uke blir det avholdt foredrag om Hildegard, alt fra hennes egne verk til vår tids syn på og opplevelse av hennes teologi. Det var nonner som også drev dette stedet.

Foruten Hildegard-butikker i Bingen, brukte jeg flere timer på Museum am Storm, en biografisk fremstilling av Hildegards liv, men i multimedieform. Her kunne jeg i ro og mak studere hennes verker i tekniske installasjoner og modeller. Her kunne jeg vandre i Hildegarten og nyte duften og synet av et utvalg av Hildegards urter. Jeg var fornøyd med min studiereise, selv om tiden ikke strakk til å besøke Disibodenberggruinene.

Som jeg sa innledningsvis, Hildegard inngår som en viktig del av kvinneforskningen i dag, og hun representerer en middelalderhistorisk kvinnestemme. Hennes handlingsorienterte etikk og hennes feminine teologiske bilder, er fortsatt gjenstand for beundring. Hildegards betydning for historien-og kvinnehistorien spesielt, er hevet over enhver tvil.

14 Etterord

14.1 En samtale med forfatter Anna Lise Marstrand-Jørgensen

Jeg var nysgjerrig på forfatters motiver for å skrive et så stort romanverk om Hildegard av Bingen. Først kom en roman, som fikk en fantastisk mottagelse, og så kom en frittstående fortsettelse som ble like begeistret mottatt. Romanverket ble altså utgitt nesten tretti år etter mitt «møte» med Hildegard. Jeg tok kontakt med forfatter og fortalte om mitt oppdrag. Hun var svært positiv, og villig til å imøtekomme min nysgjerrighet. Vi kommuniserte både på mail og Facebook. Jeg foretrakk et personlig møte. Jeg sendte henne mine spørsmål i forkant, slik at vi kunne ha disse som et utgangspunkt (se vedlegg). Jeg hadde ikke fortalt noe om mitt «forhold» til Hildegard, annet enn at jeg holdt på med en litterær analyse av verket hennes. Da ville det for meg være et interessant supplement å høre hennes tanker om Hildegard, selv om jeg nok tenkte hun var «ferdig» med henne. Forfatteren hadde nylig gitt ut sin andre samtidsroman.

Anne Lise Marstrand-Jørgensen mente det var tilfeldig hun begynte å skrive om Hildegard av Bingen. Hun var inne i en «litterær tørke»³⁷³ og trengte ideer til et nytt verk. Så fikk hun i gave «Det levende lys Billeder af Hildegards visioner», skrevet av Kirsten Kjærulff og hans Jørgen Fredriksen. Anne Lise ble inspirert, og tema ble bestemt. Forfatteren ville skrive om Hildegard.

Det ble to romaner om Hildegard som person og kvinne. Hun ville være i Hildegard og se verden fra hennes øyne. Men hun ville også vise alt det som skilte oss ad. Anne Lise ville bygge et troverdig portrett i et dikterisk univers. Hun ville sette Hildegard inn i sin samtid,

³⁷³ Forfatters egen beskrivelse.

og forfatteren brukte mye tid på å finne bilder som kunne fortelle noe om hvordan verden den gang så ut. Hun ville også beskrive hvordan et menneske utvikler en personlighet. Hun ville vise kampen om tro og tvil innenfor den religiøse forståelsesrammen som Hildegard var en del av: livet på jorden var å forberede døden. Hildegard var skuffet over menneskenes handle- og væremåte.

Forfatteren ville fremheve Hildegards teologi og innsikt, fordi hennes kosmiske verdensanskuelse og mystiske univers også i dag kan forene mennesker på tvers av tro og alder. Hun ville også vise Hildegards lydighet til Gud og hennes erfaringer med Gud; Hildegard som trofast fulgte kallet hun fikk.

Forfatteren poengterte at for å skape et historisk portrett, måtte hun forholde seg til hele det teosentriske verdensbildet Hildegard hadde. Anne Lise ville tegne et portrett som var klippet ut av sin tid.

Hun ville også vise fram en følsom og intelligent person, en kvinne som var redd for å feile, og som hele tiden måtte kjempe i en patriarkalsk samfunnsstruktur. Hildegard representerte en kvinneerfaring. Hun var intelligent og snartenkt, hun talte i en tid der kvinnene skulle tie.

Selv om Hildegard selv ikke kunne ta beslutninger, utviklet hun en beundringsverdig forhandlingsteknikk. Forfatteren ville vise hennes kompleksitet, hennes ansvarsfølelse og hennes handlekraft. Hildegard visste hun var et medmenneske, og bestrebet seg på å velge den riktige vei. Hun så på mennesket som en medskaper.

Anne Lise Marstrand-Jørgensen mener Hildegards stemme er aktuell også i dag. Vi må også handle om vi skal unngå faren for miljøkatastrofer. Hildegard hadde en ide, og hun handlet ut fra den.

Jeg er glad for at Hildegard også har fått en plass innenfor den skjønnlitterære sjangeren. Slik vil hun forhåpentligvis være med oss inn i framtiden og stå som en representant for en kvinnes tanker, ideer og erfaringer helt tilbake fra 1100-tallet.

Hildegard av Bingen; for en kvinne!

15 Litteratur

- Aasleland, Petter: «Narratologi». En innføring i anvendt fortellerteori. Landslaget for norskundervisning (LNU), Cappelen Akademisk Forlag as, Oslo 1999
- Andersen, P.T., G. Mose og T. Norheim, (red.): «Litterær analyse. En innføring». Pax forlag A/S, Oslo 2012
- Andersen, Per Thomas: «Kritikk og kriterier». Tidsskriftet «Vinduet», 1987
- Aristoteles: «Poetikk» Med innledende essay av Øivind Andersen. Bokklubben 2008
- Aune, Olav Egil: «Hildegard-en fjær på Guds pust». Tidsskriftet «Over alt», Årg.11, nr.1, 1999
- Beauvoir, Simone de: «Det annet kjønn». Pax forlag a/s, Oslo 2000
- St.Benedikt regel/Vita, oversatt fra latin av Mette Nygård. Innledning ved Jan Schumacher. Efreml forlag 2009
- Bibelen, Den hellige skrift. Det gamle og det nye testamentet. Bibelselskapet 2011, 1.opplag.
- Bliksrud, Liv: «Natur og normer hos Sigrid Undset». Aschehoug, Oslo, 1988.
- Bondevik, Hilde og Inga Bostad: «Tenkepauser». Filosofi og vitenskapsteori. Akribe forlag 2003
- Chadwick, Owen:«Historien om den kristne sivilisasjon». Aschehoug & Co, 1997
- Dysthe, Olga, Frøydis Hertzberg og Torlaug Løkensgard Hoel: « Skrive for å lære». Skrivning i høyere utdanning, 2.utgave. Abstrakt forlag AS, 2010
- Engelsen, Bente: “Hildegard von Bingen, et navn som ga gjenklang i middelalderen». Tidsskriftet «Sirene», nr.5, 1982.
- Eriksen, Trond Berg, redaktør: «Vestens tenkere». Aschehoug, 1993
- Ferm, Olle og Gøran Tegner (red.): Tanke och tro. Aspekter på medeltidens tankevärld och fromhetsliv. Riksantikvarämbetet 1987
- Flanagan, Sabina: «Hildegard von Bingen (1098-1179)». Dictionary of Literary Bibliography, vol. 148: German writers and works of the early middle ages, 800-1170, edit by James Hardin, Will Hasty. Detroit 1995
- Fox, Matthew: “Hildegard of Bingen. A saint for our times”. Unlesing her power in the 21st. century.Namaste publishing, Vancouver, Canada, 2012
- Genz; Randi Gunderson: “Hildegard av Bingens urtehage”. Pax Forlag A/S, oslo 2010
- Hagiography and Iconography, nr. 40121: “Hildegard of Bingen”. Historical Sites. Verlag Schnell & Steiner GMBH Regensburg, 2008
- Hahn, Cynthia: „Visio Dei“. Changes in Medieval Visuality. „Visuality before and beyond the renaissance“. Seeing as Other Saw. Edited by Robert S Nelson, University of Chicago. Cambridge Univerity press, 2000.
- Henriksen, Jan-Olav: « Tegn, tekst og tolk». Teologisk hermeneutikk i fortid og nåtid. Universitetsforlaget 1994, 2.opplag, 2007
- Heyerdahl, Grete Børsand: Idea . Kursrapport nr. 2: Idehistoriske studier: «Det kosmiske mennesket» Hildegard von Bingen (1098-1179)-en idehistorisk presentasjon.1984

- Heyerdahl, Grete Børsand: Idea. Kursrapport nr.5: Idehistoriske studier: «Dyder og laster i kamp-etisk tenkning hos Hildegard von Bingen (1098-1179)». 1984
- Heyerdahl; Grete Børsand: «Hildegard fra Bingens liv og verk». Tidsskriftet «Ung teologi». Årg.35, nr.2, 2002
- Hildegard av Bingen: «La det bli lys». Tredve dager i bønn med Hildegard av Bingen. St Olav Forlag, 2004
- Härdelin, Alf: «Hildegard av Bingen. Den himmelska harmonin». Liturgisk lyrik och Spelet om kräfterna. Artos Bokförlag 1995
- Härdelin, Alf: «En poetisk «Summa» Om Hildegard av Bingen och hennes liturgiska diktning». Svensk gudstjänstliv. Årbok for liturgi, kyrkokonst och homiletik, årgang 63, 1988.
- Iversen, Gunilla: «Hildegard av Bingen. Hennes liv og hennes verk». Bokförlaget Cordia. Lund 1997
- Kjærullf, Kirsten og Hans Jørgen Fredriksen: «Det levende lys». Billeder af Hildegards visioner. Katolsk forlag, 2011
- Kjærullf, Kirsten: «Den ildfyldte kraft». Middelalderens mystik hos Hildegard af Bingen. Katolsk forlag 2007.
- Kjærullf, Kirsten: «Hildegard som mystiker og profet». Tidsskriftet «Over alt». Årg.20, 2008
- Kjærullf, Kirsten: «Kristen mystik»-en diasserie om Hildegard av Bingen. Religionspædagogisk center 1998
- Klaes, Monika. Vita sanctae Hildegardis. Oversatt og tilrettelagt fra latin til tysk. Verlag Herder Freiburg im Breisgau 1998
- Jørgensen, Torstein, Ingun Montgomery og Jan Schumacher: «Gjør døren høy: kirken i Norge 1000 år» (Oslo), Aschehoug: I samarbeid med Kyrkja i Noreg i 1000 år, 1995
- Moi, Toril: «Stemmer» i forbindelse med 100-års jubileet for kvinners stemmerett: «Språk og oppmerksomhet» av Toril Moi, Aschehoug 2013
- Museum am Strom, Hildegard av Bingen, permanent utstilling om Hildegards liv og verk, Bingen, Tyskland. 1998
- Nøiris, Ole og Per Ingesmann: «Middelalderens verden»: Verdensbilde, tenkningen, rummet og religionen». Aarhus Universitetsforlag. 2010
- Pave Benedikt: General audience. Papal Summer Residence, Castel Gandolfo, Wednesday 1st and 8th of September 2010
http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/audiences/2010/documents/hf_ben-xvi_aud_20100908_en.html#
- Petri, Hans og Ferenc van Damme, produsenter, DVD: Hildegard von Bingen. In Portrait. Ordo Virtutum. Opus Arte 2003
- Pettersen, Tove: «Skriv». Fra ide til fagoppgave. Gyldendal Norsk Forlag AS 1996. 1.utgave, 9.opplag, 2011
- Pettersen, Tove: «Kjønn og språk». Idehistorisk tidsskrift, vol.1, 1989
- Sandnes, Karl Olav: «Med Homer i sekken. Gresk utdanning som utfordring i oldkirken». Det teologiske Menighetsfakultetet 2004

- Sivertsen, Birger: «Fornavn». Norsk navneleksikon. Andersen og Butenschøn forlag AS 2003
- Sjursen, Sprauten Kristin: «Hjulet og navet». Gudsilde og menneskesyn i Hildegard von Bingens Kosmoskrift. Trondheim 2006
- Skirbekk, Gunnar og Nils Gilje: «Filosofihistorie». Innføring i europeisk filosofihistorie med særlig vekt på vitenskapshistorie og politisk filosofi. Universitetsforlaget 2007, 2.opplag 2009
- Stordalen, Terje: «Støv og livspust». Mennesket i det gamle testamentet. Universitetsforlaget AS 1994
- Svendsen, Lars Fr.H. og Simo Säätelä: «Det sanne, det gode og det skjønne». En innføring i filosofi. 2. Utgave. Universitetsforlaget 2007, 2.opplag 2009
- Trotta, Margarethe von, produsent, DVD: «Visions». Zeitgeist Video, 2010
- Undset, Sigrid: «Etapper» Ny række, Oslo 1933
- Vatheuer, Ingeborg: «Helhetens och helandets förkunnare under 900 år». Bokförlaget Catholica, 1998
- Vogt, Kari, Sissel Lie, Karin Gundersen og
- Jorunn Bjørgum, redaktører: «Kvinnenes kulturhistorie». «Fra antikken til år 1800, bind 1. Universitetsforlaget 1985-1988.
- www.andeligveiledning.com/hildegard_av_bingen.htm
- <http://www.katolsk.no/biografier/historisk/hbingen>

ooo000ooo